OKDISCD

মাত্র দহ বছৰীয়া জীৱন কালত ১০০ খনৰো অধিক
বৈচিত্ৰপূৰ্ণ গ্ৰন্থ প্ৰকাশ কৰাৰ গৌৰবেৰে

গুৱাহাটী বুক ষ্টলে

সমূহ পাঠকলৈ ইংৰাজী নতুন বছৰৰ ওলগ জনাই আগবঢ়াইছে
মেদিনী চৌধুৰীৰ মাধৱদেৱৰ জীৱনৰ আলমত নতুন আংগিকৰ নবতম উপন্যাস

ঃ বণ্ডুকাবেহাৰ ঃ

(মূল্য— ১০'০০ টকা)

ডঃ হীৰেন গোহাঁইৰ চিন্তা উদ্ৰেকাৰী প্ৰবন্ধৰ আপুৰুগীয়া সংকলন

ঃ সাহিত্য আৰু চেতনা ঃ

(মূল্য— ১৫'০০ টকা)

ডঃ মহেশ্বৰ নেওগৰ গবেষণামূলক গ্ৰন্থ

ঃ বৰদোৱা গুৰুচৰিত ঃ

(মূল্য—১০'০০ টকা)

ছয়খন বিশ্ববিখ্যাত গ্ৰন্থৰ আলোচনা—ৰাম গোস্বামীৰ

॥ মন আৰু মন ॥

(মূল্য—৮'০০ টকা)

অসীমত যাৰ হেৰাল সীমা (উপন্যাস) কাঞ্চন বৰুৱা—	১৫'০০
মণি-কাঞ্চন (উপন্যাস) সন্তোষকুমাৰ শৰ্মা—	৬'০০
বহাগতে পাতি যাওঁ বিয়া (ৰম্য ৰচনা) ভদ্ৰ বৰা—	৬'০০
শিশুৰ প্ৰতিপালন — চন্দ্ৰপ্ৰভা দেৱী—	৬'০০
ৰাজপথৰ নায়ক (উপন্যাস) কামাখ্যা সভাপণ্ডিত—	৬'০০
হিমানী-হিল্লোল (উপন্যাস) কুমাৰ কিশোৰ—	৮'০০
সৃজন আৰু মনন (প্ৰবন্ধ) ইমদাদ উল্লাহ—	৬'০০
মহানগৰ (উপন্যাস) মুকুট বৰদলৈ—	৪'০০
বলম্ (গাঁৱৰ পটভূমিত উপন্যাস) ক্ষিতি বৰা—	৬'০০
অস্তিত্বৰ শিকলি (গল্প) নগেন শইকীয়া—	৫'০০
গ্ৰহণান্ত (উপন্যাস) কাঞ্চন বৰুৱা—	৪'০০
অ[illegible]ী (গল্প) ৰোহিণী বৰা—	৫'০০
হস্ত[illegible] আৰু জ্যোতিষ-বিজ্ঞান (যন্ত্ৰস্থ) ভুবন নাথ—	২৫'০০

গুৱাহাটী বুক ষ্টল

[illegible]খুৰী- গুৱাহাটী-৭৮১০০৩ ॥ দিছপুৰ, গুৱাহাটী-৭৮১০০৬

OKDISCD

সাম্প্ৰতিক সাময়িকী

সাহিত্য-সংস্কৃতি বিষয়ক তিনিমহীয়া আলোচনী

প্ৰথম বছৰ ॥ চতুৰ্থ সংকলন ॥ জানুৱাৰী, ১৯৭৭

সূচী-পত্ৰ

সাংস্কৃতিকী ॥

সাহিত্য-সংস্কৃতি সম্পৰ্কে ॥ মাও ছে-তুং ॥ অনুবাদ, উদয়াদিত্য ভৰালী ॥ ৯

প্ৰবন্ধ ॥

মাৰ্ক্সবাদ আৰু জাতিসমস্যা (৩) ॥ ডঃ হীৰেন গোহাঁই ॥ ৪৩

ধনৰ ক্ষমতা ॥ কাৰ্ল মাৰ্ক্স ॥ অনুবাদ, শিৱনাথ বৰ্মণ ॥ ৬১

শ্লোগান, অজলা আশাবাদ ··· ॥ ৰাজেন কলিতা ॥ ৭৭

ইতিহাস শ্ৰেণীচেতনা আৰু সাহিত্য ॥ ৰঞ্জিৎ কুমাৰ দেৱ গোস্বামী ॥ ৮১

চীনৰ জনস্বাস্থ্য আৰু কৃষক ॥ জে এছ হৰ্ন ॥ অনুবাদ, দিলীপ দাস ॥ ৮৫

কবিতা ॥ ৪ ৯

সুভাষ সাহা/মনজিৎ সিং/পুলিন শৰ্মা/পুণ্ডৰীকাক্ষ ভৰালী/পুতুল হাজৰিকা/
প্ৰতাপ বৰদলৈ

গল্প ॥

পথ আৰু পোহৰ ॥ ফণী মহন্ত ॥ ৩৩

শাশ্বত ॥ অৰূপা পটংগীয়া ॥ ৫৩

তাইৰ অব্যক্ত বিষাদ ॥ পোলেন বৰকটকী ॥ ৬৫

নাটক আৰু অভিনয় প্ৰসংগ ॥ হেমন্ত কুমাৰ দাস ॥ মিনু চৌধুৰী ॥ প্ৰবীৰ দাস ॥ ৯৪

চিঠি-পত্ৰ ॥

ভূপেন হাজৰিকা প্ৰসংগত ॥ 'নক্সা নাট্য পৰিষদ'ৰ 'মা' আৰু ভূপেন হাজৰিকা ॥

প্ৰগতিশীল কবিতা সম্পৰ্কে ॥ ৮৮—৯৪

প্ৰচ্ছদপট ॥ ত্ৰৈলোক্য দত্ত

সম্পাদক ॥ নিত্য বৰা ॥ উপদেষ্টা নলিনীধৰ ভট্টাচাৰ্য

কাৰ্যালয় ঃ হেদায়েৎপুৰ ॥ গুৱাহাটী-৭৮১০০৩ ॥ ফোন ৭০২৩

তিনিটা মুহূৰ্ত / সুভাষ সাহা

১। ঘৰটোত ঃ

এই ঘৰটোত কোনো খিৰিকী নাই ।
আছে কেৱল আবদ্ধ বায়ু ।
নিশ্বাসৰ শব্দবোৰ ঘূৰি ঘূৰি
ধুমুহাৰ ঢউ তোলে ।
নিশ্বাসৰ উন্মত কি যাদু আছে
মই নাজানো। মোৰ সুৰে মোৰ বুকুতেই
ডবা কোবোৱা গীত গায় ।

২। মহাসাগৰ

এই বাবেই মই মোৰ স'তে কথা পাতোঁ,
য'ত মোৰ হৃদয়,
হৃদয়ৰ আমঠুত কেঁচা হালধিৰ দৰে সজীৱ সুন্দৰ হৈ
মাটিৰ ভালপোৱাই জীপ লৈ উঠে ।
ওঁঠ কামুৰি মই নিশ্বাসত তাৰ উত্তাপ লওঁ ।
মোৰ হৃদয়ত এখন মহাসাগৰ ।

৩। কাৰখানাৰ ধোঁৱা

আচলতে চিমনিৰ ধোঁৱাতেই
গৰ্ভ দেখি,
নিৰ্যাতনৰ ইতিহাস তাৰ বুকুতেই ।
চেপি চেপি ৰসবোৰ নিঃশেষ হয় ;
কেৱল উৰি যায়— ধোঁৱাবোৰ,
য'ত ৰঙ নাই,
স্বাদ নাই,
আছে কেৱল বেদনা । ××

Latest Arrival

Iron in the Soul... Jean Paul Sartre	Rs. 8·00
Mao tse-tung... Schram	" 22·25
Red China Today···Edgar Snow	" 22·25
The penguin book of socialist verse	" 10·70
Linguistic & Educational inspiration under a colonial System. N. K. Sarma	" 60·00
Lenin & Gorky: Letters reminscences & Articles	" 5·00
On literature and art... A. Lunacharsky	" 4·50
On literature. Gorky	" 5·00
Stalin .. Deutscher	" 16·00
Myself & the Communist party of India 1920-1929. Ahmed	20·00
On religion... Marx & Engles	" 2·00
Lenin & problems of literature	" 6·40

Releasing in 1977

BANIKANTA KAKATI: THE MAN AND HIS WORKS
compiled & edited by Tabu Taid & Ranjit Dev Goswami.
An anthology of critical writings on the various aspects of Dr Kakati's contribution to Assamese scholarship. About twenty full-length papers by acknowledged experts covering his achievements in the fields of linguistics, sociology & literary criticism/ exhaustive surveys of all his works/ documents relevant to an understanding of the social milieu/ a selection of Some hitherto unpublished writings of Dr Kakati. A monumental work that will go a long way in inaugurating fresh areas of research.

MILTON: A HERETICAL VIEW
by Dr. Hiren Gohain.
Based on the dissertation on the merit of which the author was awarded the Ph. D. degree of the Cambridge University. A thorough scrutiny of Milton's prose works in the light of the seventeenth century crisis. A contribution to the present-day Milton scholarship.

LAWYER'S BOOK STALL
Gauhati-781001

ধুমুহা দিনৰ সন্তান / মনজিৎ সিং

বল্কল পিন্ধাৰ দিন কাহানিবাই উকলি গ'ল ;
তথাপিও দস্যুহঁতে সিহঁতক খটুৱাই
আদিম যুগৰ নতুন সৰঞ্জাম গঢ়িবলৈ।

শিলেৰে শিল ভাঙি
শিলৰ যাঠি গঢ়াৰ শব্দৰ সলনি
এতিয়া সিহঁতৰ কাণত বাজে
সিহঁতৰ কৰ্কশ হাতৰ সঞ্চালনত
সৃষ্টি হোৱা
ইস্পাতৰ ঝন্‌ঝননি ।
প্ৰহৰে প্ৰহৰে সাৰপাই উঠি
সিহঁতে এৰি দিয়া হুমুনিয়াহ
মিলি যায় বতাহে বতাহে ।
আৰু
সিহঁতৰ তেজৰ নৈ বৈ যায় দেশে দেশে
য'ত দস্যুহঁতে জলক্ৰীড়া ক'ৰে ।

পিছে আৰু কিমান দিন ?
সিহঁতে যে এতিয়া চিনি পাইছে
সিহঁতৰ মাটি, সিহঁতৰ তেজ
সিহঁতৰ আকাশ, সিহঁতৰ বতাহ
আৰু সিহঁতৰ তেজৰ নৈ ।
আৰু
ইয়াৰ মাজতে জন্ম হ'ব এতিয়া
সিহঁতৰ নতুন সন্তান
সিয়েই কঢ়িয়াই আনিব
সিহঁতৰ নতুন দিনৰ মুক্তিৰ গান ।

এটা কবিতা / পুলিন শৰ্মা

বৰষুণ পালে বনবেঙৰে
লহপহকৈ বাঢ়ে
তোমালোকৰ সংসংগত
মোৰ কবিতাৰ শব্দ লানি পাতি আছে ;
দুখৰ কথা মোক নক'বা

OKDISCD

চল পালেই সিহঁত চকি টানি বহে— হৃদয়মুক্ত
তোমালোকৰ দুখৰ হাঁহিত
মোৰ সুখ
বুকুত ওফন্দি, উঠে ।
নিঃসংগতাক মই ঘৃণা কৰোঁ ।
মইতো নহওঁ
বৃক্ষৰ তলৰ ধ্যানস্থ যোগী ।

ৰ'দ পালে জেকা মাটি
লাহে লাহে জ্বলে
তোমালোকৰ সৎসংগত
মোৰ শক্তি ক্ৰমান্বয়ে বাঢ়ে ।
মই মানুহ
জন্মতেই মই কেৱল মানুহ ।++

দিনে দিনে / পুণ্ডৰীকাক্ষ ভৰালী

মূৰৰ ওপৰত কাউৰীৰ
অহৰহ্ কা-কা

সৰ্ব-শৰীৰ মেৰাই আছে
এটা বৃহৎ অজগৰে

বৰফে কাটি নিয়াৰ দৰে
কি অদ্ভুত চেঁচা,
তাৰ পেষণ স্পৰ্শ !

জীৱন হৈ আহে দিনে দিনে
কমাৰৰ হাত, হাতৰ তলুৱা
তাৰ স্পৰ্শত—

থাপ্ মাৰি লৈ আছে
প্ৰকাণ্ড আগ্নেয় পিণ্ড

দিব নেকি এতিয়াই
দলিয়াই সিহঁতৰ ফালে ++

তিনিটা কবিতা / প্ৰদীপ গগৈ

১ মোৰ কবিতাৰ
ভাষাৰ ঝংকাৰ
ক'ৰ পৰা বোটলোঁ মই
গৰ্ভবেদনাৰে সেউজী হোৱা
কাতিৰ গাভৰু পথাৰ ।

২ প্ৰতিটো বীজ বাঢ়ে
তেজৰ মাজেৰে
প্ৰতিটো বসন্ত আহে
তেজৰ বীজেৰে,
চৰা দামৰ চোৰাত লগা দেহাত
বাৰিষাৰ বান
গৰা খহাৰ শব্দত
জীৱনৰ গান !

৩ 'আই মোৰ ভৰি কুটে কুটায়……'
নেপুৰ নহয় সোণৰ ৰূপৰ
এয়াচোন শিকলি লোহাৰ
আজিও ক'বানেকি জোঁৱায়ে নেপুৰ পিন্ধায়
'আই মোৰ কঁকাল কুটে কুটায় ……'
ঋণৰ মেট মৰা বোজাত
জীৱনৰ সাঁফি লৱা দেখি
কৰ'নেকি আই
জোৱাঁয়ে কাপোৰ পিন্ধায় ?
'আই মোৰ ডিঙি কুটে কুটায়……'
যি কণ্ঠ ৰোধ কৰে সি দেৱতা নহয় আই
কালান্তক অজগৰ । ++

তোমাক ভালপোৱাৰ বিনিময়ত/পুতুল হাজৰিকা

তোমাক ভালপোৱাৰ বিনিময়ত যি পালোঁ
সেয়া মোৰ বাবে এক পৰম প্ৰত্যয়
প্ৰেয়সী মোৰ !
কবি মই নাছিলো কোনো কালে
নাছিলো বিপ্লৱী

OKDISCD

তোমাৰ প্ৰেমেই মোক কবি কৰিলে
তোমাৰ প্ৰেমেই মোক জগাই তুলিলে !
তোমাক ভালপোৱাৰ বিনিময়ত যি পালোঁ
সেয়া মোৰ বাবে এক পৰম প্ৰত্যয়
প্ৰেয়সী মোৰ— হে মাটি !
প্ৰাণ ভৰি তোমাক ভাল পালো বাবেই
মূৰ তুলি এতিয়া ক'ব পৰা হলোঁ
বন্ধুইঁত !
সংঘবদ্ধ হোৱা আৰু মাটিক ভালপোৱা !
মাটিক ভাল পোৱা
আৰু এজন কবিৰ দৰে
এজন বিপ্লবীৰ দৰে
মূৰ তুলি থিয় হোৱা !
মূৰ তুলি থিয় হোৱা
আৰু আঁজুৰি আনা
মানুহ হৈ
'মানুহ'ৰ দৰে জীয়াই থকাৰ স্বাধীনতা ! + +

এটা কবিতা/প্ৰতাপ বৰদলৈ

শব্দৰ মাজতেই
আলফুলে জীয়াই থাকে—
জুহালৰ কাষত পাত লুটিওৱা
কণমইনাৰ বুৰঞ্জী—
সময়ৰ অনৰ্থক সাক্ষী (?)
শলিতাৰ প্ৰাণ চুহি
স্ফুৰণ লভে
ইতিহাসৰ বিফল কবি,
নিতে নব লিখা হয় সময়ৰ বাণী—
এৰি দিব নোখোজে মোহত পৰি
চাণক্যৰ কাহিনী ।×××

সাহিত্য-সংস্কৃতি সম্পৰ্কে

মাও ছে-তুং

অনুবাদ ঃ উদয়াদিত্য ভৰালী

(বিশ্বৰ প্ৰগতিশীল লেখক তথা সাংস্কৃতিক কৰ্মীসকলৰ বাবে মাও ছে-তুঙৰ 'TALKS AT THE YENAN FORUM ON ART AND LITERATURE' প্ৰবন্ধটি এখন মূল্যবান দলিল স্বৰূপ । বিশ্বৰ অসংখ্য ভাষালৈ এই প্ৰবন্ধটিৰ অনুবাদ হৈছে । আমি ইয়াত মূল প্ৰবন্ধৰ এটি সংক্ষিপ্ত মুকলি অনুবাদ আগবঢ়াইছো । প্ৰবন্ধটি লেখাৰ সময়ৰ চীনৰ স্থানীয় পৰিবেশৰ উদাহৰণসমূহ বাদ দিয়া হৈছে । —অনুবাদক ।)

প্ৰতিক্ৰিয়াশীল শক্তিৰ উচ্ছেদ কৰা আৰু জাতীয়-মুক্তি সংগ্ৰামত অৰিহণা যোগোৱাই প্ৰগতিশীল কলা সাহিত্যৰ মূল লক্ষ্য । জাতীয় মুক্তি-সংগ্ৰামত সামৰিক শক্তিৰ দৰেই শক্তিশালী লিখনীৰো প্ৰয়োজন । প্ৰগতিশীল লিখনীৰ দ্বাৰা অনুপ্ৰাণিত হৈ, জনগণ বৈপ্লবিক চিন্তাধাৰাৰে ঐক্যবদ্ধ হয় আৰু এক মন এক প্ৰাণ হৈ প্ৰতিক্ৰিয়াশীল শক্তিৰ বিৰুদ্ধে তেওঁলোক সংগ্ৰামত অৱতীৰ্ণ হয় ।

শ্ৰেণীভিত্তিক দৃষ্টিকোণৰ পৰা উৎকৃষ্ট কলা সাহিত্যৰ সৃষ্টি কৰোৱাটোৱেই ...ৰ প্ৰগতিশীল কলা সাহিত্যৰ মূল সমস্যা । সৰ্বহাৰা জনগণৰ স্বাৰ্থৰ বাবেই প্ৰগতিশীল ক'লা সাহিত্যৰ সৃষ্টি । এনে কলা-সাহিত্য সৃষ্টিৰ মূল সমস্যা হ'ল, স্ৰষ্টাসকলৰ দৃষ্টিভংগী । কাৰণ সৃষ্টিৰ প্ৰশ্নটো অহাৰ লগে লগে, এটা প্ৰশ্ন আহি পৰে যে— এই সৃষ্টিয়ে উৎকৃষ্ট আংগিকৰ উৎকৃষ্ট কলা-সাহিত্যৰ সৃষ্টি কৰিব, নে ই প্ৰচাৰধৰ্মী হ'ব । ইয়াৰ উত্তৰ হ'ল, দুয়োটাই প্ৰয়োজনীয় । প্ৰগতিশীল কলা সাহিত্য তিনি চাম মানুহক সাঙুৰি সৃষ্টি কৰা হয়— (১) শত্ৰু পক্ষ (২) বিপ্লৱৰ সতে মিত্ৰতা থকা যুক্তমৰ্চাৰ বন্ধুসকল (৩) দেশৰ সাধাৰণ জনগণ । এই

OKDISCD

প্ৰতিটো শ্ৰেণীৰ প্ৰতি ইয়াৰ দৃষ্টিভংগী সুকীয়া সুকীয়া। প্ৰগতিশীল কলা সাহিত্যৰ প্ৰথম কৰ্তব্য হ'ল, দেশৰ ৰাইজক সাম্ৰাজ্যবাদী শক্তি আৰু দেশীয় প্ৰতিক্ৰিয়াশীল শত্ৰুৰ সৈতে চিনাক্ত কৰি দিয়া। এই কলা-সাহিত্যৰ যোগেদি দেশৰ ৰাইজে শত্ৰুপক্ষৰ শোষণ, অত্যাচাৰ, কু-অভিসন্ধি আদিৰ বিষয়ে গম পাব লাগিব আৰু লগতে সিহঁতৰ যে পৰাজয় সুনিশ্চিত তাকো ৰাইজক বুজাই দিব লাগিব —যাতে ৰাইজে সিহঁতৰ বিৰুদ্ধে সংঘবদ্ধ হৈ সংগ্ৰামত লিপ্ত হ'ব পাৰে। যুক্ত মৰ্চাত থকা বিপ্লবৰ প্ৰতি সহানুভূতিশীল বন্ধুসকলৰ প্ৰতি, বন্ধুত্ব আৰু সমালোচনা দুয়োটাই বজাই ৰখা কৰ্তব্য। এই বন্ধুত্ব আৰু সমালোচনা স্থান-কাল-পাত্ৰ ভেদে ভিন্ ভিন্ হোৱা উচিত। সাম্ৰাজ্যবাদীহঁতৰ বিৰুদ্ধে কৰা তেওঁ-লোকৰ সংগ্ৰামৰ প্ৰতি সমৰ্থন জনাব লাগিব, আৰু জাতীয় মুক্তি সংগ্ৰামত অংশ গ্ৰহণ নকৰিলে তেওঁলোকক কৰিব লাগিব সমালোচনা। প্ৰগতিশীল সংগ্ৰামৰ বিৰুদ্ধাচৰণ কৰা যি কোনো শক্তিকেই বাধা দিয়াটো এটা বিশেষ দায়িত্ব। সাধাৰণ জনতাৰ প্ৰতি পোষণ কৰিব লাগিব প্ৰশংসামুখৰ দৃষ্টিভংগী। তেওঁ-লোকৰ স্বাৰ্থত্যাগ. তেওঁলোকৰ সংগ্ৰাম আদিয়েই সদায় হ'ব প্ৰগতিশীল কলা-সাহিত্যৰ মূল বিষয়বস্তু। দৃষ্টিভংগীৰ ক্ষেত্ৰত ৰাইজৰ মাজতো যথেষ্ট দোষ ত্ৰুটি আছে। বহু সৰ্বহাৰাৰ মন মধ্যবিত্তৰ মানসিকতাৰে ভৰপূৰ। আনহাতে চহৰ-গাঁৱৰ বহু মধ্যবিত্তৰ চিন্তাধাৰাসমূহ তেনেই পিচপৰা। তেওঁলোকৰ সংগ্ৰামত এইবোৰ অন্তৰায়। প্ৰগতিশীল কলা-সাহিত্যৰ মূল কৰ্তব্য হ'ল, ধৈৰ্যসহকাৰে এই অন্তৰায়সমূহৰ বিৰুদ্ধে সংগ্ৰাম চলাই যোৱাটো, যাতে ৰাইজে এই দোষ ত্ৰুটি-সমূহ দূৰ কৰি সঠিক চিন্তাধাৰাৰে সংগ্ৰামৰ পথেদি দৃঢ় পদক্ষেপে আগুৱাব পাৰে। অৱশ্যে ইতিমধ্যে তেওঁলোকৰ মাজত পৰিবৰ্তন লক্ষ্য কৰা হৈছে— প্ৰগতিশীল কলা-সাহিত্যই এই পৰিবৰ্তন অনুকৰণ কৰা উচিত। তেওঁলোকে যেতিয়া তেওঁ-লোকৰ দোষ ত্ৰুটিসমূহ সাৰতি ধৰি থাকিব খোজা নাই, এনেক্ষেত্ৰত প্ৰগতিশীল কলা সাহিত্যই তেওঁলোকৰ সফলতাৰ দিশটোহে বেছিকৈ প্ৰতিপন্ন কৰিববলৈ চেষ্টা কৰা উচিত। তেওঁলোকৰ দোষ ত্ৰুটিসমূহৰ বাবে তেওঁলোকক উপলুঙা কৰা অথবা তেওঁলোকৰ বিৰুদ্ধাচৰণ কৰাটো অমাৰ্জনীয় দোষ। প্ৰগতিশীল কলা সাহিত্যৰ লক্ষ্য হ'ল জনগণক বৈপ্লবিক চিন্তাধাৰাৰে উদ্বুদ্ধ কৰি তেওঁলোকৰ প্ৰগতিত সহায় কৰা, যাতে তেওঁলোকে আহুকলীয়া চিন্তাবোৰক দলিয়াই দি, বৈপ্লবিক মনোবৃত্তি গ্ৰহণ কৰিব পাৰে—সংগ্ৰামত মনে প্ৰাণে লিপ্ত হ'ব পাৰে; ইয়াৰ বিৰুদ্ধাচৰণ নকৰে।

প্ৰগতিশীল কলা-সাহিত্যৰ আন এটা মূল সমস্যা, পাঠক-পাঠিকা আৰু দৰ্শকক লৈ। যিহেতু ৰাজ্যৰ বিভিন্ন অঞ্চলত শ্ৰেণী-চেতনাৰ স্তৰ একে নহয়, আন হাতেদি ৰাজ্যৰ সমূহ জনগণৰ বাবেই এই কলা-সাহিত্যৰ সৃষ্টি, আৰু যিহেতু তেওঁলোকৰ প্ৰত্যেকৰে শ্ৰেণী-চেতনা বিভিন্ন স্তৰৰ, এতেকে প্ৰগতিশীল কলা-সাহিত্যৰ স্ৰষ্টাসকলৰ মূল কৰ্তব্য হ'ল সমূহ জনগণক বুজিববলৈ চেষ্টা কৰাটো। সাধাৰণতে দেখা যায় যে, এই কলা-সাহিত্যৰ ৰূপকাৰসকলে যাক লৈ আৰু যাৰ বাবে এই সৃষ্টিসমূহ কৰিছে, এই দুয়োচাম মানুহকেই ভালদৰে বুজিব পৰা নাই। কিছু কিছু ক্ষেত্ৰত একেবাৰে বুজিব পৰা নাই। শ্ৰমিক, কৃষক, মুক্তিযোদ্ধা, বিপ্লবৰ কৰ্মী এওঁলোকৰ কাকোৱেই স্ৰষ্টাসকলে সঠিকভাৱে বুজিব পৰা নাই, যদিও এওঁলোকৰ বাবেই সেই কলা-সাহিত্যৰ সৃষ্টি। ফলত স্ৰষ্টাসকল হৈ পৰিছে এনে একোজন বীৰ, যাৰ বাবে পাৰদৰ্শিতা প্ৰদৰ্শনৰ সকলো পথেই বন্ধ।

'জনগণক বুজিব পৰা নাই.' এই কথাষাৰৰ মূল অৰ্থ হ'ল— জনগণ যি ভাব ভাষাৰ গৰাকী, সেই ভাব-ভাষাক আয়ত্ব কৰিব নোৱাৰাটো। যিহেতু বেছিভাগ ৰূপকাৰেই জনগণৰ সতে মিলামিচা নকৰে, এতেকে তেওঁলোকে জনগণৰ ভাব-ভাষাও নাজানে। ফলত তেওঁলোকৰ সৃষ্টি হয় সম্পূৰ্ণ প্ৰাণহীন। তেওঁলোকে এনে ভাব-ভাষা ব্যৱহাৰ কৰে, যাক জনগণে গ্ৰহণ নকৰে। 'জনগণমুখী কলা-সাহিত্য'ৰ অৰ্থ হ'ল— স্ৰষ্টাসকলৰ ভাবভাষা-কৃষক, বনুৱা, যোদ্ধা, বিপ্লবৰ কৰ্মীসকলৰ ভাব-ভাষাৰ সৈতে একাত্ম হোৱা। ইয়াক আহৰণ কৰিববলৈ প্ৰগতিশীল সাহিত্য-কলাৰ স্ৰষ্টাসকলে অনবৰতে জনগণৰ ভাব-ভাষাক আয়ত্ব কৰিববলৈ চেষ্টা কৰিব লাগিব। ৰাইজে নুবুজা কঠিন কঠিন ভাব-ভাষাৰে যিমানেই কলা-সাহিতৰ সৃষ্টি হ'ব, ৰাইজে তাক সিমানেই অনাদৰ কৰিব। ৰাইজে নুবুজা কলা সাহিত্যৰ সৃষ্টি কৰি ৰাইজৰ আদৰ বিচৰাটো অবান্তৰ। যদিহে স্ৰষ্টাসকলে সঁচাকৈয়ে ৰাইজৰ আদৰ বিচাৰিছে, তেন্তে সাধাৰণ জনগণৰ এজন হৈ তেওঁলোকৰ ভাব-ভাষাক বুজাৰ বাবে যি দীঘলীয়া আৰু কঠিন শ্ৰমৰ দৰকাৰ তাক কৰিব লাগিব।

এতিয়া প্ৰশ্ন হ'ল 'ভাব-ভাষাৰ পৰিবৰ্তন', এই কথাষাৰৰ অৰ্থ কি? প্ৰকৃত ক্ষেত্ৰত দেখা যায় যে, যদিও কৃষক-শ্ৰমিকসকল পৰিষ্কাৰ পৰিচ্ছন্ন হৈ নাথাকে তথাপি তেওঁলোকৰ মনবোৰ তথাকথিত ফোপোলা বুদ্ধিজীৱীসকলতকৈ বহু পৰিষ্কাৰ। ভাব-ভাষাৰ পৰিবৰ্তন মানে—অপৰিষ্কাৰ মনৰ বুদ্ধিজীৱীসকলে নিজৰ মনৰ পৰা সকলো মলি চাফ্ কৰি কৃষক-শ্ৰমিকৰ দৰে পৰিষ্কাৰ মনৰ অধিকাৰী হোৱাটো। ইয়েই শ্ৰেণীভিত্তিক দৃষ্টিভংগীৰে অনুভৱৰ পৰিবৰ্তনক বুজায়। এই পৰিবৰ্তন

OKDISCD

অবিহনে জনপ্ৰিয় প্ৰগতিশীল কলা-সাহিত্যৰ সৃষ্টি কৰিবলৈ যোৱাটো বৃথা প্ৰচেষ্টা মাথোঁ।

প্ৰগতিশীল কলা-সাহিত্যৰ আন এক মূল সমস্যা হ'ল মাৰ্ক্সীয় বিজ্ঞান আৰু সমাজক প্ৰকৃতভাবে বিশ্লেষণ কৰিবলৈ শিকাটো। প্ৰগতিশীল চিন্তাধাৰাৰ যি কোনো কলাকাৰ-সাহিত্যিকৰে মাৰ্ক্সীয় বিজ্ঞান অৰ্থাৎ মাৰ্ক্সীজম্-লেনিনিজম্ সম্পৰ্কে যথাৰ্থ জ্ঞান থাকিবই লাগিব। সাধাৰণতে তেওঁলোকৰ মাজত ইয়াৰ অভাব পৰিলক্ষিত হয়। এখন সমাজত শ্ৰেণী-চেতনা আৰু জাতীয় মুক্তি সংগ্ৰামৰ যি প্ৰকৃত স্তৰ, সেই স্তৰেই সেই সমাজত বসবাস কৰা লোকসকলৰ মৌলিক ভাব ধাৰাক নিয়ন্ত্ৰণ কৰে। ই এক মাৰ্ক্সীয় সত্য। কিন্তু এই বৈজ্ঞানিক সত্যক আওকাণ কৰি কিছু প্ৰগতিশীল ৰূপকাৰে ভাবে যে, সকলো সৃষ্টিৰ আৰম্ভণী হোৱা উচিত 'প্ৰেমেৰে'। কিন্তু এখন শ্ৰেণী-সমাজত 'প্ৰেম' মানে 'শ্ৰেণী ভিত্তিক প্ৰেম'কেই বুজায়। কিন্তু এই স্ৰষ্টাসকল এনে এক 'প্ৰেম'ৰ সন্ধানত ব্যস্ত হয়, যি 'প্ৰেম' শ্ৰেণী বিভাজনৰ দেৱাল চেৰাই সকলোতেই সমানভাবে বিৰাজমান। এক অপাৰ্থিব প্ৰেম, অপাৰ্থিব স্বাধীনতা, অপাৰ্থিব সত্য আৰু অপাৰ্থিব মানসিকতাৰ অনুসন্ধানত এওঁলোক ব্যস্ত। ইয়াৰ দ্বাৰা এটা কথাই প্ৰমাণিত হয় যে, এওঁলোক ভাববাদী চিন্তাধাৰাৰে প্ৰভাৱান্বিত। এওঁলোকে নিজ প্ৰচেষ্টাৰে এই প্ৰভাবৰ পৰা মুক্ত হ'ব লাগিব আৰু অতি সৰলতাৰে, অমায়িকভাবে মাৰ্ক্সীয় বিজ্ঞান অধ্যয়ন কৰিব লাগিব। প্ৰতিজন শিল্পী সাহিত্যিকৰে সকলোধৰণৰ চিন্তা অধ্যয়ন কৰাৰ স্বাধীনতা আছে। কিন্তু প্ৰতিজন বিপ্লৱীৰে গভীৰভাবে মাৰ্ক্সীয় বিজ্ঞান অধ্যয়ন কৰাটো কৰ্তব্য আৰু দায়িত্ব। শিল্পী সাহিত্যিক ইয়াৰ ব্যতিক্ৰম হ'ব নোৱাৰে। সকলো প্ৰগতিশীল শিল্পী-সাহিত্যিকে সমাজৰ বিভিন্ন শ্ৰেণীৰ বিষয়ে অধ্যয়ন কৰিব লাগিব। এই শ্ৰেণীসমূহৰ মাজৰ [illegible]ৰ্ক, তেওঁলোকৰ অবস্থিতি, দৈহিক বৈশিষ্ট্য, মানসিকতা— এই সকলোবোৰৰ [illegible]দ জ্ঞান আহৰণ কৰিব লাগিব। যেতিয়া এই আটাইবোৰ প্ৰগতিশীল কলা-[illegible]হিত্যৰ ৰূপকাৰসকলে আয়ত্ব কৰিব পাৰিব, তেতিয়াহে তেওঁলোকে উন্নত বিষয়বস্তু, উন্নত আংগিক আৰু সঠিক বিশ্লেষণেৰে উৎকৃষ্ট প্ৰগতিশীল কলা-সাহিত্যৰ সৃষ্টি কৰিব পাৰিব।

এটা সমস্যাৰ বিষয়ে আলোচনা কৰোতে আমি সদায় বাস্তব সত্যৰ পৰা আৰম্ভ কৰা উচিত, তত্ত্বৰ পৰা নহয়। বৰ্তমান উদ্ভৱ হোৱা প্ৰগতিবাদী কলা-সাহিত্য সম্পৰ্কীয় বিভিন্ন মতাদৰ্শগত পাৰ্থক্যৰ অন্ত পেলাই এই আন্দোলনক আৰু শক্তিশালী কৰি তুলিবলৈ কিছুমান সঠিক নীতিৰ প্ৰয়োজন হৈছে। এই ক্ষেত্ৰত যদি প্ৰথমতে এই সম্পৰ্কে কিতাপত কি সূত্ৰ দিয়া আছে তাক চাই এই নীতি নিৰ্বাচন কৰিবলৈ যোৱা হয়, তেন্তে ভুল কৰা হ'ব। মাৰ্ক্সীয় দৰ্শন অনুযায়ী এটা সমস্যাক সদায় বাস্তব সত্যৰ ভিত্তিতহে ফহিয়াই চাব লাগে, তত্ত্বৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি নহয়। এই বিষয়ৰ সত্যবোৰ ফহিয়াই চাই তাৰ ওপৰত ভিত্তি কৰিয়েই আমি মানি চলিবলগীয়া নিয়মসমূহ, ব্যৱস্থাসমূহ বাছি উলিয়াব লাগিব।

এতিয়াৰ মূল সমস্যা হ'ল, কেনেকৈ জনগণৰ স্বাৰ্থৰ হকে কাম কৰা যায়? যেতিয়ালৈকে এই সমস্যাৰ এক উপযুক্ত মীমাংসা নহ'ব, তেতিয়ালৈকে প্ৰগতিশীল কলাকাৰ সাহিত্যিকসকলে বাতাবৰণৰ লগত নিজকে খাপ খুৱাব নোৱাৰিব আৰু ভিন্ ভিন্ ধৰণৰ আভ্যন্তৰীণ তথা বাহ্যিক সমস্যাৰ সন্মুখীন হ'ব লাগিব।

প্ৰথম প্ৰশ্ন হ'ল, কলা-সাহিত্য কাৰ বাবে? ইয়াৰ উত্তৰ দি ১৯০৫ চনতেই লেনিনে কৈছিল, প্ৰগতিশীল কলা-সাহিত্য দেশৰ অগণন খাটিখোৱা মানুহৰ বাবে। আনহাতে শোষক গোষ্ঠীৰো নিজস্ব কলা-সাহিত্য আছে। সামন্তবাদী কলা-সাহিত্য জমিদাৰ শ্ৰেণীৰ স্বাৰ্থত তৈয়াৰী। বুৰ্জোৱা কলা-সাহিত্য পুঁজিপতি শ্ৰেণীৰ স্বাৰ্থত তৈয়াৰী। আনকি এনেধৰণৰ কলা-সাহিত্যও আছে যিটোৱে সাম্ৰাজ্যবাদীইঁতৰ স্বাৰ্থৰ হকে কয়। এই সকলোবোৰ ভাববাদী চিন্তা-চৰ্চাৰ ফল, আৰু ই সৰ্বহাৰাৰ স্বাৰ্থৰ বিৰুদ্ধে। প্ৰগতিশীল কলা-সাহিত্য উপৰোক্ত গোষ্ঠীভুক্ত নহয়। ই সাধাৰণ জনগণৰ স্বাৰ্থৰ বাবে। সৰ্বহাৰাৰ নেতৃত্বত সামন্তবাদ আৰু সাম্ৰাজ্যবাদ-বিৰোধী নীতিৰ ওপৰত ই প্ৰতিষ্ঠিত। জনস্বাৰ্থৰ সকলো কামেই সংগঠিত হয় সৰ্বহাৰাৰ নেতৃত্বত। বিদেশী আৰু অতীজৰ কলা-সাহিত্যৰ উজ্জ্বল দিশ সমূহৰ সকলো খিনি গ্ৰহণ কৰিব লাগিব আৰু লক্ষ্য ৰাখিব লাগিব যাতে সেইবোৰ লৈ হোৱা নতুন সৃষ্টিসমূহ জনস্বাৰ্থৰ হকে হয়। আমি অতীজৰ বা বিদেশী কলা-সাহিত্যৰ উৎকৃষ্ট আংগিক বাদ দিলে নচলিব। কিন্তু সেই আংগিকৰ স'তে প্ৰগতিবাদী বক্তব্যৰ সমন্বয় কৰি এক শক্তিশালী কলা-সাহিত্যৰ সৃষ্টি কৰিব লাগিব।

এতিয়া প্ৰশ্ন হল, সাধাৰণ জনগণ কোন? এওঁলোক হ'ল— দেশৰ কৃষক শ্ৰমিক, সৈনিক আৰু চহৰাঞ্চলৰ নিম্ন আৰু মধ্যবিত্ত শ্ৰেণীটো। এওঁলোকেই দেশৰ সংখ্যাগৰিষ্ঠ জনগণ। এতেকে প্ৰগতিশীল কলা-সাহিত্য প্ৰথমতে শ্ৰমিক সকলৰ স্বাৰ্থত তৈয়াৰী, কাৰণ এওঁলোকেই বিপ্লবৰ মূল নেতা। দ্বিতীয়তে, এই কলা-সাহিত্য বিপ্লবৰ অন্তৰতম্ মিত্ৰ আৰু জনসংখ্যাৰ সকলোতকৈ সংখ্যাগৰিষ্ঠ শ্ৰেণী কৃষকসকলৰ স্বাৰ্থৰ বাবে। এই কলা-সাহিত্য বিপ্লবৰ কৰ্মী আৰু যোদ্ধাসকলৰ

OKDISCD

বাবে। ই বিপ্লবৰ সতে মিত্ৰতা থকা চহৰাঞ্চলৰ মধ্যবিত্ত আৰু নিম্ন বিত্তৰ লোক সকল আৰু বুদ্ধিজীৱীসকলৰ বাবে।

যদিও এই চাৰিওটা শ্ৰেণীকেই প্ৰগতিশীল কলা-সাহিত্যই সাঙুৰি লৈছে তথাপি ইয়াৰ ৰচনা হ'ব লাগিব সৰ্বহাৰা শ্ৰেণীভিত্তিক দৃষ্টিকোণৰ পৰা : ব্যক্তি কেন্দ্ৰিক আৰু পেটি বুৰ্জোৱাৰ দৃষ্টিকোণৰ পৰা কৰা সৃষ্টিয়ে জনগণৰ স্বাৰ্থ পূৰণ কৰিব নোৱাৰে। মুষ্টিমেয় পেটি বুৰ্জোৱাক লৈয়েই তেওঁলোক সীমাবদ্ধ। সেয়েহে 'কাৰ বাবে লিখিম' এই সমস্যাটোৰ সমাধান বহু কলাকাৰ সাহিত্যিকে বিচাৰি পোৱা নাই।

বহুক্ষেত্ৰত দেখা যায় যে, কলাকাৰ সাহিত্যিকসকলে শ্ৰমিক, কৃষক, সৈনিক সকলতকৈ বুদ্ধিজীৱীসকলক লৈহে ব্যস্ত। তেওঁলোকে বুদ্ধিজীৱীসকলৰ বিভিন্ন দোষ-ত্ৰুটিসমুহ আঙুলিয়াই দি তেওঁলোকক ৰাইজৰ ওচৰ চপাত সহায় কৰি ৰাইজক শিক্ষিত কৰি তুলিবলৈ উদগনি নিদি, তেওঁলোকৰ দোষ ত্ৰুটিসমূহ বিভিন্ন যুক্তিৰ দ্বাৰা ৰক্ষা কৰিবলৈহে চেষ্টা কৰে। যিহেতু বেছিভাগ বুদ্ধিজীৱীয়েই পেটি বুৰ্জোৱা শ্ৰেণীৰ পৰা অহা, এতেকে তেওঁলোকে পেটি বুৰ্জোৱাৰ লগতেই বন্ধুত্ব কৰে আৰু তেওঁলোকৰ জীৱন অংকনতে ব্যস্ত থাকে। এইটো কৰাত অৱশ্যে একো দোষ নাই, যদিহে ইয়াক সৰ্বহাৰা শ্ৰেণীভিত্তিক দৃষ্টিকোণৰ পৰা কৰা হয়। কিন্তু তেওঁলোকে সেইটো নকৰে। তেওঁলোকৰ বিশ্লেষণ সমূহো পেটি বুৰ্জোৱা শ্ৰেণীভিত্তিক দৃষ্টিকোণৰ ওপৰতেই প্ৰতিষ্ঠিত। তেওঁলোকৰ অন্তৰত আছে পেটি বুৰ্জোৱাসকলৰ প্ৰতি আন্তৰিক সমবেদনা, যাৰ ফলত সেই শ্ৰেণীৰ দোষ-ত্ৰুটি সমূহৰ প্ৰতিও তেওঁলোকে পোষণ কৰে এক সহনশীল মনোভাব। তেওঁলোক সাধাৰণ জনগণৰ পৰা বিচ্ছিন্ন বাবেই তেওঁলোকে সৃষ্টি কৰা চৰিত্ৰসমূহো ত্ৰুটিপূৰ্ণ। তেওঁলোকে যেতিয়া কোনো খাটিখোৱা শ্ৰমিকৰ চৰিত্ৰ অংকন কৰে তেতিয়া দেখা যায়, চৰিত্ৰই শ্ৰমিকৰ সাজ-পোছাক পিন্ধিলেও অৱয়ব বা মানসিকতাত পেটি বুৰ্জোৱাহে। তেওঁলোকে সৰ্বহাৰা শ্ৰেণীৰ মূল কৃষ্টিক (লোকনৃত্য, লোকগীত, প্ৰাচীৰ পত্ৰিকা, প্ৰাচীৰ চিত্ৰ) মাজে সময়ে ঘিণ কৰে। কেতিয়াবা এইবোৰৰ প্ৰতি দৰদ দেখুৱালেও, এই দৰদ মূলতঃ নিজৰ সৃষ্টিত অভিনৱত্ব আনিবৰ বাবেহে দেখুৱায়। তেওঁলোক বেছিভাগ ক্ষেত্ৰতেই পেটি বুৰ্জোৱা, আনকি কেতিয়াবা বুৰ্জোৱা শ্ৰেণীৰ বস্তুক লৈয়েই ব্যস্ত। তেওঁলোকৰ মনবোৰ পেটি বুৰ্জোৱা মানসিকতাৰ বোকাত পোত খোৱা। এতেকে 'কাৰ বাবে সৃষ্টি কৰিম' এই সমস্যাৰ সমাধান তেওঁলোকে দিব নোৱাৰে। কিন্তু যিমানেই কঠিন নহওক কিয়, এই সমস্যাৰ এক প্ৰকৃত মীমাংসা কৰিবই লাগিব। সৰ্বহাৰা ৰাইজৰ মাজলৈ গৈ, তাত লাভ কৰা অভিজ্ঞতা, মাৰ্ক্সীয় বিজ্ঞান অধ্যয়ন আৰু সমাজৰ প্ৰকৃত বিশ্লেষণৰ সহায়েৰে প্ৰগতিশীল কলাকাৰ সাহিত্যিকসকলে লাহে লাহে তেওঁলোকৰ মানসিকতাত পৰিৱৰ্তন আনি সৰ্বহাৰা শ্ৰেণীভিত্তিক দৃষ্টিকোণৰ পৰা প্ৰগতিশীল কলা-সাহিত্যৰ সৃষ্টিত ৰত হ'বই লাগিব।

যেতিয়ালৈকে 'কাৰ বাবে লিখিম' এই সমস্যাৰ সঠিক সমাধান নহ'ব, তেতিয়ালৈকে আন কিছুমান সমস্যাৰ সমাধান অসম্ভব। যেনে, ক্ষুদ্ৰ জাতীয়তাবাদী বিভেদকামী শক্তিৰ সমস্যা। ইয়াক নাইকিয়া কৰিবলৈকো, 'কৃষক-শ্ৰমিকৰ স্বাৰ্থৰ বাবে কলা-সাহিত্য,' 'ৰাইজৰ মাজলৈ গৈ অভিজ্ঞতা আহৰণ কৰা', ইত্যাদি নীতি সমূহকে ব্যৱহাৰ কৰিব লাগিব। এই সম্পৰ্কত লু চুনৰ বক্তব্য হ'ল :

'এটা সমূহীয়া লক্ষ্যই যুক্ত মৰ্চা গঠণৰ মূল লক্ষ্যসমূহক একত্ৰিত কৰিব পৰা নাই বাবেই আমি একত্ৰিত হ'ব পৰা নাই। কিছুৰে মাথোঁ একো একোটা সৰু গোষ্ঠীৰ স্বাৰ্থ ৰক্ষাৰ্থে অথবা মাথোঁ নিজস্বাৰ্থৰ হকে কাম কৰি আছে। আমি সকলোৱে যদি কৃষক-শ্ৰমিকৰ স্বাৰ্থৰ হকে কাম কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰোঁ, অৱশ্যেই আমি যুক্ত মৰ্চা গঠণ কৰিব পাৰিম।' (My veiws on League of left wing writers. Two Hearts, Complete works, Vol IV)

এই সমস্যাৰ অন্ত পেলাবলৈ আমি গভীৰভাবে মাৰ্ক্সীয় দৰ্শন আৰু সমাজৰ বিষয়ে অধ্যয়ন কৰিব লাগিব। মাৰ্ক্সীয় বিজ্ঞান মানে জনগণৰ জীৱন আৰু সংগ্ৰামৰ সতে ওতঃপ্ৰোত ভাবে জড়িত জীৱন্ত মাৰ্ক্সীয় বিজ্ঞানৰ কথা কোৱা হৈছে, তথাকথিত মাৰ্ক্সীয় বিজ্ঞান নহয়। যেতিয়া তথাকথিত মাৰ্ক্সীজমে জীৱন্ত ৰূপ ল'ব তেতিয়াই ক্ষুদ্ৰ জাতীয়তাবাদী বিভেদকামী শক্তিবোৰ নিজে নিজে ধ্বংস পাব। লগতে তাৰ লগত জড়িত আন বহু সমস্যাৰ ওৰ পৰিব।

আন এটা মূল সমস্যা হ'ল, 'কেনেকৈ জনগণৰ স্বাৰ্থৰ হকে কাম কৰা যায়? ইয়াৰ দ্বাৰা কলা-সাহিত্যৰ মানদণ্ডক উন্নত কৰা বুজোৱা হয়, নে ইয়াক আৰু বেছি জনপ্ৰিয় কৰি তোলাটো বুজোৱা হয় ?'

প্ৰথম অৱস্থাত কিছুৱে জনপ্ৰিয় কৰাৰ প্ৰচেষ্টাক সম্পূৰ্ণ আওকাণ কৰি মানদণ্ড উন্নত কৰাত সম্পূৰ্ণ মনোনিবেশ কৰিছিল। মানদণ্ড উন্নত কৰিব লাগিব, কিন্তু মাথোঁ ইয়াকে কৰাত একাণপতীয়াকৈ ব্যস্ত হোৱাটোও ভুল। এই খিনিতেই 'কাৰ বাবে লিখিম' সমস্যাটো জড়িত। যিহেতু 'কাৰ বাবে লিখিম', এই প্ৰশ্নটোৰ সঠিক উত্তৰ স্ৰষ্টাসকলে নাজানে, এতেকে কেনেকৈ 'মানদণ্ড উন্নত' আৰু 'অধিক

OKDISCD

জনপ্ৰিয় কৰা যায় তাকো নাজানে। ফলত দুয়োটাৰ মাজৰ সম্পৰ্কও তেওঁলোকৰ অজ্ঞাত। যিহেতু প্ৰগতিশীল কলা-সাহিত্য শ্ৰমিক, কৃষক, যোদ্ধাসকলৰ বাবে, এতেকে ইয়াক তেওঁলোকৰ মাজত অধিক জনপ্ৰিয় কৰাটোৱেই মূল কৰ্তব্য। 'মানদণ্ড উন্নত' কৰাৰ অৰ্থ হ'ল, তেওঁলোকক বৰ্তমান অৱস্থাৰ পৰা আগবঢ়াই নিয়াটো। এতিয়া প্ৰশ্ন হ'ল, তেওঁলোকৰ মাজত 'কি' অধিক জনপ্ৰিয় কৰিব লাগিব ? ভূ-স্বামী সামন্ত, ধনী বুৰ্জোৱা অথবা পেটি বুৰ্জোৱা বুদ্ধিজীৱী বিলাকৰ যি প্ৰয়োজনীয় তাক জনপ্ৰিয় কৰিব লাগিবনেকি ? নিশ্চয় নহয়। শ্ৰমিক, কৃষক যোদ্ধা সকলৰ যি প্ৰয়োজনীয়, যাক তেওঁলোকে সাদৰেৰে গ্ৰহণ কৰিব তাকেই জনপ্ৰিয় কৰি তুলিব লাগিব। সেয়েহে তেওঁলোকক শিক্ষা দিয়াৰ আগেয়ে তেওঁলোকৰ পৰাহে শিক্ষা ল'ব লাগিব। 'মানদণ্ড উন্নত' কৰাৰ ক্ষেত্ৰত ই অধিক প্ৰয়োজনীয়। নহ'লে কোনটো স্তৰৰ পৰা 'মানদণ্ড উন্নত' কৰিব লাগিব তাক জানিম কেনেকৈ ? সামন্ত প্ৰভু, বুৰ্জোৱা, পেটি বুৰ্জোৱা বুদ্ধিজীৱীবিলাকৰ স্তৰৰ পৰা মানদণ্ড উন্নত কৰি জানো কিবা লাভ ? ইয়াক কৰিব লাগিব সাধাৰণ শ্ৰমিক, কৃষক, যোদ্ধাসকলৰ স্তৰৰ পৰা। ইয়াৰ দ্বাৰা ইয়াক বুজাব খোজা হোৱা নাই যে শ্ৰমিক, কৃষক, যোদ্ধাসকলক সামন্ত প্ৰভু, বুৰ্জোৱা, পেটি বুৰ্জোৱাহঁতৰ স্তৰলৈ আনিব লাগিব। ইয়াৰ দ্বাৰা বুজাব খোজা হৈছে শ্ৰমিক, কৃষক, যোদ্ধা সকলো সৰ্বহাৰা যি পথেৰে মুক্তিৰ বাবে আগুৱাই গৈছে সেই প্ৰগতিৰ সতে প্ৰগতিশীল কলা সাহিত্যই খোজ মিলোৱাটো। লগে লগে আকৌ শ্ৰমিক, কৃষক, যোদ্ধা সকলৰ পৰা শিক্ষা লোৱাৰ প্ৰশ্নটো আহি পৰে। কাৰণ তেওঁলোকৰ পৰা আৰম্ভ কৰিহে প্ৰগতিশীল কলা-সাহিত্যক 'অধিক জনপ্ৰিয় কৰি তোলা' আৰু 'মানদণ্ড উন্নত কৰা' এই সমস্যাৰ এক সঠিক সমাধান, আৰু এই দুটাৰ মাজৰ সম্পৰ্কৰ প্ৰকৃত স্বৰূপ নিৰ্ধাৰণ সম্ভৱ।

এতিয়া কথা হ'ল, কলা-সাহিত্যৰ মূল উৎস কি ? সকলো কলা-সাহিত্যই এখন সমাজত বসবাস কৰা লোকসকলৰ সেই সমাজখনৰ প্ৰতি থকা মতাদৰ্শগত মানসিক প্ৰতিচ্ছবি। প্ৰগতিশীল কলা-সাহিত্য বিপ্লৱী কলাকাৰ সাহিত্যিক সকলৰ মানব জীৱনৰ সম্পৰ্কে থকা ধাৰণা। মানব জীৱন কলা-সাহিত্যৰ অফুৰন্ত খনি। এই খনিৰ সম্পদসমূহ অকৃত্ৰিম অৱস্থাত অপৰিশোধিত হৈ থাকে। কিন্তু প্ৰাণৱন্ত, ৰসাল আৰু মূল এই সম্পদ ৰাজিৰ আগত সকলো কলা-সাহিত্যই নিষ্প্ৰভ। এই খনিয়েই সকলো কলা-সাহিত্যৰ এক মাত্ৰ উৎস। কোনোৱে প্ৰশ্ন কৰিব পাৰে যে অতীজৰ অথবা বিদেশী কলাসাহিত্য ইত্যাদিও উৎস নহয় জানো ? কিন্তু প্ৰকৃততে এইবোৰ একো একোটা উৎস নহয়, এটা ধাৰাহে। অতীজৰ লোকসকলে, বিদেশী লোকসকলে তেওঁলোকৰ সময়ৰ অথবা স্থানৰ মানবজীৱন সম্পৰ্কে যি অভিজ্ঞতা লাভ কৰিছে তাকেই তেওঁলোকৰ কলা-সাহিত্যত অংকন কৰিছে। তেওঁলোকৰ যিখিনি ভাল তাক গ্ৰহণ কৰিব লাগিব আৰু এতিয়াৰ মানব জীৱনৰ যি অভিজ্ঞতা তাৰ লগত প্ৰয়োজনীয়খিনি অতি সাৱধানেৰে মিলাই উৎকৃষ্ট কলা-সাহিত্যৰ সৃষ্টি কৰিব লাগিব। উৎকৃষ্ট-নিকৃষ্ট, খহটা-মিহি, উচ্চ-নীচ, ততাতৈয়াকৈ কৰা, ধীৰে-সুস্থিৰে কৰা কামবোৰৰ মাজত পাৰ্থক্য আছে। এতেকে অতীজৰ আৰু বিদেশী উৎকৃষ্ট কলা-সাহিত্যৰ পৰা শিক্ষা লোৱাটো কৰ্তব্য—যদিও হয়তোবা এইবোৰ সামন্ত প্ৰভু অথবা বুৰ্জোৱা শ্ৰেণীৰ দ্বাৰা তৈয়াৰী। কিন্তু ইয়াকে কৰিবলৈ যাওঁতে নিজস্বতাক সদায় বজায় ৰাখিব লাগিব। কলা-সাহিত্যৰ ক্ষেত্ৰত মৌলিকতাহীন তৰ্জমা অথবা অতীজৰ বা বিদেশী কলা-সাহিত্যৰ নকল সকলোতকৈ অপকাৰী আৰু অনুৰ্বৰ গোড়ামী। প্ৰগতিশীল কলাকাৰ সাহিত্যিকসকল সাধাৰণ ৰাইজৰ মাজলৈ গৈ, সংগ্ৰামৰ মাজলৈ গৈ, বিভিন্ন শ্ৰেণীৰ মানুহ, সমূহ জনগণ আৰু তেওঁলোকৰ জীৱনৰ, সংগ্ৰামৰ সকলো জীৱন্ত অভিজ্ঞতাক বিশ্লেষণ কৰিবলৈ শিকিব লাগিব। তেতিয়াহে তেওঁলোকে সৃজনশীল কলা-সাহিত্যৰ সৃষ্টি কৰিব পাৰিব।

যদিও মানুহৰ সামাজিক জীৱনেই কলা-সাহিত্যৰ একমাত্ৰ উৎস, যদিও ই কলা-সাহিত্যতকৈ বহু জীৱন্ত তথাপি মানুহ জীৱন লৈয়েই সুখী হ'ব নোৱাৰে, কলা-সাহিত্যকো বিচাৰে। কিন্তু কিয় ? কাৰণ যদিও দুয়োটাই সুন্দৰ তথাপি কলা-সাহিত্যত জীৱনৰ এক উন্নত প্ৰতিচ্ছবি বেছি গভীৰ, বেছি সূক্ষ্ম, বেছি স্বভাৱজাত অৱস্থাত প্ৰতিফলিত হয়। এতেকেই এই অংকন দৈনন্দিন জীৱনতকৈ বেছি বিস্তৃত, বেছি আদৰ্শময় হৈ মানুহৰ চকুত ধৰা পৰে। প্ৰগতিশীল কলা-সাহিত্যই দৈনন্দিন জীৱনৰ পৰা এনে কিছুমান চৰিত্ৰৰ সৃষ্টি কৰিব লাগিব যি চৰিত্ৰসমূহে জনগণৰ ইতিহাসক প্ৰগতিৰ পথেদি আগবঢ়াই নিব পাৰে। উদাহৰণ স্বৰূপে, ভোক-পিয়াহৰ যন্ত্ৰণা, শোষণ-নিপীড়নৰ যন্ত্ৰণা বিশ্বজনীন। মানুহে ইয়াক সচৰাচৰ ঘটনাৰ ভিতৰতে ধৰি থয়। কিন্তু প্ৰগতিশীল কলাকাৰ সাহিত্যিকসকলে এই সাধাৰণ ঘটনাবোৰকে লৈ এনে এটা পৰিস্থিতিৰ সৃষ্টি কৰে যাৰ ফলত এই ঘটনাবোৰৰ প্ৰকৃত স্বৰূপ ৰাইজৰ আগত ওলাই পৰে আৰু ৰাইজ বৈপ্লবিক চিন্তাধাৰাৰে উদ্বুদ্ধ হৈ এইবোৰৰ বিৰুদ্ধে একত্ৰিত হৈ সংগ্ৰামত লিপ্ত হয়। প্ৰগতিশীল কলা-সাহিত্য অবিহনে এনে ধৰণৰ অভ্যুত্থান ইমান শীঘ্ৰে আৰু ইমান তীব্ৰভাবে নহ'লহেঁতেন।

প্ৰগতিশীল কলা-সাহিত্যক 'অধিক জনপ্ৰিয় কৰা' আৰু 'মানদণ্ড উন্নত' কৰাৰ অৰ্থ কি ? এই দুটাৰ মাজত সম্পৰ্ক কি ? জনপ্ৰিয় সকলো বস্তুৱেই সহজ সৰল আৰু সেয়েহে সকলো ৰাইজে ইয়াক সহৃদয়তাৰে গ্ৰহণ কৰে। উৎকৃষ্ট যি কোনো বস্তু সাধাৰণ বস্তুতকৈ উন্নত। এতেকে ইয়াৰ নিৰ্মাণ বেছি কঠিন। বুজি-বলৈ কঠিন বাবেই সাধাৰণ ৰাইজৰ মাজত ইয়াৰ প্ৰচলন কম। বনুৱা, কৃষক, যোদ্ধাসকলৰ মাজত মূল সমস্যা হ'ল ঃ তেওঁলোক আজি ঘোৰতৰ যুদ্ধত অৱতীৰ্ণ, আনহাতেদি সামন্ত শ্ৰেণী আৰু বুৰ্জোৱা শ্ৰেণীৰ যুগ যুগ ধৰি চলা শোষণৰ বাবে তেওঁলোক অশিক্ষিত, তেওঁলোক পিছপৰা। সেয়েহে তেওঁলোকে শিক্ষিত হ'বলৈ বিচাৰিছে, প্ৰগতিবাদী হ'বলৈ বিচাৰিছে এনে কিছুমান কলা-সাহিত্যৰ মাধ্যমেৰে, যি কলা-সাহিত্যই তেওঁলোকৰ প্ৰয়োজনসমূহ পূৰাব পাৰে, তেওঁলোকে যিটোক সহজতে গ্ৰহণ কৰিব পাৰে, যিটোৱে তেওঁলোকৰ সংগ্ৰামক আৰু দৃঢ়তৰ কৰিব পাৰে, তেওঁলোকৰ বিজয়ী হোৱাৰ বিশ্বাসক আৰু বলীয়ান কৰিব পাৰে, যাৰ দ্বাৰা অনুপ্ৰাণিত হৈ তেওঁলোক হ'ব পাৰে অধিক একত্ৰিত, এক মন এক প্ৰাণ হৈ শত্ৰুৰ বিৰুদ্ধে যুদ্ধত লিপ্ত হ'ব পাৰে। তেওঁলোকক 'ফুলনিৰ শুৱনি ফুল'ৰ প্ৰয়োজন নাই। প্ৰয়োজন 'ঠেটুৰৈ ধৰা জাৰত বেছি জুইৰ লাগনি'ৰ। এতেকে বৰ্তমানৰ পৰিপ্ৰেক্ষিতত জনপ্ৰিয়তা বঢ়োৱাটো অধিক প্ৰয়োজনীয়।

অৱশ্যে জনপ্ৰিয়তা বৰ্ধন আৰু মানদণ্ড উন্নত কৰোৱাৰ মাজত কোনো নিৰ্দিষ্ট সীমাৰেখা নাই। সাধাৰণৰ জ্ঞানৰ স্তৰ লাহে লাহে ওপৰলৈ উঠিছে। এতেকে উচ্চ মানবিশিষ্ট বহু কলা-সাহিত্যও জনপ্ৰিয় কৰোৱা সম্ভৱ। যদি জনপ্ৰিয় বুলি একেবোৰকে বছৰৰ পিচত বছৰ ধৰি জনগণক যোগান ধৰা হয়, তেন্তে জনগণৰ জ্ঞানৰ উৎকৰ্ষতা সাধন সম্ভৱ হ'বনে ? জনসাধাৰণে মাথো জনপ্ৰিয় কলা-সাহিত্যই বিচৰা নাই, লগতে বিচাৰিছে ইয়াৰ উৎকৃষ্ট মানদণ্ড। এতেকে দেখা যায়, জনপ্ৰিয়তা বঢ়োৱাৰ অৰ্থ হ'ল, ক্ৰমান্বয়ে অধিকৰ পৰা অধিকতৰ অংশক ইয়াৰ প্ৰতি আকৃষ্ট কৰোৱাটো. আৰু মানদণ্ড উন্নত কৰাৰ অৰ্থ হ'ল, ৰাইজৰ বৌদ্ধিক উৎকৰ্ষতাৰ স'তে খোজ মিলাই কলা-সাহিত্যক উন্নত কৰি অনাটো। জনপ্ৰিয়তাই মানদণ্ডৰ উন্নতিক নিয়ন্ত্ৰণ কৰে আৰু আনহাতে মানদণ্ডৰ উন্নতিয়ে জনপ্ৰিয়তাক নিয়ন্ত্ৰণ কৰে। ইয়াক বাস্তৱ ক্ষেত্ৰত ব্যৱহাৰ কৰাৰ এক উপায় হ'ল, এটা সৰু অঞ্চলত তেনে বাতাবৰণৰ সৃষ্টি কৰি ইয়াক প্ৰতিষ্ঠা কৰাই ক্ৰমান্বয়ে ইয়াক বহলাই নিয়াটো।

মানদণ্ডৰ উন্নতিৰ প্ৰশ্নটোৰ সতে বিপ্লৱৰ কৰ্মীসকলৰ এটা সম্পৰ্ক আছে। যিহেতুকে কৰ্মীসকল সাধাৰণ জনগণতকৈ বেছি শিক্ষিত, এতেকে তেওঁলোকৰ বাবে উৎকৃষ্ট কলা-সাহিত্যৰ প্ৰয়োজন। ইয়াক আওকাণ কৰা ভুল হ'ব। কৰ্মীসকলৰ বাবে যি কৰা যায়, পৰোক্ষভাবে তাক ৰাইজৰ বাবেই কৰা যায়। কাৰণ কৰ্মীসকলেই ৰাইজক শিক্ষা দিয়ে। যদি কৰ্মীসকলক দিয়া শিক্ষাই ৰাইজক অধিক শিক্ষিত কৰি তোলাত সহায় নকৰে তেন্তে তেনে শিক্ষাৰ প্ৰয়োজন নাই। থূলমূলকৈ ক'বলৈ হ'লে প্ৰগতিবাদী কলাকাৰ সাহিত্যিকসকলে মানুহৰ দৈনন্দিন জীৱনৰ যি অভিজ্ঞতা তাক জনগণৰ স্বাৰ্থৰ অনুকূলে এক মতাদৰ্শগত ৰূপত কলা সাহিত্যৰ সৃষ্টি কৰে। তেনে কলা-সাহিত্যৰ মানদণ্ড অতি উন্নতেই হওক অথবা প্ৰাথমিক স্তৰৰে হওক এই সকলোবোৰ শ্ৰমিক, কৃষক আৰু বিপ্লৱৰ সৈনিকসকলৰ স্বাৰ্থত তৈয়াৰী।

আন এটা মূল সমস্যা হ'ল, কলা-সাহিত্যৰ বিশেষজ্ঞসকল, যি নন্দনতত্ব তথা শিল্পগুণ লৈ ব্যস্ত আৰু যিসকলে মাথোঁ কলা-সাহিত্যক জনপ্ৰিয় কৰোৱাটোতেই বেছি গুৰুত্ব আৰোপ কৰিছে তেওঁলোকৰ মাজত কেনেকৈ এক বৈজ্ঞানিক সমন্বয় ঘটোৱা যায়। বিশেষজ্ঞসকলৰ মাথোঁ বিপ্লৱৰ কৰ্মীসকলৰ প্ৰতিয়েই দায়িত্ব নাই, জনগণৰ প্ৰতিও মূল দায়িত্ব। যিসকলে জনগণৰ মাজত বিভিন্ন দিশত প্ৰগতিবাদী কলা-সাহিত্যক জনপ্ৰিয় কৰি তোলাৰ কাম কৰি আছে তেওঁলোকৰ লগ হৈ এফালেদি তেওঁলোকক বিশেষজ্ঞসকলে জনপ্ৰিয়তা বঢ়োৱাৰ কামত সহায় কৰিব লাগিব, আনপিনে জনগণৰ বাস্তৱ অভিজ্ঞতা সম্পৰ্কে তেওঁলোকৰ পৰা শিক্ষা লৈ নিজৰ জ্ঞানৰ ভঁৰাল চহকী কৰিব লাগিব। নহলে তেওঁলোক জনগণৰ পৰা বিচ্ছিন্ন হৈ 'গজদন্ত মিনাৰ'বাসী হ'বগৈ, আৰু তেওঁলোকৰ ৰচনাত জনগণৰ বাস্তৱ জীৱনৰ প্ৰতিফলন নপৰিব। বিশেষজ্ঞসকল যোগ্য সন্মানৰ পাত্ৰ। প্ৰগতিবাদী চিন্তা-চৰ্চাৰ তেওঁলোক অপৰিহাৰ্য অংগ। কিন্তু এটা কথা তেওঁলোকে জনাৰ উচিত যে জনগণৰ স'তে এক নিবিড় সম্পৰ্ক গঢ়ি তুলিব নোৱাৰিলে তেওঁলোকৰ জীৱন-যাত্ৰা, চিন্তা-চৰ্চা অনুভূতি আদিৰ সঠিক প্ৰতিফলন দিব নোৱাৰিলে কোনোৱেই প্ৰগতিবাদী কলা--সাহিত্যিক হ'ব নোৱাৰে। ৰাইজৰ হকে কৈহে ৰাইজক শিক্ষিত কৰা যায়। ৰাইজৰ পৰা শিকিলেহে ৰাইজক শিকাব পাৰি। যদি কোনো কলাকাৰ-সাহিত্যিকে ভাবে, নিকৃষ্ট জনগণৰ তেওঁ এজন ওপৰৱালা, তেন্তে যিমানেই প্ৰতিভাবান নহওক কিয়, তেওঁক জনগণৰ প্ৰয়োজন নাই আৰু তেওঁৰ ৰচনাৰো কোনো ভৱিষ্যত নাই।

OKDISCD

এতিয়া এটা প্ৰশ্ন উঠিব পাৰে যে, এই সকলোবোৰ উপযোগবাদী (Utilitarianism) নহয়নে? কিন্তু কোনো বস্তুবাদীয়ে উপযোগবাদৰ সম্পূৰ্ণ বিৰোধিতা নকৰে। বিৰোধিতা কৰে মাথোঁ সামন্তবাদী, বুৰ্জোৱা আৰু পেটি বুৰ্জোৱা শ্ৰেণীসমূহৰ উপযোগবাদক, আৰু লগতে যিসকলে মুখত উপযোগবাদৰ বিৰোধিতা কৰে কিন্তু কামত সংকীৰ্ণ সুবিধাবাদক প্ৰশ্ৰয় দিয়ে। পৃথিবীত এনে কোনো মতবাদ নাই, যি উপযোগবাদৰ উৰ্ধত। এখন শ্ৰেণী-সমাজ শ্ৰেণী-উপযোগবাদৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত। বিপ্লবী উপযোগবাদ সৰ্বহাৰাশ্ৰেণীৰ স্বাৰ্থত প্ৰতিষ্ঠিত। সেয়েহে ইয়াৰ লক্ষ্যসমূহ অতি বিস্তৃত আৰু সুদূৰ ভবিষ্যতৰ প্ৰতি দৃষ্টি ৰখা। কাৰণ ই দেশৰ শতকৰা নব্বই ভাগ বা ততোধিক জনগণৰ বৰ্তমান আৰু সুদূৰ ভবিষ্যতৰ কথা ভাবিব লাগিব। ততাতৈয়াকৈ ফল বিচৰা আৰু আধৰুৱা লক্ষ্যৰ সংকীৰ্ণ উপযোগবাদৰ স'তে ইয়াৰ বিশদ পাৰ্থক্য আছে। উদাহৰণ স্বৰূপে, আমি যদি জনগণৰ উপযোগবাদ সম্পৰ্কে থকা জ্ঞানক গালি পাৰোঁ, আৰু নিজ স্বাৰ্থ ৰক্ষাৰ্থে এনে কিছুমান বস্তু জনগণৰ মাজত প্ৰচাৰ কৰিবলৈ চেষ্টা কৰোঁ, যিবোৰ তেওঁলোকৰ স্বাৰ্থৰ বিৰোধী, তেনে ক্ষেত্ৰত আমি মাথো জনগণক অপমানেই কৰা নাই, লগতে নিজৰ মূৰ্খামীও প্ৰকাশ কৰিছোঁ। এটা বস্তু জনগণৰ স্বাৰ্থৰ হকে নে বিৰুদ্ধে তাৰ ওপৰতেই ই ভাল নে বেয়া নিৰ্ভৰ কৰে। ধৰা হওক, শিল্পগুণৰ ফালৰ পৰা এটা গান বেছি উন্নত আৰু জনস্বাৰ্থৰ হকে ৰচিত। কিন্তু ৰাইজে গানটো বুজিব নোৱাৰি আৰু গাবলৈ টান বাবে তাতকৈ নিকৃষ্ট এটা গানহে ভাল পায়। এনে ক্ষেত্ৰত তেওঁলোকৰ মানসিক উৎকৰ্ষতাৰ বাবে চেষ্টা নকৰি মাথো গালি পাৰিয়েই লাভ নাই। ইয়াৰ মূল কথা হ'ল দুয়োটাৰে মাজত এটা সমন্বয় অনাটো। এই সমন্বয় অবিহনে অতি উন্নত কলা-সাহিত্যও অতি সংকীৰ্ণ উপযোগবাদৰ বলি হ'ব। সি মুষ্টিমেয়ৰ বাবে উচ্চমান বিশিষ্ট হ'ব পাৰে, কিন্তু জনগণৰ বাবে নহয়।

যদি আমি জনগণৰ স্বাৰ্থৰ কলা-সাহিত্য কেনেকৈ ৰচনা কৰা যায় তাৰ সমাধান কৰিব পাৰোঁ তেন্তে তেওঁলোকৰ জীৱনৰ উজ্জ্বল দিশটোৰ বিষয়ে লিখিব লাগিব, নে অন্ধকাৰ দিশটোৰ বিষয়ে লিখিব লাগিব তাকো নিৰ্ণয় কৰিব পাৰিম। মাত্ৰ লক্ষ্য ৰাখিব লাগিব যাতে, এই নিয়মসমূহ সকলো ক্ষেত্ৰতে মানি চলা হয়।

প্ৰগতিবাদী কলা-সাহিত্য যিহেতু সমূহ জনগণৰ স্বাৰ্থৰ হকে, এতেকে এই কলা-সাহিত্য আৰু প্ৰগতিবাদী ৰাজনীতিৰ মাজত সম্পৰ্ক কি? লগে লগে আন এটা প্ৰশ্ন হ'ল কলা সাহিত্যৰ ক্ষেত্ৰত যুক্তমৰ্চা কেনেকৈ গঠন কৰা যায়? পৃথিবীৰ সকলো সংস্কৃতি, সকলো কলা-সাহিত্য কোনোবা নহয় কোনোবা এটা শ্ৰেণীৰ স্বাৰ্থত

তৈয়াৰী আৰু কোনোবা নহয় কোনোবা এটা ৰাজনৈতিক দৰ্শনৰ দ্বাৰা প্ৰভাৱান্বিত। কলা-সাহিত্যৰ বাবেই কলা-সাহিত্যৰ সৃষ্টি, কলা-সাহিত্য শ্ৰেণী স্বাৰ্থ অথবা ৰাজনীতিৰ উৰ্ধত—এই কথাবোৰ অযুক্তিকৰ। সৰ্বহাৰাৰ কলা-সাহিত্য সৰ্বহাৰাৰ বৈপ্লবিক কৰ্মসূচীৰ এটা অংগ। এতেকে এনে ধৰণৰ কলা-সাহিত্য সদায় বিপ্লৱৰ অৰিহণা যোগোৱা একোপাত অস্ত্ৰহে মাথোন। এতেকে ই সদায় কোনো এটা বিশেষ সময়ৰ মূল বৈপ্লবিক কৰ্মসূচীৰ নিয়ন্ত্ৰণাধীন। এই নীতিৰ বিৰুদ্ধে যোৱা মানেই একতাত ভাঙন ধৰা। ট্ৰট্স্কীৰ 'মাক্স'বাদী সকলৰ বাবে ৰাজনীতি, আৰু বুৰ্জোৱাৰ বাবে কলা-সাহিত্য'—কথাষাৰো ভুল এইখিনিতেই। আমি যেনেকৈ কলা সাহিত্যৰ অৰিহণা সম্পৰ্কে বঢ়াই কোৱাটো বিশ্বাস নকৰোঁ, ঠিক তেনেকৈ ইয়াৰ কোনো অবদান নাই বোলা কথাষাৰকো বিশ্বাস নকৰো। যদিও কলা-সাহিত্যক ৰাজনীতিয়ে নিয়ন্ত্ৰণ কৰে তথাপি ই ৰাজনীতিৰ ওপৰত ভীষণ প্ৰভাৱ পেলায়। যদিও ইয়াৰ অৰিহণা গৌণ তথাপি ই অপৰিহাৰ্য। প্ৰগতিবাদী কলা-সাহিত্য অবিহনে বিপ্লৱক আগবঢ়াই নিয়া আৰু বিজয় লাভ কৰাটো সম্ভৱ নহয়। আনহাতে কলা-সাহিত্যক ৰাজনীতিয়ে নিয়ন্ত্ৰণ কৰাৰ অৰ্থ হ'ল—ৰাইজৰ স্বাৰ্থৰ ৰাজনীতি, তথাকথিত কেইজনমান নেতাৰ স্বাৰ্থৰ ৰাজনীতি নহয়; বৈপ্লবিকেই হওক বা প্ৰতি বৈপ্লবিকেই হওক ৰাজনীতি সদায় এটা শ্ৰেণীৰ আন এটা শ্ৰেণীৰ বিৰুদ্ধে কৰা সংগ্ৰাম। কেইজনমান মুষ্টিমেয় মানুহৰ স্বাৰ্থক ই নুবুজায়। প্ৰগতিবাদী কলা-সাহিত্যক বিপ্লবী ৰাজনীতিয়ে সদায় নিয়ন্ত্ৰণ কৰিব লগাৰ কাৰণ হ'ল, বিপ্লবী ৰাজনীতিৰ দ্বাৰাইহে জনগণৰ প্ৰয়োজনসমূহ ঐক্যবদ্ধ ভাবে প্ৰতিফলিত হয়। এজন বিপ্লবী নেতা, বিপ্লবী ৰাজনীতিৰ বিশেষজ্ঞ। কিন্তু তেওঁ প্ৰকৃততে শত সহস্ৰ বিপ্লবী নেতাৰে তৈয়াৰী মূল জনগণৰহে নেতা। সেয়েহে নেতাৰ কাম হ'ল শত সহস্ৰ বিপ্লবী নেতাৰ যি মতামত তাক গোটাই আনি, সংঘবদ্ধ কৰি, সংশোধন কৰি সেইবোৰকেই আকৌ জনগণৰ মাজত প্ৰচাৰ কৰাটোৰ যাতে তেওঁলোকে সেইবোৰক কামত খটুৱাব পাৰে। এতেকে যিবোৰে ভাবে যে জ্ঞান বুদ্ধি ইত্যাদি সিহঁতৰেই একচেতিয়া অধিকাৰ, তেনে ধৰণৰ অভিজাত নেতা তেওঁলোক নহয়। সৰ্বহাৰাৰ নেতা আৰু অবক্ষয়ী বুৰ্জোৱা নেতাৰ মাজত এইখিনিতেই পাৰ্থক্য। সেয়েহে প্ৰগতিবাদী কলা সাহিত্যত ৰাজনৈতিক চৰিত্ৰ আৰু বক্তব্যৰ সত্য সম্পূৰ্ণ সমন্বয় সম্ভৱ।

প্ৰগতিশীল কলা-সাহিত্যত যুক্তমৰ্চাৰ ভূমিকা কি? যিহেতু ৰাজনীতিয়ে কলা-সাহিত্যক নিয়ন্ত্ৰণ কৰে সেয়েহে প্ৰগতিশীল কলাকাৰ সাহিত্যিকসকলে মূল মূল

OKDISCD

ৰাজনৈতিক সমস্যা সমূহ সমাধানৰ ক্ষেত্ৰত আন যিসকল কলা-সাহিত্যিক এই ক্ষেত্ৰত আগ্ৰহী তেওঁলোকৰ লগত যুক্তমৰ্চা গঠন কৰিব লাগিব। অৱশ্যে এই সমাধানসমূহ গণস্বাৰ্থমুখী হ'ব লাগিব। গণতান্ত্ৰিক অধিকাৰৰ ক্ষেত্ৰত একগোট হ'ব লাগিব। যিহেতু আন কলা-সাহিত্যিক বহুতেই সমস্যাৰ প্ৰতি আগ্ৰহী হ'লেও সমাধানৰ ক্ষেত্ৰত একমত নহয়, এতেকে এই যুক্তমৰ্চাৰ পৰিধি স্বাভাৱিকতে সীমিত। সাহিত্য আৰু কলা জগতৰ স্বকীয় কিছুমান দিশ যেনে, আঙ্গিক আৰু আন শিল্পগুণ আদিৰ ক্ষেত্ৰত সন্মিলিত হ'ব লাগিব। কিন্তু যিহেতু প্ৰগতিশীল কলা-সাহিত্য সামাজিক বাস্তৱবাদৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত, সেয়েহে এই ক্ষেত্ৰতো সংহতিৰ পৰিসৰ আৰু বেছি ঠেক। কিছু ক্ষেত্ৰত মিল হ'লেও আন ক্ষেত্ৰত মতভেদ আৰু সমালোচনা আছেই। একেই কিছুমান সমস্যাতে সংহতিৰ স্থলো আছে, মতভেদ আৰু সমালোচনাৰ স্থলো আছে। কাৰণ সকলো ঘটনাৰ নিজস্বতা থাকিলেও ইটোৰ সতে সিটোৰ ওতঃপ্ৰোত সম্পৰ্কও আছে। একালত কিছুৰে কৰাৰ দৰে, সকলো কথাতে সমালোচনাবিহীন হয়ভৰ অথবা সকলো কথাতে বাঁওপন্থী গোড়ামীৰে আচুতীয়া হৈ থকাৰ দৰে, যুক্তমৰ্চাৰ ক্ষেত্ৰতো সম্পূৰ্ণ মতানৈক্যহীনতা অথবা সংহতিহীন সমালোচনা দুয়োটাই ভুল। কলা সাহিত্যৰ যুক্তমৰ্চাত পেটি বুৰ্জোৱা কলাকাৰ সাহিত্যিকসকল এটা লেখতলবলগীয়া শক্তি। যদিও তেওঁলোকৰ সৃষ্টি আৰু চিন্তাত বহুতো দোষ-ত্ৰুটি আছে, তথাপি তেওঁলোক মূলতঃ বিপ্লৱৰ প্ৰতি সহানুভূতিশীল, আৰু শ্ৰমিক-কৃষক-জনগণৰ পৰা বিচ্ছিন্ন নহয়। সেয়েহে তেওঁলোকে যাতে দোষ-ত্ৰুটিবোৰ নাইকিয়া কৰি জনগণৰ স্বাৰ্থৰ হকে যুক্তমৰ্চাত একত্ৰিত হ'ব পাৰে তাৰ বাবে চেষ্টা কৰা উচিত।

কলা-সাহিত্যৰ পৃথিৱীত সমালোচনা সংগ্ৰামৰ এক মূল অস্ত্ৰ। কলা-সাহিত্যৰ সমালোচনা যিহেতু জটিল এতেকে ইয়াৰ বাবে বিশেষ অধ্যয়নৰ প্ৰয়োজন। সমালোচনাৰ লক্ষণ সম্বন্ধীয় কেইটামান মূল সমস্যা আৰু কিছু ভুল দৃষ্টিভঙ্গীৰ আলোচনা দৰকাৰ। কলা-সাহিত্য সমালোচনাৰ প্ৰধান দৃষ্টিকোণ দুটা ঃ ৰাজনৈতিক আৰু নান্দনিক তথা শিল্পগুণ সম্পৰ্কীয়। ৰাজনৈতিক দৃষ্টিভঙ্গী অনুযায়ী জনগণৰ সমস্যাসমূহ নাইকীয়া কৰিবলৈ যিবোৰ শক্তিয়ে সহায় কৰে সি ভাল আৰু যি নকৰে সি বেয়া। কিন্তু এই ভাল বেয়াক নিৰ্ণয় কৰা যাব কেনেকৈ? মনোবৃত্তিক ভিত্তি কৰি, নে ইয়াৰ ফলাফল অনুযায়ী? ভাববাদীসকলে মাথো মনোবৃত্তিৰ ওপৰতেই গুৰুত্ব আৰোপ কৰে। আনহাতে যান্ত্ৰিক বস্তুবাদী সকলে মাথো **ফলাফলৰ** দিশটোহে চায়। কিন্তু দ্বন্দ্বমূলক বস্তুবাদীসকলে মনোবৃত্তি

আৰু ফলাফল দুয়োটাৰে মাজত এক সমন্বয়ৰ ওপৰত জোৰ দিয়ে। ৰাইজৰ হকে কাম কৰাৰ প্ৰশ্নটোৰ স'তে, তেওঁলোকৰ পৰা সন্মতি লোৱাৰ প্ৰশ্নটো ওতঃপ্ৰোত ভাৱে জড়িত। এই দুয়োটাৰে সমন্বয় ঘটিব লাগিব। যেনেকৈ এক মুষ্টিমেয়ৰ স্বাৰ্থৰ বাবে কৰা কাম বেয়া, ঠিক তেনেকৈ ৰাইজৰ সন্মতি নথকা কামো কৰা বেয়া। এজন কলাকাৰ-সাহিত্যিকৰ সৃষ্টিত কেনে ধৰণৰ মনোবৃত্তি জড়িত সি তেওঁ কোৱা কথাৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ নকৰে, নিৰ্ভৰ কৰে সেই সৃষ্টিয়ে কিমানদূৰ ৰাইজৰ স্বাৰ্থৰ হকে কাম কৰিছে তাৰ ওপৰতহে। এতেকেই মনোবৃত্তিৰ দিশটো সামাজিক গ্ৰহণযোগ্যতা আৰু ফলাফলৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল। কলা-সাহিত্যৰ সমালোচনাত কোনোধৰণৰ গোষ্ঠীবাদ আমি নিবিচাৰোঁ, আৰু ৰাইজৰ মূল সমস্যা সমূহৰ প্ৰতি সহানুভূতিশীল সকলো কলা-সাহিত্যৰ প্ৰতি আমি এক সহনশীলতা বজাই ৰাখিম। কিন্তু এই নীতিৰ বিপৰীতধৰ্মী সকলো কলা-সাহিত্যকে আমি নাকচ কৰিম। নান্দনিক তথা শিল্পগুণৰ দৃষ্টিকোণৰ পৰা উচ্চ কলা-কৌশল থকা সকলো কলা-সাহিত্যই ভাল, আৰু নিম্ন কলাসুলভ সকলো কলা-সাহিত্যই বেয়া। কিন্তু এই ক্ষেত্ৰতো প্ৰত্যেক সৃষ্টিৰ সামাজিক প্ৰতিক্ৰিয়াৰ দিশটো চাব লাগিব। এনে কলাকাৰ সাহিত্যিক কমেই আছে যিজনে নিজৰ সৃষ্টিক ভাল নোবোলে। আমাৰ সমালোচনাই সকলোধৰণৰ সৃষ্টিৰ মাজত এক সুস্থ প্ৰতিযোগিতা গঢ়ি তুলিব লাগিব। এইটো কৰিবলৈ যাওঁতে আমি শিল্পগুণৰ প্ৰতি দৃষ্টি ৰাখিব লাগিব, যাতে নিম্নখাপৰ কলা-সাহিত্যই সমালোচনাৰ মাজেৰে লাহে লাহে কলাসুলভ সৌন্দৰ্য বঢ়াই উচ্চ স্তৰলৈ আহিব পাৰে, আৰু ৰাইজৰ সংগ্ৰামত সহায় কৰিব নোৱৰা কলা-সাহিত্যই তাৰ ৰূপ সলাই সংগ্ৰামৰ সহায় হৈ পৰে।

ৰাজনৈতিক দৃষ্টিকোণ আৰু নান্দনিক তথা শিল্পগুণৰ দৃষ্টিকোণৰ মাজত সম্পৰ্ক কি? ৰাজনীতি আৰু কলা সাহিত্য সমপৰ্যায়ৰ হ'ব নোৱাৰে, যেনেকৈ এক বিশ্বজনীন দৃষ্টিভংগী আৰু কলা-সাহিত্যৰ এক বিশিষ্ট ধাৰা আৰু তাৰ সমালোচনাৰ এক পৰ্যায়ৰ হ'ব নোৱাৰে। আমি যেনেকৈ এক অপাৰ্থিৱ চিৰন্তন ৰাজনৈতিক দৃষ্টিভংগীক অস্বীকাৰ কৰোঁ, ঠিক তেনেকৈ এক অপাৰ্থিৱ চিৰন্তন নান্দনিক তথা শিল্প গুণৰ দৃষ্টি ভংগীকো অস্বীকাৰ কৰোঁ। প্ৰত্যেক শ্ৰেণীসমাজত একোটা শ্ৰেণীৰ নান্দনিক তথা শিল্পগুণৰ একোটা নিজস্ব দৃষ্টিকোণ থাকে। কিন্তু এই কথা ঠিক যে, সকলো শ্ৰেণীৰ সমাজতেই ৰাজনৈতিক দৃষ্টিকোণটোৱেই আগস্থান পায়। এক বুৰ্জোৱা সমাজে সৰ্বহাৰাৰ স্বাৰ্থভিত্তিক কলা-সাহিত্য যিমানেই ওপৰ খাপৰ নহওক কিয় তাক আগস্থান নিদিয়ে। সেয়েহে

OKDISCD

OKDISCD

সৰ্বহাৰাসকলেও অতীজৰ কলা-সাহিত্যৰ বিশ্লেষণ কৰোতে এটা কথা ভাবি চাব লাগিব যে, এই কলা-সাহিত্যই সৰ্বহাৰাৰ প্ৰতি কেনে মনোভাব পোষণ কৰিছিল, আৰু এইবিলাকৰ মাজত নিহিত প্ৰগতিবাদী চিন্তাধাৰাৰ কিবা ঐতিহাসিক তাৎপৰ্য আছিল নে নাই ? কিছু সৃষ্টি সম্পূৰ্ণ প্ৰতিক্ৰিয়াশীল হ'লেও তাৰ নান্দনিক তথা শিল্পগুণ থাকিব পাৰে। এনে ধৰণৰ যিবোৰ সৃষ্টি নান্দনিক তথা শিল্পগুণত অতি উন্নত কিন্তু বক্তব্যত অতি প্ৰতিক্ৰিয়াশীল, সি যিমানেই উন্নত সিমানেই ৰাইজৰ ক্ষতিকাৰক। এই বাৰ যিমানেই ক্ষতিকাৰক এইবোৰৰ বিৰুদ্ধে সিমানেই বেছি সংগ্ৰাম চলাই নাকচ কৰিব লাগিব। অৱক্ষয়ী শোষকশ্ৰেণীৰ কলা-সাহিত্যৰ এক বিশেষ লক্ষণ হ'ল সিহঁতৰ প্ৰতিক্ৰিয়াশীল বক্তব্য আৰু উন্নত আংগিকৰ মাজৰ দ্বন্দ্ব। আমি বিচাৰিছো ৰাজনীতি আৰু কলা-সাহিত্যৰ মাজৰ সমন্বয়, প্ৰগতিবাদী বক্তব্য আৰু উচ্চ আংগিকৰ মাজৰ সমন্বয়। যি কলা-সাহিত্যৰ শিল্পগুণ নিম্ন স্তৰৰ, সি যিমানেই প্ৰগতিবাদী বক্তব্যৰ নহওক কিয়, সি নিষ্ক্ৰিয়। আমি যেনেকৈ ভুল ৰাজনৈতিক দৃষ্টিভংগী থকা কলা-সাহিত্যৰ বিৰোধিতা কৰো, ঠিক তেনেকৈ সঠিক ৰাজনৈতিক দৃষ্টিভংগী থাকিলেও শিল্পগুণ বিবৰ্জিত 'প্ৰাচীৰ পত্ৰ আৰু শ্লোগান'ৰ ভংগীত লিখা কলা-সাহিত্যৰো বিৰোধিতা কৰোঁ। কলা-সাহিত্যৰ ক্ষেত্ৰত এই দুয়োটাৰে বিৰুদ্ধে আমি সংগ্ৰাম কৰিব লাগিব।

এই দুয়োটা দোষ বহুতৰে মাজত আছে। যেনে, বহুতে ভাবে যে, মানুহৰ প্ৰকৃতিৰ ওপৰতেই কলা-সাহিত্য প্ৰতিষ্ঠিত। মানুহৰ প্ৰকৃতি বুলি কিবা আছেনে ? আছে, কিন্তু ই এক বাস্তব সত্য। ইয়াত অপাৰ্থিব বা অবাস্তব একো নাই। এখন শ্ৰেণী-সমাজত শ্ৰেণী-ভিত্তিক মানুহৰ প্ৰকৃতিহে থাকে, শ্ৰেণী-বিভাজনৰ উৰ্ধত কোনো প্ৰকৃতি নাথাকে। আমি সৰ্বহাৰাৰ মানবীয় প্ৰকৃতিৰ কথা কওঁ। আনহাতে সামন্ত প্ৰভু আৰু বুৰ্জোৱাইতে সিহঁতৰ প্ৰকৃতিকেই মানব প্ৰকৃতি বুলি প্ৰতিপন্ন কৰিব খোজে। মুখত নক'লেও কৰ্মেৰে তাকেই বুজায়। পেটি বুৰ্জোৱা বুদ্ধিজীৱীয়ে মানুহৰ প্ৰকৃতি সম্পৰ্কে যিখন চিত্ৰ দাঙি ধৰিব খোজে সিও জনগণৰ প্ৰকৃতিৰ পৰা বিচ্যুত। তেওঁলোকে যি মানবীয় প্ৰকৃতিৰ কথা কয়, সি আন একো নহয়, মাথো বুৰ্জোৱা ব্যক্তিবাদহে। এতেকে তেওঁলোকৰ চকুত সৰ্বহাৰাৰ মানবীয়তা সাৰ্বজনীন মানবীয় প্ৰকৃতিৰ বিৰোধী। কাৰণ তেওঁলোকৰ চিত্ৰৰ লগত ই নিমিলে। অথচ কিছুৱে এনেধৰণৰ ভুল মানুহৰ প্ৰকৃতি সম্পৰ্কীয় সূত্ৰ দাঙি ধৰি তাৰ ওপৰতেই কলা-সাহিত্যক প্ৰতিষ্ঠা কৰিব খোজে। ই সম্পূৰ্ণ ভুল।

আন কিছুৱে আকৌ ক'ব খোজে, প্ৰেম এনে এক শক্তি যি সকলো শ্ৰেণীতেই সমানভাৱে বিৰাজমান। অৱশ্যে এইটো ঠিক যে, প্ৰেমে শ্ৰেণী বিভাজনৰ দেৱাল চেৰাই যাব পাৰে; কিন্তু প্ৰেম সম্পৰ্কীয় ধাৰণাৰ জন্ম দিয়ে কিহে ? এই ধাৰণাৰ জন্ম হয় বাস্তব কাৰ্যৰ পৰা। আমি ধাৰণাৰ পৰা বিশ্লেষণ আৰম্ভ নকৰোঁ, কৰোঁ বাস্তব কাৰ্যৰ পৰা। আমাৰ কলাকাৰ সাহিত্যিকসকল বুদ্ধিজীৱী শ্ৰেণীৰ পৰা অহা যদিও, তেওঁলোকে সৰ্বহাৰাক ভাল পায়। শ্ৰেণী বিভাজনৰ উৰ্ধত এই প্ৰেম হ'ল কেনেকৈ ? কাৰণ সমাজে তেওঁলোকক বুজিবলৈ বাধ্য কৰাইছে যে, তেওঁলোক আৰু সৰ্বহাৰা একেই পথৰ পথিক। কোনো কাৰণ নোহোৱাকৈ ভালপোৱা বা ঘৃণাৰ জন্ম হ'ব নোৱাৰে। সেয়েহে শ্ৰেণী সমাজত সকলো শ্ৰেণীক সাঙুৰি লোৱা তথাকথিত সাৰ্বজনীন মানবীয় প্ৰেম থাকিব নোৱাৰে, কাৰণ সেই সমাজ বিভিন্ন শ্ৰেণীত বিভক্ত। অতীজৰ সকলো ৰজা-মহাৰজাই, সকলো ঋষি-মুনিয়ে এনে প্ৰেমৰ কথা কৈছিল, কিন্তু তাক বাস্তব কাৰ্যত পৰিণত কৰিব পৰা নাছিল, কাৰণ এখন শ্ৰেণী সমাজত তাক বাস্তব কাৰ্যত পৰিণত কৰা সম্ভৱ নহয়। অৱশ্যে এই সাৰ্বজনীন মানবীয় প্ৰেম সম্ভৱ হ'ব, যেতিয়া গোটেই পৃথিৱীৰ পৰা শ্ৰেণী সমাজ দূৰীভূত হ'ব। শ্ৰেণীয়ে এখন সমাজক পৰস্পৰ বিৰোধী কিছুমান গোষ্ঠীত খণ্ড-বিখণ্ড কৰি পেলাইছে। এই শ্ৰেণীবোৰ থকালৈকে সাৰ্বজনীন প্ৰেম অসম্ভৱ। শত্ৰুক কোনেও ভাল পাব নোৱাৰে। সমাজৰ দুৰ্নীতিবোৰ কোনেও ভাল পাব নোৱাৰে। এইবোৰ ধ্বংস কৰাই আমাৰ লক্ষ্য।

কলা-সাহিত্যই মানব জীৱনৰ উজ্জ্বল আৰু অন্ধকাৰ দুয়োটা দিশতে সমান সমান গুৰুত্ব আৰোপ কৰে— এই মন্তব্যটোত বহুতো খেলিমেলি ভাব মিহলি হৈ আছে। সকলো সাহিত্যই সদায় এইটো কৰে বুলি ক'ব নোৱাৰি। বহুতো পেটি-বুৰ্জোৱা কলাকাৰ সাহিত্যিকে সৰ্বহাৰাৰ জীৱনৰ উজ্জ্বল দিশটো দেখুৱাই নাই। তেওঁলোকৰ সৃষ্টিত মাথোঁ অন্ধকাৰ দিশটোহে প্ৰতিফলিত হয়। তেওঁলোকৰ সৃষ্টিয়ে গোপন অন্ধকাৰ দিশটো ৰাইজৰ দৃষ্টিগোচৰ কৰে। তেওঁলোকৰ কিছুমান সৃষ্টি মাথোঁ দুখবাদ, নৈৰাশ্যবাদ আদিৰ ওপৰতেই প্ৰতিষ্ঠিত। আনহাতে সমাজতান্ত্ৰিক পুনৰ গঠনৰ সময়ত ছোভিয়েট কলা-সাহিত্যই মাথোঁ উজ্জ্বল দিশটোৰ ওপৰতেই গুৰুত্ব আৰোপ কৰিছিল। অৱশ্যে ইয়াতো কৰ্মসূচীৰ দোষ গুণ, সামাজিক বদ চৰিত্ৰ আদিয়েও ঠাই পাইছিল। কিন্তু এইবোৰে মূলতঃ উজ্জ্বল দিশবোৰক আৰু উজ্জ্বল কৰাত সহায়হে কৰিছিল। ইয়াৰ দ্বাৰাই উজ্জ্বল অন্ধকাৰ দুয়োটা দিশক সমানে সমানে দেখুৱাব খোজা যোৱা নাছিল। বুৰ্জোৱা কলাকাৰ সাহিত্যিকে

সৰ্বহাৰাসকলেও অতীজৰ কলা-সাহিত্যৰ বিশ্লেষণ কৰোতে এটা কথা ভাবি চাব লাগিব যে, এই কলা-সাহিত্যই সৰ্বহাৰাৰ প্ৰতি কেনে মনোভাব পোষণ কৰিছিল, আৰু এইবিলাকৰ মাজত নিহিত প্ৰগতিবাদী চিন্তাধাৰাৰ কিবা ঐতিহাসিক তাৎপৰ্য আছিল নে নাই ? কিছু সৃষ্টি সম্পূৰ্ণ প্ৰতিক্ৰিয়াশীল হ'লেও তাৰ নান্দনিক তথা শিল্পগুণ থাকিব পাৰে। এনে ধৰণৰ যিবোৰ সৃষ্টি নান্দনিক তথা শিল্প গুণত অতি উন্নত কিন্তু বক্তব্যত অতি প্ৰতিক্ৰিয়াশীল, সি যিমানেই উন্নত সিমানেই ৰাইজৰ ক্ষতিকাৰক। এই বাৰ যিমানেই ক্ষতিকাৰক এইবোৰৰ বিৰুদ্ধে সিমানেই বেছি সংগ্ৰাম চলাই নাকচ কৰিব লাগিব। অৱক্ষয়ী শোষকশ্ৰেণীৰ কলা-সাহিত্যৰ এক বিশেষ লক্ষণ হ'ল সিহঁতৰ প্ৰতিক্ৰিয়াশীল বক্তব্য আৰু উন্নত আংগিকৰ মাজৰ দ্বন্দ্ব। আমি বিচাৰিছো ৰাজনীতি আৰু কলা-সাহিত্যৰ মাজৰ সমন্বয়, প্ৰগতিবাদী বক্তব্য আৰু উচ্চ আংগিকৰ মাজৰ সমন্বয়। যি কলা-সাহিত্যৰ শিল্পগুণ নিম্ন স্তৰৰ, সি যিমানেই প্ৰগতিবাদী বক্তব্যৰ নহওক কিয়, সি নিষ্ক্ৰিয়। আমি যেনেকৈ ভুল ৰাজনৈতিক দৃষ্টিভংগী থকা কলা-সাহিত্যৰ বিৰোধিতা কৰো, ঠিক তেনেকৈ সঠিক ৰাজনৈতিক দৃষ্টিভংগী থাকিলেও শিল্পগুণ বিবৰ্জিত 'প্ৰাচীৰ পত্ৰ আৰু শ্লোগান'ৰ ভংগীত লিখা কলা-সাহিত্যৰো বিৰোধিতা কৰোঁ। কলা-সাহিত্যৰ ক্ষেত্ৰত এই দুয়োটাৰে বিৰুদ্ধে আমি সংগ্ৰাম কৰিব লাগিব।

এই দুয়োটা দোষ বহুতৰে মাজত আছে। যেনে, বহুতে ভাবে যে, মানুহৰ প্ৰকৃতিৰ ওপৰতেই কলা-সাহিত্য প্ৰতিষ্ঠিত। মানুহৰ প্ৰকৃতি বুলি কিবা আছেনে ? আছে, কিন্তু ই এক বাস্তব সত্য। ইয়াত অপাৰ্থিব বা অবাস্তব একো নাই। এখন শ্ৰেণী-সমাজত শ্ৰেণী-ভিত্তিক মানুহৰ প্ৰকৃতিহে থাকে, শ্ৰেণী-বিভাজনৰ উৰ্ধত কোনো প্ৰকৃতি নাথাকে। আমি সৰ্বহাৰাৰ মানবীয় প্ৰকৃতিৰ কথা কওঁ। আনহাতে সামন্ত প্ৰভু আৰু বুৰ্জোৱাইতে সিহঁতৰ প্ৰকৃতিকেই মানব প্ৰকৃতি বুলি প্ৰতিপন্ন কৰিব খোজে। মুখত নক'লেও কৰ্মেৰে তাকেই বুজায়। পেটি বুৰ্জোৱা বুদ্ধিজীৱীয়ে মানুহৰ প্ৰকৃতি সম্পৰ্কে যিখন চিত্ৰ দাঙি ধৰিব খোজে সিও জনগণৰ প্ৰকৃতিৰ পৰা বিচ্যুত। তেওঁলোকে যি মানবীয় প্ৰকৃতিৰ কথা কয়, সি আন একো নহয়, মাথো বুৰ্জোৱা ব্যক্তিবাদহে। এতেকে তেওঁলোকৰ চকুত সৰ্বহাৰাৰ মানবীয়তা সাৰ্বজনীন মানবীয় প্ৰকৃতিৰ বিৰোধী। কাৰণ তেওঁলোকৰ চিত্ৰৰ লগত ই নিমিলে। অথচ কিছুৱে এনেধৰণৰ ভুল মানুহৰ প্ৰকৃতি সম্পৰ্কীয় সূত্ৰ দাঙি ধৰি তাৰ ওপৰতেই কলা-সাহিত্যক প্ৰতিষ্ঠা কৰিব খোজে। ই সম্পূৰ্ণ ভুল।

আন কিছুৱে আকৌ ক'ব খোজে, প্ৰেম এনে এক শক্তি যি সকলো শ্ৰেণীতেই সমানভাৱে বিৰাজমান। অৱশ্যে এইটো ঠিক যে, প্ৰেমে শ্ৰেণী বিভাজনৰ দেৱাল চেৰাই যাব পাৰে; কিন্তু প্ৰেম সম্পৰ্কীয় ধাৰণাৰ জন্ম দিয়ে কিহে ? এই ধাৰণাৰ জন্ম হয় বাস্তব কাৰ্যৰ পৰা। আমি ধাৰণাৰ পৰা বিশ্লেষণ আৰম্ভ নকৰোঁ, কৰোঁ বাস্তব কাৰ্যৰ পৰা। আমাৰ কলাকাৰ সাহিত্যিকসকল বুদ্ধিজীৱী শ্ৰেণীৰ পৰা অহা যদিও, তেওঁলোকে সৰ্বহাৰাক ভাল পায়। শ্ৰেণী বিভাজনৰ উৰ্ধত এই প্ৰেম হ'ল কেনেকৈ ? কাৰণ সমাজে তেওঁলোকক বুজিবলৈ বাধ্য কৰাইছে যে, তেওঁলোক আৰু সৰ্বহাৰা একেই পথৰ পথিক। কোনো কাৰণ নোহোৱাকৈ ভালপোৱা বা ঘৃণাৰ জন্ম হ'ব নোৱাৰে। সেয়েহে শ্ৰেণী সমাজত সকলো শ্ৰেণীক সাঙুৰি লোৱা তথাকথিত সাৰ্বজনীন মানবীয় প্ৰেম থাকিব নোৱাৰে, কাৰণ সেই সমাজ বিভিন্ন শ্ৰেণীত বিভক্ত। অতীজৰ সকলো ৰজা-মহাৰজাই, সকলো ঋষি-মুনিয়ে এনে প্ৰেমৰ কথা কৈছিল, কিন্তু তাক বাস্তব কাৰ্যত পৰিণত কৰিব পৰা নাছিল, কাৰণ এখন শ্ৰেণী সমাজত তাক বাস্তব কাৰ্যত পৰিণত কৰা সম্ভৱ নহয়। অৱশ্যে এই সাৰ্বজনীন মানবীয় প্ৰেম সম্ভৱ হ'ব, যেতিয়া গোটেই পৃথিৱীৰ পৰা শ্ৰেণী সমাজ দূৰীভূত হ'ব। শ্ৰেণীয়ে এখন সমাজক পৰস্পৰ বিৰোধী কিছুমান গোষ্ঠীত খণ্ড-বিখণ্ড কৰি পেলাইছে। এই শ্ৰেণীবোৰ থকালৈকে সাৰ্বজনীন প্ৰেম অসম্ভৱ। শত্ৰুক কোনেও ভাল পাব নোৱাৰে। সমাজৰ দুৰ্নীতিবোৰ কোনেও ভাল পাব নোৱাৰে। এইবোৰ ধ্বংস কৰাই আমাৰ লক্ষ্য।

কলা-সাহিত্যই মানব জীৱনৰ উজ্বল আৰু অন্ধকাৰ দুয়োটা দিশতে সমান সমান গুৰুত্ব আৰোপ কৰে— এই মন্তব্যটোত বহুতো খেলিমেলি ভাব মিহলি হৈ আছে। সকলো সাহিত্যই সদায় এইটো কৰে বুলি ক'ব নোৱাৰি। বহুতো পেটি-বুৰ্জোৱা কলাকাৰ সাহিত্যিকে সৰ্বহাৰাৰ জীৱনৰ উজ্বল দিশটো দেখাই নাই। তেওঁলোকৰ সৃষ্টিত মাথোঁ অন্ধকাৰ দিশটোহে প্ৰতিফলিত হয়। তেওঁলোকৰ সৃষ্টিয়ে গোপন অন্ধকাৰ দিশটো ৰাইজৰ দৃষ্টিগোচৰ কৰে। তেওঁলোকৰ কিছুমান সৃষ্টি মাথোঁ দুখবাদ, নৈৰাশ্যবাদ আদিৰ ওপৰতেই প্ৰতিষ্ঠিত। আনহাতে সমাজতান্ত্ৰিক পুনৰ গঠনৰ সময়ত ছোভিয়েট কলা-সাহিত্যই মাথোঁ উজ্বল দিশটোৰ ওপৰতেই গুৰুত্ব আৰোপ কৰিছিল। অৱশ্যে ইয়াতো কৰ্মসূচীৰ দোষ গুণ, সামাজিক বদ চৰিত্ৰ আদিয়েও ঠাই পাইছিল। কিন্তু এইবোৰে মূলতঃ উজ্বল দিশবোৰক আৰু উজ্বল কৰাত সহায়হে কৰিছিল। ইয়াৰ দ্বাৰাই উজ্বল অন্ধকাৰ দুয়োটা দিশক সমানে সমানে দেখুৱাব খোজা হোৱা নাছিল। বুৰ্জোৱা কলাকাৰ সাহিত্যিকে

OKDISCD

সিহঁতৰ প্ৰতিক্ৰিয়াশীল কাৰ্য-কলাপবোৰ ঢাকিবলৈ বিপ্লবী জনগণক সন্ত্ৰাসবাদী অত্যাচাৰী দল বুলি অভিহিত কৰি নিজ শ্ৰেণীক মহাপূণ্যবান বুলি দেখুৱাবলৈ চেষ্টা কৰে। ফলত এনেক্ষেত্ৰত উজ্বল দিশটো অন্ধকাৰ দিশলৈকেহে পৰিগত হয়। মাথোঁ প্ৰকৃত বিপ্লবী সত্বাৰ কলাকাৰ সাহিত্যিকসকলেহে কোনটোক ভাল বুলিব লাগিব, আৰু কোনটোক বেয়া বুলি দোষিব লাগিব তাক ধৰিব পাৰে। যিবিলাক কু-অভিসন্ধিমূলক শক্তিয়ে জনগণৰ স্বাৰ্থত ক্ষতি কৰিছে তাৰ বিৰুদ্ধে তীব্ৰ সমালোচনা, আৰু জনগণৰ সকলো বিপ্লবী সংগ্ৰামকে অতি আদৰেৰে প্ৰশংসা কৰাটোৱেই প্ৰগতিবাদী কলাকাৰ সাহিত্যিকৰ মূল কৰ্তব্য।

কিছুৱে ভাবে যে, সমাজৰ দুৰ্নীতিবোৰ ৰাইজৰ আগত দাঙি ধৰাটোৱেই কলা-সাহিত্যৰ মূল কৰ্তব্য। এই ব্যক্তব্যটোতো আগৰটোৰ দৰে ইতিহাস সম্পৰ্কীয় বৈজ্ঞানিক জ্ঞানৰ অভাব পৰিলক্ষিত হয়। কলা-সাহিত্যক দুৰ্নীতিৰ বিৰুদ্ধে সদায় অস্ত্ৰ হিচাপে ব্যৱহাৰ কৰা হোৱা নাই। এজন প্ৰগতিবাদী কলাকাৰ সাহিত্যিকৰ বাবে ৰাইজ কটু সমালোচনাৰ বিষয়বস্তু নহয়। বিষয়বস্তু শোষক শ্ৰেণীটো আৰু সিহঁতৰ ৰাইজৰ ওপৰত থকা অসৎ প্ৰভাব। ৰাইজৰ দোষ ত্ৰুটি নথকা নহয়, কিন্তু ৰাইজে ইয়াক নিজৰ ভিতৰত বুজা পৰাৰ সমালোচনা আৰু আত্ম সমালোচনাৰেহে নাইকীয়া কৰিব পাৰে, কলাকাৰ সাহিত্যিকৰ কটু অথবা বক্ৰ সমালোচনাৰে নহয়। এনেধৰণৰ গঠনমূলক সমালোচনা আৰু আত্মসমালোচনা কলাকাৰ সাহিত্যিকৰ মাজতো একান্ত প্ৰয়োজনীয়। কিন্তু ই ৰাইজকলৈ কৰা কটু সমালোচনা হ'ব নোৱাৰে। ৰাইজৰ মূল সমস্যা হ'ল কেনেকৈ অধিক শিক্ষিত হোৱা যায়, সামগ্ৰিক মানদণ্ড উন্নত কৰা যায়! মাথোঁ প্ৰতিবিপ্লবী কলাকাৰ সাহিত্যিকেহে ৰাইজক জন্ম মূৰ্খ আৰু বিপ্লবী জনগণক অত্যাচাৰীৰ দল বুলি ভাবে।

আৰু এটা প্ৰশ্ন হ'ল, ব্যংগ কলা-সাহিত্যৰ প্ৰয়োজন কিমান? ই নিৰ্ভৰ কৰে কলাকাৰ সাহিত্যিকসকলে কেনে ধৰণৰ পৰিবেশত কাম কৰিছে। য'ত মুক্তভাবে কাম কৰা সম্ভৱ নহয় তেনে পৰিবেশত ব্যংগ কলা-সাহিত্যৰ প্ৰয়োজন আছে। কিন্তু য'ত পৰিবেশ জনগণৰ স্বাৰ্থৰ অনুকূলে তাত এটা সত্যক নানা ভাবে পাক-লগাই ব্যক্ত কৰাৰ কোনো প্ৰয়োজন নাই। তদুপৰি প্ৰকৃত জনস্বাৰ্থমুখী ব্যংগ কলা-সাহিত্যই ৰাইজক কেতিয়াও ব্যংগ নকৰে। ব্যংগ কলা-সাহিত্যৰ ব্যৱহাৰ স্থান কাল পাত্ৰ ভেদে ভিন্ ভিন্। শত্ৰুৰ প্ৰতি ইয়াৰ ব্যৱহাৰ. আৰু মিত্ৰৰ প্ৰতি ইয়াৰ ব্যৱহাৰৰ মাজত পাৰ্থক্য আছে। শত্ৰুক ই যেনেকৈ তীব্ৰ সমালোচনাৰে থকা সৰকা কৰি ধ্বংস কৰে, ঠিক তেনেকৈ মিত্ৰক বুজা পৰাৰ সমালোচনাৰে

দোষ ত্ৰুটিবোৰ নাইকীয়া কৰাত সহায় কৰে। ব্যংগ কলা-সাহিত্য ভাল, কিন্তু ইয়াৰ ভুল ব্যৱহাৰ ক্ষতিকাৰক। লু চুনৰ সময়ত প্ৰয়োজন আছিল বাবেই ইয়াৰ সঠিক ব্যৱহাৰ তেওঁ কৰিছিল।

কোনোৱে ভাবে, যিহেতু কলা-সাহিত্য প্ৰশংসাধৰ্মী নহয়, এতেকে যি সৃষ্টিয়ে ৰাইজৰ উজ্বল দিশৰ কথাই কয় সি সদায় ভাল নহব'ও পাৰে, অথবা যি সৃষ্টিয়ে মাথোঁ অন্ধকাৰ দিশৰ কথাই কয় সি সদায় বেয়া হ'ব তেনে কথা নহয়। এজন বুৰ্জোৱাপ্ৰেমী কলাকাৰ সাহিত্যিকে বুৰ্জোৱা শ্ৰেণীৰেই প্ৰশংসা কৰিব, এজন সৰ্বহাৰাপ্ৰেমী কলাকাৰ সাহিত্যিকে সৰ্বহাৰা শ্ৰেণীৰেই প্ৰশংসা কৰিব— ই সত্য। লগতে এইটোও সত্য যে, বুৰ্জোৱাৰ গুণানুকীৰ্তন কৰা মানেই উন্নত কলা-সাহিত্য নহয়, অথবা সেই শ্ৰেণীক নিন্দা কৰা মানেই পচা কলা-সাহিত্য নহয়। ঠিক তেনেকৈ সৰ্বহাৰাৰ গুণানুকীৰ্তন কৰা মানেই উন্নত কলা-সাহিত্য নহয়। কিন্তু সৰ্বহাৰা শ্ৰেণীক নিন্দা কৰা কলা-সাহিত্য পচা কলা-সাহিত্য নহয়নে? ই এক ঐতিহাসিক সত্য। জনগণৰ, যি শক্তি মানব ইতিহাসৰ স্ৰষ্টা, তেওঁলোকৰ গুণানুকীৰ্তন আমি নকৰিম কিয়? এনে কিছু লোক আছে, যিবোৰে জনগণৰ সংগ্ৰাম আৰু বিজয়ৰ গুণানুকীৰ্তন, ৰাইজৰ স্বাৰ্থৰ প্ৰশংসা কৰিব নোখোজে। কিন্তু তেওঁলোক নিজৰ গুণানুকীৰ্তন অথবা লগৰ কেইজনমানৰ গুণানুকীৰ্তন কৰাত পাকৈত। তেনে লোকৰ প্ৰয়োজন জনগণৰ নাই। সৰ্বহাৰা জনগণ, নয়া গণতন্ত্ৰ, সাম্যবাদী দল, সমাজবাদ আদিৰ গুণানুকীৰ্তন আমি নকৰিম কিয়?

কিছুৱে আকৌ নিজকে সমালোচনাৰ পৰা বচাবলৈ কয় যে, তেওঁৰ বুজাত ভুল নাই, কিন্তু তাক কামত খটুৱাত ভুল হৈছে। এনেবোৰ মানুহে মাত্ৰ মনোবৃত্তিৰ ওপৰত ভিত্তি কৰিয়েই কাম কৰে। কামৰ ফলাফল সম্পৰ্কে একো নাভাবে। এওঁলোকৰ অৱস্থা এনে একোজন ডাক্তৰৰ দৰে, যিজনে ৰোগীক মাথোঁ দৰবহে লিখি দিয়ে, সেই দৰব খোৱাৰ পিচত কিমান ৰোগী মৰিল তাৰ হিচাব নাৰাখে। অথবা এনে ৰাজনৈতিক দলৰ দৰে, যি মাথোঁ অমুকটো কৰি তমুকটো কৰিম বুলি ঘোষণাহে কৰে, কিন্তু কি কৰা হৈছে তাৰ খবৰ নলয়। অৱশ্যে আগেয়ে ভাল ফলাফলৰ কথা ভাবিলেও ফলাফল ভাল নহ'বও পাৰে, কিন্তু যেতিয়া ইতিমধ্যে তেওঁ কৰা কামৰ পৰা বেয়া ফলাফল ওলাইছে তথাপি 'ফলাফল ভাল হ'ব বুলিহে কৰিছিলো' বুলি যুক্তি দৰ্শাই থকাৰ কিবা অৰ্থ আছে নেকি? যেনেকৈ এটা দল বা এজন ডাক্তৰৰ দক্ষতা কামৰ ফলৰ দ্বাৰাহে বুজা যায়, ঠিক তেনেকৈ এজন কলাকাৰ সাহিত্যিককো তেওঁৰ সৃষ্টিৰ ফল অৰ্থাৎ

OKDISCD

সামাজিক প্ৰতিক্ৰিয়াৰ দ্বাৰাহে মূল্যায়ন কৰিব পাৰি। এজন ভাল মনোবৃত্তিৰ লোকে আগতীয়াকৈ ভাল ফলাফল সম্পৰ্কে বিচাৰ কৰিব লাগিব। ইয়াক কৰিবলৈ তেওঁৰ স্ব-উপাৰ্জিত অভিজ্ঞতা, সঠিক পথ আৰু সৃজনধৰ্মী কৰ্মৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰকাশভংগী আদিৰ যথোচিত ব্যৱহাৰ কৰিব লাগিব। এজন শুদ্ধ মনোবৃত্তিৰ মানুহে নিজৰ সৃষ্টিক নিজেই সঠিক সমালোচনা কৰি দোষ ক্ৰুটিবোৰ নাইকীয়া কৰিবলৈ যৎপৰোনাস্তি চলাব লাগিব। সেয়েহে মাৰ্ক্সবাদীসকলে আত্ম-সমালোচনাৰ নীতিক মানি চলে। সেইটোৰেই একমাত্ৰ শুদ্ধ পথ। ইয়াৰ দ্বাৰাইহে মাত্ৰ শুদ্ধ পথেৰে এজন পৰিচালিত হ'ব পাৰে। যদিহে ইয়াকে নকৰি 'মই ঠিকেই বুজো' বুলি এজন বহি থাকে, আৰু তেনেকৈয়ে কাম কৰি যায়, তেন্তে দৰাচলতে তেওঁ একোকে বুজা নাই।

কিছুৱে ভাবে যে, প্ৰত্যেক কথাতে মাৰ্ক্সবাদৰ পৰা শিক্ষা লবলৈ কোৱা মানেই সৃজন শক্তিক ধ্বংস কৰা। মাৰ্ক্সবাদৰ পৰা শিক্ষা লবলৈ কোৱাৰ অৰ্থ হ'ল, দ্বন্দ্বমূলক বস্তুবাদ আৰু ঐতিহাসিক বস্তুবাদৰ দৃষ্টিকোণৰ পৰা পৃথিৱী, সমাজ, কলা-সাহিত্য আদিক পৰীক্ষা কৰাটো। ই কলা-সাহিত্যত দৰ্শনমূলক বক্তব্যৰ প্ৰতিষ্ঠা কৰাটো নুবুজায়। মাৰ্ক্সবাদে কলা-সাহিত্যত প্ৰস্ফুটিত বাস্তৱক আদৰি লয়, ইয়াক দূৰীভূত নকৰে। যেনেকৈ ই পদাৰ্থ বিজ্ঞানৰ পৰমাণু বিজ্ঞান অথবা বিদ্যুৎ বিজ্ঞান সম্পৰ্কীয় সূত্ৰসমূহক আদৰি লয়, তাৰ সলনি আন কিবা এটাক প্ৰতিষ্ঠা নকৰে। সাৰশূণ্য গোৰাৰামীভৰা সূত্ৰই অৱশ্যে সৃজন শক্তিক ধ্বংস কৰে, মাৰ্ক্সবাদকো ধ্বংস কৰে। গোৰাৰামীভৰা মাৰ্ক্সবাদেই নহয়, বৰঞ্চ তাৰ বিপৰীতটোহে। মাৰ্ক্সবাদেও অৱশ্যে কিছুমান সৃজন শক্তিক ধ্বংস কৰে। যেনে সামন্ততান্ত্ৰিক, বুৰ্জোৱা, পেটি বুৰ্জোৱা, উদাৰ পন্থী, ব্যক্তি কেন্দ্ৰিক, ধ্বংসবাদী, 'কলাৰ বাবেই কলা,' অভিজাত, অবক্ষয়ী অথবা দুঃখবাদৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত সৃজন শক্তিবোৰ। কাৰণ সেইবোৰৰ প্ৰয়োজন ৰাইজৰ নাই। প্ৰগতিবাদী কলা-সাহিত্যৰ বাবে এইবোৰৰ ধ্বংস প্ৰয়োজনীয় নহয়নে? এইবোৰৰ ধ্বংসৰ মাজতেই এক নতুন প্ৰগতিশীল শক্তিৰ জন্ম অৱশ্যম্ভাৱী।

কলা-সাহিত্যক লৈ উদ্ভৱ হোৱা সকলো সমস্যাৰ ওৰ পেলোৱাৰ পথ মাথোঁ এটা: সৰ্বহাৰাৰ মতাদৰ্শ কি তাক কলাকাৰ সাহিত্যিকসকলে সঠিক ভাবে হৃদয়ংগম কৰাটো। এইটো কৰিবলৈ প্ৰথমতে সৰ্বহাৰাৰ মতাদৰ্শৰে ইয়াৰ বিৰোধী মতাদৰ্শ-সমূহৰ বিৰুদ্ধে কলা-সাহিত্যত এক মতাদৰ্শগত সংগ্ৰাম আৰম্ভ কৰিব লাগিব। পেটিবুৰ্জোৱা বুদ্ধিজীৱীসকলৰ বেছি ভাগেই কলা-সাহিত্যকে আদি কৰি সকলো বিষয়তে নিজৰ মতামতটোহে প্ৰতিষ্ঠা কৰিবলৈ বিচাৰে আৰু আনকো সেই মতলৈ আনিব খোজে। ইয়াৰ বিৰুদ্ধে সৰ্বহাৰাৰ মতাদৰ্শৰে সংগ্ৰাম কৰিব লাগিব।

এই ভুলটোৰ বাবেই বহুতো প্ৰগতিশীল কলাকাৰ-সাহিত্যিকে বাতাবৰণৰ সঙ্গে নিজকে খাপ খুৱাব পৰা নাই। জনগণৰ বৈপ্লৱিক চেতনাৰ স্তৰৰ সতে সামঞ্জস্য ৰাখি কাম কৰিব পৰা নাই। য'ত জনগণৰ চেতনাৰ স্তৰ উৰ্ধত তাতো তেওঁলোকৰ সৃষ্টিবোৰ হৈছে নিম্ন স্তৰৰ চেতনাৰ জনগণৰ বাবে। ফলত বহুতেই ভাবিছে যে, তেওঁলোক নিম্ন স্তৰৰ চেতনাৰ জনগণৰ মাজতহে কাম কৰাৰ যোগ্য। কিন্তু এটা কথা পাহৰিলে নহ'ব যে, আজি যি অঞ্চলৰ জনগণৰ চেতনাৰ স্তৰ নিম্ন কালিলৈ তেওঁলোকো উচ্চস্তৰলৈ উঠি আহিব। এনে অৱস্থাত তেওঁলোকে যদি বাতাবৰণৰ স'তে নিজৰ সৃষ্টিক খাপ খুৱাই নলয় তেন্তে সৃষ্টি কৰিব কাৰ বাবে? তদুপৰি উচ্চস্তৰৰ চেতনাৰ অঞ্চলসমূহৰ কথা জনগণক বেছিকৈ জানিবলৈ দিলে সমূহ জনগণৰে লাভ। কাৰণ ইয়াত নতুনত্ব থাকে, সচৰাচৰ সৃষ্টিৰ একঘেয়ামীক ভাঙি ই সকলো অঞ্চলতে নতুন প্ৰেৰণাৰ সৃষ্টি কৰে। উদাহৰণ স্বৰূপে ফেড্‌য়েভৰ 'দি দিবাকোল' নামৰ কিতাপ খনত ছোভিয়েট বিপ্লৱৰ সময়ৰ এদল ৰুছ বিপ্লৱী সৈন্য বাহিনীৰ বীৰত্বৰ বৰ্ণনা আছে। যদিও ই এক সৰু অঞ্চলত হোৱা এটা সৰু ঘটনাহে তথাপি ই গোটেই বিশ্বৰ সকলো প্ৰগতিশীল ৰাইজৰ মনত এক ভীষণ প্ৰতিক্ৰিয়া কৰিবলৈ সমৰ্থ হৈছে। কলা-সাহিত্যৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰগতিশীল কলাকাৰ-সাহিত্যিকসকলৰ মূল মন্ত্ৰ হোৱা উচিত লু চুনৰ এফাকি কবিতা:

'...... টোৰাঁই থকা হাজাৰটা আঙুলিক ঘোপা চকুৰে কেৰেপ নকৰি নিৰ্বিবাদে কান্ধ পাতি দিয়া বলধৰ দৰে মই শিশুৰ সেৱাত ৰত..। ['In mockery of myself' — Lu Hsun]

প্ৰগতিবাদৰ শত্ৰুৱেই হ'ল সেই 'টোৰাঁই থকা হাজাৰটা আঙুলি', জনগণেই হ'ল সেই 'শিশুৰ' দল, আৰু প্ৰগতিশীল কলাকাৰ-সাহিত্যিকসকলেই হ'ল সেই 'নিৰ্বিবাদে কান্ধ পাতি দিয়া বলধ'। ××

বিশেষ ঘোষণা

এপ্ৰিল, ১৯৭৭ সংখ্যা সাম্প্ৰতিক সাময়িকী বিশেষ গল্প সংখ্যা হিচাপে প্ৰকাশ হ'ব। বৰ্ধিত সংখ্যক কপিৰ বাবে এজেন্টসকলে ১৫-২-৭৭ তাৰিখৰ ভিতৰত আমাক জনাব লাগিব। আনুমানিক মূল্য ৩ টকা।

ছাৰ্কুলেছন মেনেজাৰ সাং সাং

OKDISCD

কম সময়ত
ভাল ছপাকামৰ বাবে
এক নির্ভৰযোগ্য ছপাশাল

যব কাম
বা
কিতাপৰ কাম
উভয়তে পাৰ্গত

চৰকাৰী অনুমোদিত প্ৰতিষ্ঠান

হেমকোষ প্ৰিণ্টাৰ্ছ

শিলপুখুৰী ॥ গুৱাহাটী—৭৮১০০৩ ॥ ফোন : ৬৫২০

সাম্প্ৰতিক সাময়িকীৰ যোগেদি সমূহ ৰাইজলৈ
নতুন বছৰৰ শুভেচ্ছা জনাইছোঁ

টেকনিক'

(অশোক পেপাৰ মিলছৰ কাগজৰ পৰিবেশক)

উজানবজাৰ ॥ গুৱাহাটী—৭৮১০০১

ছপাখানাৰ যাবতীয় সামগ্ৰী আমি যোগান ধৰোঁ।

'গ্ৰোভাৰ' ব্ৰেণ্ড ফ্লেট-বে'ড প্ৰিন্টিং মেছিন, 'এফ-ই-ছি' ব্ৰেণ্ড ট্ৰেডল প্ৰিন্টিং-কাটিং মেছিন আৰু 'জে-বি-এ' প্ৰিন্টিং ইংকৰ

আমিয়েই পূৰ্বাঞ্চলৰ একমাত্ৰ পৰিবেশক

'লিটল টাইপ ফাউণ্ড্ৰীৰ' টাইপ আমি যোগান ধৰোঁ।

অসম প্ৰিণ্টাৰ্ছ হাউছ

কমাৰপট্টি ৰোড ॥ ফাঁচী বজাৰ
গুৱাহাটী—৭৮১০০১

উৎকৃষ্ট মানৰ
ব্লক, ডিজাইন আৰু ৰঙীন বেটুপাত মুদ্ৰণৰ বাবে

শৰাইঘাট গ্ৰাফিক আৰ্টচ, এম, টি, ৰোড, গুৱাহাটী - ৩

সৰ্বাধুনিক অংগসজ্জাৰে কিতাপ, আলোচনী আৰু সকলো ধৰণৰ ছপা কামৰ বাবে

শৰাইঘাট প্ৰিন্টাৰ্ছ, এম, টি, ৰোড, গুৱাহাটী - ৩

ফোন ৬৩৯৫ (অফিচ) ৬৯৫৫ (ঘৰ)

একৰঙী আৰু বহুৰঙী অফছেটৰ ছপা কামৰ বাবে

শৰাইঘাট অফছেট প্ৰেছ

বামুনীময়দান, ইণ্ডাষ্ট্ৰিয়েল ইষ্টেট,
গুৱাহাটী - ২১ ফোন ৬৭৪২ ৩ খবৰ কৰক

OKDISCD

সাম্প্ৰতিক সাময়িকীলৈ আন্তৰিক অভিনন্দন সহ

বি, এন, দে এণ্ড কোং

পাণবজাৰ, গুৱাহাটী-৭৮১০০১ ॥ ফোন ঃ ৬৯৭৯

গুৱাহাটী মহানগৰত ভাৰতৰ বিখ্যাত বাতৰিকাকত আৰু আলোচনীসমূহৰ যোগান আমিয়েই ধৰোঁ।

দি ষ্টেটছমেন্, জুনিয়ৰ ষ্টেটছমেন্, টাইমছ্ অব্ ইণ্ডিয়া, নৱভাৰত টাইমছ্, ইকনমিক্ টাইমছ্, ইলাষ্ট্ৰেটেড্ উইক্লী, ফিল্ম ফেয়াৰ, ধৰ্মযুগ, ফেমিনা, মাধুৰী, ইভছ্ উইক্লী, স্পৰ্টছ্ উইক্, ষ্টাৰ্ এণ্ড ষ্টাইল্, অন্ লুকাৰ

MODERN WATCH CO.

ON TIME ALL THE TIME

WATCH MAKERS & DEALERS

SPECIALIST IN :

REPAIRING WORKS

KAMARPATTY ROAD : GAUHATI-781001

PHONE : 4593

পথ আৰু গোহৰ

ফণী মহন্ত

ৰেল গেটখন পাৰ হৈ আহি প্ৰথমে পায় যাদব সিঙৰ চানা, আলুচপ, পকৰি আৰু ভজা বৰালি মাছৰ দোকানখন। আগতে এইখন দোকান ইয়াত নাছিল। ৰেল লাইনৰ দাঁতিত চম্পাবাইৰ ঘৰত চুলাই বেচা চালু হোৱাৰ কেইদিনমান পিচৰে পৰা যাদব সিঙেও সদায় সন্ধ্যা ইয়াত চুলাইৰ নাষ্টাৰ কাৰবাৰ চালু কৰি ৰাখিছে।

যাদব সিঙৰ মুখামুখিকৈ থকা ভূত যেন ক'লা জুপুৰীটো হৈছে বৈজন্তি বাইৰ লণ্ড্ৰী। লণ্ড্ৰীৰ দাঁতিতে চেঙেলীয়া ল'ৰাহঁতে তাচখেলা, আড্ডামৰা আৰু মন গ'লে দুই এচিলিম বা দুই এটোপা টনাৰ সুবিধাৰ কাৰণে চৰকাৰী মাটিতে এটা ক্লাবঘৰ সাজিছে— 'চান চাইন ক্লাব'।

ক্লাবঘৰটোৰ কাষতে বিতমেটেকাৰে ভৰি থকা সেইটো খাল। খালটোৰ পাৰত সেইখনেই সলিত মামাৰ পাচলিৰ গুমুতি। গুমুতিটো পানীত জপিয়াই আত্মহত্যা কৰাৰ ভংগীত খালটোৰ বুকুলৈ হালি পৰিছে। সেইটো গুমুতিতে সলিত মামাই পাচলিৰ দোকান দিয়ে। সলিত মামা এই অঞ্চলৰ সকলোৰে মামা। অৰ্থাৎ ৰাজহুৱা মামা। তেওঁৰ দোকানত পাচলিৰ ভিতৰত সাধাৰণতে থাকে কেঁচা বিলাহি, পকা কেৰেলা, পকা কাচকল, সোতোৰা পৰা অমিতা, আধাপচা-আধা শুকান কেঁচা জলকীয়া, কেইটামান ৰঙালাউ আৰু সৰ্বদা বিৰাজমান কেঞা আঙুলিৰমান ডাঙৰ কেইটামান খৰুৱা বেঙেনা।

তাজা চব্জি বিচাৰি কোনোবাই মূৰ আফলিয়াই মৰি গলেও সলিত মামাই দিব নোৱাৰে। অৱশ্যে কবিৰ বতৰত মামাৰ দোকানত তামোলৰ মান ওলকবি নহৰুৰ দৰে খিচ্‌খিচিয়া ফুলকবি আৰু আধাকিলো ডগাটোৰ সমান বন্ধাকবি নোপোৱা নহয়। পিচে সলিত মামাই ইচ্ছা কৰি যে এনেকুৱা চব্জি বেচে সেইটো আচলতে নহয়। তাজা চব্জি বিক্ৰী কৰাৰ তেওঁৰ হেঁপাহ এটা আছে যদিও তেনেকুৱা এটা পৰিবেশ এতিয়ালৈকে গঢ় লৈ উঠা নাই। সেয়েহে ফাঁচি বজাৰৰ

OKDISCD

পাচলিৰ বৰ বৰ পাইকাৰী মহাজন কেইটাৰ সৈতে সলিত মামাই চা-চিনাকি হোৱাৰ সুবিধাকনো বৰ্তমানলৈ কাৰব পৰা নাই । আনকি ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ পাৰত বহা কাছাৰি বজাৰখনলৈও তেওঁ ফুটগধূলিহে যায় । সন্ধ্যা কুকুৰালৈ যোৱা শেষ ফেৰীখন যোৱাৰ আগে আগে কুকুৰাৰ ফালৰপৰা অহা পাচলি খেতিয়ককেইজনে দোকান সামৰি-সুতৰি লয় । তাৰ আধাঘণ্টামান আগতে পোৱাকৈ সলিত মামা কাছাৰি বজাৰ পাইহি । পাচলি খেতিয়কসকলেও শেষ বজাৰৰ গ্ৰাহক সলিত মামালৈ যেন উদ্বিগ্ন হৈ ৰৈ থাকে । বাছি-বাছি ইটোৱে এৰি যোৱা, সিটোৱে এৰি যোৱা যিবোৰ পাচলি খেতিয়ক কেইজনৰ সন্মুখত থাকে তাকে সলিত মামাই 'আচকা-ভাও'ত লৈ আহে । মামাই আকৌ সেইবোৰ এদিনতে বিক্ৰী কৰিব নোৱাৰে । গতিকে এদিন যোৱাৰ পিচতে পাচলিবোৰ নিজ নিজ ধৰ্ম অনুযায়ী পকিবলৈ বা পচিবলৈ নতুবা শুকাবলৈ ধৰে । সীমিত পৰিমাণৰ গ্ৰাহকৰ হেতুকেহে তেওঁৰ পাচলিৰ এনে দুৰ্দশা হয় ।

সলিত মামাৰ সীমিত পৰিমাণৰ গ্ৰাহকসকলৰ বেচি ভাগেই ৰাজ্যিক চৰকাৰৰ তৃতীয়-চতুৰ্থ শ্ৰেণীৰ কৰ্মচাৰী । এওঁলোক মাহেকীয়া বাকীৰ গ্ৰাহক । কেৱল মীন বিভাগৰ বৰবাবু জীৱন পাঠক, বৈজন্তী বাই, অবিনাশ ড্ৰাইভাৰৰ পৰিবাৰ বাসন্তী বাই, গজেন মেকানিক, হৰিহৰ শৰ্মা আৰু পৰেশ মাষ্টৰহে সলিত মামাৰ পাচলিৰ নগদ খৰিদ্দাৰ । চাপ্লাই পৰিদৰ্শক ৰমেশ ডেকাইয়ো তেওঁৰ দোকানলৈ কেতিয়াবা কেতিয়াবা দুটা নেমু টেঙা নহলে দহ পইচাৰ কেচা জলকীয়া বিচাৰি আহে । মাজে সময়ে আকৌ ওচৰৰ মাৰোৱাৰী ঘৰৰ কাম কৰা ল'ৰাটোৱে মামাৰ দোকানলৈ কেচা অমিতা বিচাৰি আহে । এওঁলোকৰ উপৰিও মাছখোৱা পাব্লিক বাছষ্টেণ্ডত মাল কঢ়িওৱা শ্ৰমিক মুক্তেশ্বৰো সলিত মামাৰ দোকানলৈ কেতিয়াবা দুশ গ্ৰাম আলু বা দহ পইচাৰ কেচা জলকীয়া নতুবা এচিটা ৰঙালাও বা দুটা কাচকল আনিবলৈ যায় ।

এই সীমিত সংখ্যাৰ গ্ৰাহক কেইজনৰ ওপৰতে নিৰ্ভৰ কৰি গুৱাহাটী হেন চহৰত সলিত মামাই ঘৈণীয়েক আৰু তিনিটা ল'ৰা-ছোৱালীক পোহপাল দিব লাগে । সেয়েহে খালৰ বুকুলৈ হালি পৰা গুম্তিটোতে পাচলিৰ কাৰবাৰ কৰি সলিত মামাই তেওঁৰ পৰিয়ালটোৰ সৈতে কোনো ৰকমে টুক্-টাক্কৈ চলি আছে । অৱশ্যে কান্ধত ভাৰ এখন লৈ তেওঁ যদি ঘূৰিলেহেঁতেন তেনেহলে তেওঁৰ পাচলিৰ কাৰবাৰ ভালেই চলিলেহেঁতেন । কিন্তু কান্ধত ভাৰলোৱা কথাটো সলিত মামাই মৰি গ'লেও ভাবিব নোৱাৰে । কাৰণ তেওঁ কামৰূপ জিলাৰ কমাৰকুছি গাঁৱৰ বিখ্যাত বৰুৱা বংশৰ বংশধৰ । তেওঁৰ মতে কান্ধেৰে ভাৰ কঢ়িওৱা, বৰুৱা

বংশৰ প্ৰতি অপমান । মামাৰ প্ৰতি অলপ সহানুভূতিশীল হৈ কোনোবাই যদি কেতিয়াবা তেওঁক কান্ধেৰে ভাৰ কঢ়িয়াই পাচলি বেচাৰ উপদেশ দিয়ে, তেওঁ জকজকাই উঠে ঃ মৰি যাম । তথাপি চোট লোকৰ দৰে কান্ধত ভাৰ নলওঁ ।

কমাৰকুছি গাঁৱৰ বিখ্যাত বৰুৱা বংশৰ যোগ্য পৰিচয় সলিত মামাৰ গাতো বিৰাজমান । দুশ গ্ৰামৰ ডগাটো এখন পাল্লাত উঠাই দি আনখনত খৰুৱা বেঙেনা কেইটা তুলি দি তেওঁ দাণ্ডিদালৈ জিভা কামুৰি যেনেকৈহে চাব যেন, তেওঁ সোণহে জুখিছে ।

আজি পিচে সলিত মামাৰ দোকানখনলৈ চাবই নোৱাৰি । দেখিলেই দুখ লাগে । আয়ে দেহি ! পাচলিৰ খালি টুকুৰি কেইটা যেনেকৈহে লাংখাই পৰি আছে, যেন ধূলিত উমলি ফুৰা শিশুহঁতে নাৰিকলৰ কোৰোকা, ভগা টেমাৰ ঢাকনি, ধূলি-বালি আৰু বন-পাতেৰে ধেমালিতে দোকান-দোকান খেলি, এইমাত্ৰহে যেন আঁতৰি গৈছে ।

চাৰিটা পকা কাচকল, দুভাগ কি তিনিভাগ আধা পচা আধা শুকান কেচা জলকীয়া, এটা সোতোৰা পৰা অমিতা, দুচিটা ৰঙালাও আৰু দুটামান খৰুৱা বেঙেনা সমুখত লৈ সলিত মামা গুম্তিটোৰ চুক এটাত লেপেতা কাঢ়ি বহি আছে । তেওঁ গুম্তিটোৰ বেৰ এখনত মূৰটো আওজাই দি, সোঁহাতখন বুকুত আৰু বাওঁহাতখন অলাগতিয়াল বস্তুৰ দৰে পৰি থকা পাল্লাখনত থৈ ভাবত বিভোৰ হৈ আছে । চাকিৰ তেলো শেষ হৈ আহিছে । ধিমিক্-ধামাক্কৈ জ্বলিছে । চাকিৰ ক্ষীণ শিখা এধানিয়ে মামাৰ গালৰ খৰুৱা বেঙেনাৰ দৰে জক্জকীয়া হাড় এদাল চেলেকি আছে ।

মাহৰ শেষতো তেওঁৰ দোকানে এনে বিমৰ্ষ ৰূপ নলয় । আজি মাহৰ পাঁচ তাৰিখহে, মাহৰ বাকীকেইটা দিন এইটো গতিত দোকান চলিব লাগিলে এই গুম্তিটোৰ সেই চুকটোতে সলিত মামা জড় পদাৰ্থলৈ ৰূপান্তৰিত হ'ব । আনদিনাখন হোৱাহেঁতেন তেওঁৰ 'গৰ্ত গৰ্তব্যাং' চকুহালৰ পিত্‌পিতনি তেওঁৰ দোকানৰ সন্মুখেৰে পাৰ হৈ যোৱা মানুহবোৰৰ সৈতে ব্যস্ত হৈ থাকিলেহেঁতেন । আজি তেওঁ চকুহাল মুঞ্জি আছে ।

সাধাৰণতে মামাই দোকান খোলাৰ অলপ পিচতেই হাতত লাখুটিদাল লৈ মীন বিভাগৰ অবসৰপ্ৰাপ্ত বৰবাবু জীৱন পাঠক আহে । তেখেত মামাৰ দোকানৰ নগদ খৰিদ্দাৰ । অভাৱত জুৰুলা পৰা মানুহ ; বজাৰত তৰি-তৰকাৰি নিকিনে । মামাৰ দোকানতে কেতিয়াবা পাঁচশ গ্ৰাম খৰুৱা বেঙেনা, নহলে

OKDISCD

আঢ়ৈশ গ্ৰাম পকা তিতা কেৰেলা—মুঠতে পঞ্চাশ পইচাৰ ভিতৰত যিহকে পায় তাকে কিনে। নিজেও চলে আৰু সলিত মামাকো তাৰে।

পাঠক যোৱাৰ পিচতেই হাতত দুটা সৰু সৰু বটল লৈ পদুলিমুখত ৰৈ থকা মামনি লাহে লাহে আহি মামাৰ দোকান পাইহি। মামনি সলিত মামাৰ ছোৱালী। বয়স নকি দহমান হৈছে। মামনি গৈ দোকান পোৱাৰ লগে লগেই তাইৰ হাতত দুটা সিকি নহলে এটা আধলি গুজি দি সলিত মামাই কয়, ত্ৰিশ পইচাৰ মিঠাতেল, বিশ পইচাৰ কেৰাচিন।

মামনিয়ে হাতত পইচা কেইটা লৈ কেলেং-মেলেঙকৈ 'মতি ষ্টোৰ্চ'লৈ গতি কৰে। মতি ষ্টোৰ্চত পাঁচ কিলো-দহ কিলো গ্ৰাহকৰ মাজত তাইৰো ক্ষীণ মাত ভাঁহি থাকে: দোকানী, ত্ৰিশ পইচাৰ মিঠাতেল আৰু বিশ পইচাৰ কেৰাচিন দিয়া।

সদায় ৰৈ থকাৰ দৰে আজিও তাই হাতত বটল দুটা লৈ দোকানৰ সমুখতে থকা সিহঁতৰ ঘৰৰ পদুলি মুখত ৰৈ জীৱন পাঠকলৈ বাট চাই আছে। চাই থাকোতে থাকোতে জীৱন পাঠক আহি মামাৰ দোকানৰ সমুখত থিয় দিলে। সলিত মামাই চকু মুজি ভাৱত বিভোৰ হৈ আছে। সেই বাবে জীৱন পাঠক আহি তেওঁৰ দোকানত থিয় দিয়াৰ পৰত মামাৰ চকুত কেৱল ৰাতিপুৱাৰ ঘটনাটোহে ভাহি আছিল।

—কিহে সলিত, তুমি মুখ-চুখ মেলি বহি আছা দেখোন? জীৱন পাঠকৰ কথাত মামা থত-মত খাই উঠিল। তেনেই ধেল-ধেলিয়া শেঁতা দৃষ্টিৰে পাঠকৰ ফালে চালে। তেনেই শেঁতা দৃষ্টি। যেন এটা পচা কোমোৰাহে তেওঁৰ চকুৰে মুখে পৰি থেতেলা খাই আছে। তথাপি বিনা ব্যগ্ৰতাৰে মামাই পাঠকক সুধিলে, কিবা দিম নেকি?

পাঠকে গুমটিটোৰ চাৰিওফালে ভালদৰে নিৰীক্ষণ কৰি নিবলগীয়া একো বস্তু নাই বুলি জানিও বিশ পইচাৰে এচিটা ৰঙালাও কিনি লৈ গুচি গ'ল।

সদায় অহাৰ দৰে মামনিয়ে হাতত বটল দুটা লৈ সলিত মামাৰ কাষ পোৱাত তেওঁ মামনিৰ হাতত পইচা বিশটা গুজি দি ক'লে, খোকাৰ দোকানৰপৰা মুৰি কিনি আনি, তাকে খাই শুই থাকগৈ, যা।

মামনি যোৱাৰ অলপ পিচতেই কনক ডেকা আহিল। কনক ডেকা জিলা কৃষি কাৰ্যালয়ৰ নিম্নবৰ্গ সহায়ক। তেওঁ সলিত মামাৰ দোকানৰ মাহেকীয়া বাকীৰ গ্ৰাহক। তেওঁ সদায় দোকানলৈ আহি পাতি[illegible]কৰ দৰে পেক্-পেকাই

থাকে। পেক্-পেকনিবোৰো বৰ বিৰক্তিপূৰ্ণ। সলিত মামাৰ সাত বছৰীয়া ল'ৰা তপনৰ হুইচেলটোতকৈও বেছি বিৰক্তিকৰ। সদায় পেক্-পেকোৱাৰ দৰে আজিও পেক্-পেকনি আৰম্ভ কৰিলে, কিহে মামা, তুমি দেখোন মৰা শ ৰখাদি বহি আছাহে।........... তৰকাৰীয়ে একেবাৰে মোক্‌খা-মোক্‌খা কৰি আছে দেখোন।... ... ... খুৱাইছা দিয়াচোন তুমিও আমাক তৰকাৰী।... ... ... কিনিমনো কি?... ... ... এদিনলৈ হলেও তোমাৰ দোকানত যদি তাজা চব্‌জীৰ মুখ দেখিলোহেঁতেন!

কথা কেইষাৰ কৈ পকা কাচকল দুটা ৰুমালেৰে বান্ধি লৈ ডেকা বাবু গ'লগৈ। ডেকাৰ কথাকেইষাৰে মামাৰ গাত কাঁইটে বিন্ধা দিছিল। মামাৰো ক'বলৈ মন গৈছিল— যদি তাজা চব্‌জী খাবলৈ ইমানেই হেঁপাহ ফাঁচি বজাৰলৈ নোযোৱা কিয়— পাবা নহয় তাজা চব্‌জী। মাহেকৰ মূৰৰ বাকীৰ পইচাখিনিকে পূৰাকৈ দিব নোৱাৰা, তাতে আকৌ তাজা চব্‌জী খোৱা। পিচে সলিত মামাৰ কোৱা ন'হল। ৰাতিপুৱাৰ ঘটনাটো তেওঁৰ মনৰ মাজত এনেধৰণে পাকখাই আছে যে তেওঁৰ মুখ খুলি এষাৰ কথাও ক'বলৈ মন নোযোৱা হৈছে। ৰাতিপুৱাই-ৰাতিপুৱাই ঘৰৰ মালিকে যেনেকৈহে দপ্‌দপাইছিল; কামৰূপ জিলাৰ বিখ্যাত বৰুৱা বংশৰ সুযোগ্য বংশধৰ সলিত মামাই ভয়তে ত্ৰাহি মধুসূধন দেখিছিল।

যোৱা চাৰিমাহৰেপৰা ঘৰৰ মালিক ৰজনী বৰুৱাই ঘৰৰ ভাড়া দহ টকা বেছিকৈ দিব লাগিব বুলি সোঁৰৰাই দি আছে। ইফালে ঘৰৰ অৱস্থা যিয়েই নহওক কিয়, সেইফালে ৰজনী বৰুৱাৰ কাণষাৰেই নাই। লাগিলে চাল দুখনত খেৰৰ পৰিবৰ্তে নিমখৰ বস্তা বা তামোলৰ ঢকুৱা যিয়েই নাথাকক, তেওঁক হলে ভাড়া দহ টকা বেছিকৈ দিবই লাগিব। একো কাম বন নকৰি দিনৰ দিনটো টাং-বাং কোবাই, ভাড়াঘৰৰ পৰা আদায় কৰা পইচাৰে মোচত তেল দি দিন কটোৱা ৰজনী বৰুৱাই এটা কথা ভালদৰে জানে যে, গুৱাহাটীত ভাড়াঘৰ আৰু মৰাশত কাউৰী-শগুন একে কথা। কোনোমতে বাহৰ খুটা চাৰিটাৰ ওপৰত দুখন চাল উঠাই দুডালমান খেৰ চতিয়াই দিব পাৰিলেই— বচ আৰু কথা নাই; মাহে পঞ্চাশ টকা। গতিকে ৰজনী বৰুৱাই এইবাৰ সুযোগ সতকাই এৰা ভকত নহয় বাবে তেওঁ আজি সলিত মামাক বাঘে ধৰাদি ধৰিছিল, এই মাহৰ পঞ্চাশ টকা আৰু যোৱা চাৰি মাহৰে পৰা দহ টকাকৈ মুঠ নব্বৈ টকা জল্‌দি আদায় দে। নহলে গতিয়াই বাহিৰ কৰি দিম।

বৰুৱাৰ কথাত [illegible] হতভম্ব হৈ পৰিছিল। লাজ অপমানত তেওঁ জঠৰ

OKDISCD

হৈ গৈছিল । কি কৰিব কি নকৰিব তাকে ভাবি-গুণি মামাই উৰাদিহ হেৰুৱাই পেলাইছিল ।... ... ...

—দিয়াচোন ; দিয়া অমিতাটো দিয়া । অনিচ্ছাকৃতভাবে মামাই আগন্তুকৰ ফালে মূৰ দাঙি চালে । সলিত মামাৰ দোকানৰ পাচলি খোৱা গ্ৰাহকক ঠাট্টা কৰা আৰু ইটো-সিটোক তেওঁৰ দোকানৰ শুকান পাচলি নাখাবলৈ আৰু ফঁাচি বজাৰৰ তাজা চৰজী খাবলৈ উপদেশ দিয়া হৰিহৰ শৰ্মাই মামাৰ দোকানত অতদিনে বিক্ৰী নোযোৱা সোতোৰা পৰা অমিতাটোৰ বাবে হাতখন মেলিদি ৰৈ আছে । সদায় দিয়াৰ দৰে আজিও তেওঁ পইচা দহটা মামাৰ কোলালৈ দলি মাৰি দি অমিতাটো হাতত ল'লে । কোনোবাই দেখে বুলি ফটাফট্ অমিতাটো ৰুমালত বান্ধি কাষলতিৰ তলত চেপামাৰি ধৰিলে । ইফালে-ইফালে ভালদৰে চকু মেলি চাই, চিনাকি মানুহ কাকো নেদেখি, সুৰ্-সুৰকৈ কুকুৰ লৰ দি উভতি যাওঁতে মামাৰ দোকানলৈ পাচলি কিনিবলৈ অহা, বৈজন্তি আৰু বাসন্তীবাইক কথমপিহে খুন্দিয়াই নবগ-ৰালে । হৰিহৰ শৰ্মাৰ কাণ্ড দেখি বাসন্তীয়ে বৈজন্তিবাইৰ ফালে চাই ক'লে, দেখ্‌চাহ্‌না, বামুনৰ ম'ত-ফেল্ খাৰাৰ খখ্ । মাহ্‌মু-চাহ্‌নু বাগ্‌ৰেই যাবা খোজে ।

কথাষাৰত ৰস পাই দিলে দুয়ো খিল্‌খিলকৈ হাঁহি । হাঁহিৰ খিল্‌খিলনি শুনি মামাই দুয়োটা আঁঠুৰ মাজৰ পৰা মূৰটো উলিয়াই তেওঁলোকৰ ফালে চালে । মামাৰ দোকানৰ ৰূপ আৰু তেওঁৰ গহ্বৰগ্ৰস্ত চকুহালত পানীৰ জিল্‌-মিলনি দেখি দুয়োৰে হাঁহি বন্ধ হৈ গ'ল । দুয়ো দুয়োৰে চকুলৈ চালে । দুয়োৰে চকুত সলিত মামাৰ পানীত হাঁহ নচৰা অৱস্থাৰ উমান পোৱাৰ ভাষা ফুটি উঠিল । দুয়ো মুখেৰে টু শব্দ এটাও নকৰিলে । কেৱল মামাৰ দোকানৰ অৱশিষ্ট কাচ-কল দুটা আৰু খৰুৱা বেঙেনাকেইটা দুয়ো কিনি লৈ গুচি গ'ল । তথাপি এষাৰ কোৱাৰ লোভ সামৰিব নোৱাৰি উলটি আহিবৰ সময়ত বাসন্তীবায়ে ক'লে —মামাৰ দোকানখান দেখি আজি বৰ দুখ লাগিল দে । এন্‌কি হলি তই কেন্‌কি চলবি ?

এৰা, এনেকৈ হ'লে সলিত মামাৰ চলাই টান হৈ পৰিব । আনকি আজিৰ-[ৰ]াবাই মামাৰ লঘোন পৰ্ব আৰম্ভ হ'ল । আনদিনাখন হোৱাহেঁতেন মামনিয়ে এইখিনি পৰত মামাৰ দোকানলৈ আকৌ এবাৰ আহিলহেঁতেন । এইখিনি পৰলৈ মামাই পাচলি বেচি পোৱা পইচাকেইটা গুজি দিয়াৰ লগে লগেই তাই টুৰ্‌টুৰ্‌কৈ মতি ফৌচ'লৈ গৈ ৰাতিৰ ভাত সাজৰ বাবে চাউলমুঠি কিনি আনিলেহেঁতেন ।

আজি তাই নাহে । কাৰণ তাইক মুৰি খাই শা[illegible]কৰ দিওঁতেই তাই তি[illegible]

বুজিছে আজি সিহঁতৰ ঘৰত, চৌকাহে নালাগে চাকিগছিও নজ্বলে ! ৰাতিপুৱাই-ৰাতিপুৱাই ৰজনী বৰুৱাই তেওঁৰ মূৰত এনে ৰামটাঙোনৰ কোব সোধাব বুলি ভবাই নাছিল । মামাই ইমান কাকুতি মিনতি কৰিলে তথাপি কুবেৰৰ পুতেকৰ হিয়া নগলিল । যেনেকৈহে ভেকাহি মাৰি দিছিল—মই একো ওজৰ আপত্তি নুশুনো । টকা সোনকালে দে । নহলে মই এতিয়াই তোৰ সাজ-বাচন, বিচনা-পত্ৰ সকলো দলিয়াই দিম ।

মামা হতভম্ব হৈ গৈছিল । বজ্ৰপাত পৰা মানুহৰ দৰে থৰ হৈ পৰিছিল । তেওঁৰ মনৰ মাজত অন্ন আৰু সংস্থানে দুটা অপ্ৰতিদ্বন্দ্বী যুজাৰু ম'হৰ দৰে যুজ লগাইছিল । তয়ামযা যুজ । কোনোটোৱে হাৰ মানিব নোখোজে । সলিত মামাই তেওঁৰ মাহেকীয়া বাকীৰ গ্ৰাহক কেইজনৰ বাবে মাহটোৰ পাচলি কিনিবলৈ সাঁচি ৰখা পইচাকেইটা ৰজনী বৰুৱাক দি তেওঁ জানো ঘৈণীয়েক আৰু চা-চলি কেইটাৰে সৈতে ভাত গৰাহৰ পৰা বঞ্চিত হ'ব পাৰিব ?

—এই কুত্তা, ভালকৈ ক'লে নুশুন । মই আৰু এক মিনিটো নৰওঁ । গতা-খাই ওলাই যাবলৈ ইচ্ছা নাই যদি সোনকালে টকা উলিয়াই দে ।

আত্ম-সন্মান ক্ষুণ্ণ হোৱাৰ ভয়ত সংস্থান নামৰ ম'হটোৱে শেষবাৰৰ বাবে শিং জোকাৰি হুংকাৰ দি তাৰ প্ৰতিদ্বন্দ্বীক একে খুন্দাই বগৰাই দিলে ।......

চাকিৰ শেষ তেলটোপা চেলেকা মাৰি শিখাডাল নুমাই থাকিল । সলিত মামাৰ খালৰ বুকুলৈ হালি থকা পাচলিৰ গুম্‌তিটো আন্ধাৰত ডুব গ'ল । আন্ধাৰৰ ভৰত হালিপৰা গুম্‌তিটো যেন ক্ৰমান্বয়ে খালটোৰ বুকুৰ পৰা গহ্বৰলৈ সোমাই গৈ থাকিল ।

সোমাই আহিল মুক্তেশ্বৰ । মাছখোৱা বাছফেঁগুত মাল ক'ঢ়িওৱা শ্ৰমিক । মামা আন্ধাৰে-মুধাৰে বহি থকা দেখি মুক্তেশ্বৰে আচৰিত হৈ প্ৰশ্ন কৰিলে, কিহে ভায়া, তুমি দেখোন আন্ধাৰে-মুধাৰে হে ?

বহুত দিন ধৰি বেমাৰত পৰি থকা ৰুগীয়া মানুহৰ দৰে মামাই অস্ফুট স্বৰেৰে ক'লে, চাকিত তেল নাই ।

মুক্তেশ্বৰে হাফপেণ্টৰ জেপৰ পৰা দিয়াচলাইটো উলিয়াই কাঠি এডাল মাৰি চাকিগছি বিচাৰিলে । তেওঁৰ হাতত থকা কেৰাচিনৰ বটলটোৰপৰা অলপমান তেল ভৰাই চাকিগছি জ্বলালে । চাকিৰ পোহৰত মামাৰ দুচকুৰ পানী আৰু দোকানখনৰ এনে উদ[illegible]প দেখি মুক্তেশ্বৰে হঠাৎ কাণতলিয়া চৰ খোৱা মানুহৰ দৰে ক্ষন্তেক হতভম্ব [illegible]োৰপিচত পুতো মিহলি মাতেৰে মামাক সুধিলে

OKDISCD

—ভায়া, তোমাৰ কি হৈছে ? দোকানখন দেখো তোমাৰ আজি একেবাৰে খালি হৈ আছে ?

বৰষুণ দিলে চাঙৰ তলত সোমায়ো ৰক্ষা নোপোৱা; চৌ-চৌকৈ পানী পৰা ভগা ভাড়াঘৰটোৰ ভিতৰত, নিজৰ আত্মসন্মান তথা বংশ-গৌৰৱ ৰক্ষা কৰিবলৈ গৈ, নিজৰ জীৱিকাৰ শেষ সম্বলখিনিও বিসৰ্জন দিয়া মামাই তেওঁৰ পুৱাৰ ঘটনাটো মুক্তেশ্বৰক কৈ গ'ল । এটা সময়ত তেওঁ অতিশয় শোকত কাতৰ হৈ মুক্তেশ্বৰক সাৱটি ধৰি হুক্-হুকাই কান্দি-কান্দি ক'লে, কোৱা ভায়া, মই এতিয়া কি কৰিম ? তুমি মোক এটা উপায় দিয়া ! মোক জীয়াই থাকিবলৈ এটা পথ দিয়া ।

মুক্তেশ্বৰে নিজে মনতে ভাবিলে, তেওঁনো বাৰু কি উপায়ডাল দিব পাৰিব ! নিজৰে হায়ৈ-বিয়ৈ অৱস্থা । তাতে আজি আকৌ খৰচৰ অভাৱত ডাঙৰ লৰাটোক স্কুলৰ পৰা নাম কটাই লৈ আহিল । সৰু ল'ৰাটোৰো জ্বৰ—ডাক্তৰক দেখুৱাব পৰা নাই । পইচাৰ অভাৱত একেবাৰে জুৰুলা পৰি গৈছে । অৱশ্যে তেওঁলোকে মূৰতকৈ কঢ়িয়াই বাছৰ ওপৰত তুলি দিয়া প্ৰতিটো বস্তাৰ বাবদ পাবলগীয়া সমুদাই পইচাখিনি যদি পালেহেঁতেন, তেনেহলে তেওঁলোকে সুখেৰেই থাকিব পাৰিলেহেঁতেন । লৰা ছোৱালীক খুৱাব-পিন্ধাব পাৰিলেহেঁতেন. স্কুলত পঢ়ুৱাব পাৰিলেহেঁতেন, বেমাৰত পথ্যও দিব পাৰিলেহেঁতেন । মুঠতে সিহঁতকো মানুহ কৰিব পাৰিলেহেঁতেন । কিন্তু মুক্তেশ্বৰহঁতে এটা বস্তা মটৰত উঠাই দিয়াৰ বাবদ আঠঅনা পইচাহে পায় । আনহাতে তেওঁলোকৰ মূৰৰ ওপৰত বস্তা উঠাই দিয়া মহাজনহঁতে প্ৰতি কিলো বস্তুত, মালৰ ভাড়া, শ্ৰমিকৰ মজুৰি বাবদ দহ পইচা বেচিকৈ সাঙুৰি, এবস্তাত দহটকা আদায় কৰে । কাঢ়ি নিয়ে তেওঁলোকৰ চাৰে-নটকা । কাঢ়ি নিয়ে তেওঁলোকৰ পিঠিৰ ঘাম আৰু কলিজাৰ তেজ । এইবোৰ কথাকে তেওঁ আজি মামাক কৈ দুখ পাতলোৱাৰ কথা ভাবি আহিছিল । কিন্তু মামা যে তেওঁতকৈও বেছি 'বেকায়দা'ত পৰি গৈছে তাকে ভাবি তেওঁ এইবোৰ কথা মামাক নক'লে । মাথো মামাক সুধিলে,—তুমিনো এতিয়া কি কৰিম বুলি ভাবিছা ? এনেকৈ হ'লে তুমি যিটোলৈ ভয় কৰি আছা সেইটোৱে হ'বগৈ । এই মাহৰ বাবেহে তুমি ভাড়াঘৰৰ মালিকৰ পৰা ৰক্ষা পালা । সহামাহত ভাড়া নিদিলে তোমাক জানো সুদাই এৰিব ? আজি যিটো হৈছে সেইটোৱে হ'বগৈ । চা-চলিহঁতক হাতত ধৰি পথে পথে ঘূৰি ফুৰিব লাগিব । ফুটপাথত বাগৰি থাকিব লাগিব । গতিকে তুমিতো এতিয়া কিবা এটা কৰিব লাগিব ।

মামাই ক'ৰবাৰপৰা ধাৰ কৰি দোকানখন পুনৰ দিয়াৰ কথা কওঁতে মুক্তেশ্বৰ জক্জকাই উঠিল, এঃ তুমি কি কথাবোৰ কৈছাহে । তেনে কৰিলে ভায়া তুমি কেৰাহীৰ পৰা জুইত পৰিবাগৈ । তাৰোপৰি কিহৰ আশাতনো মানুহে তোমাক টকা ধাৰলৈ দিব । তোমাৰনো এতিয়া আছে কি ?

মুক্তেশ্বৰে মামাক টকা ধাৰ কৰিলে যে ব্ৰহ্মপুত্ৰত আত্মজাহ দিবলগীয়া অৱস্থা পাব সেইকথা বুজাই ক'লে । বুঢ়া ককাক বেৰি-কুৰি নাতিপুতিহঁতে মনোযোগেৰে সাধু শুনাৰ দৰে সলিত মামায়ো মুক্তেশ্বৰে কোৱা কথাবোৰ শুনি গ'ল । মুক্তেশ্বৰে যেতিয়া মামাক তেওঁৰ দৰে শ্ৰমিক হৈ মূৰত বোজা কঢ়িওৱাৰ কথা ক'লে, তেতিয়া মামাই তেওঁৰ মূৰত এটা প্ৰকাণ্ড বঙালাও সৰি পৰা যেন অনুভৱ কৰিলে । সেয়েহে গাড়ীৰ তলত পৰি চেপাখোৱা মানুহৰ দৰে তেওঁ চিৎকাৰ কৰি উঠিল,—নাই, নাই । মই নোৱাৰো ।

—তুমি পাৰিবই লাগিব । সলিত মামাৰ কান্ধখনত জোকাৰি দি তেওঁ পুনৰ ক'লে, তুমি পাৰিবই লাগিব । মই যে পাৰিছো তুমি কেলেই নোৱাৰিবা । মইয়ো দেখোন বৰ কলিতা ঘৰৰ মানুহ । মইয়ো এদিন তোমাৰ দৰে জাত যোৱাৰ ভয়ত মূৰত মাল কঢ়িওৱা কুলি হবলৈ সাহস কৰা নাছিলো । কিন্তু মোক কুলে ৰক্ষা কৰিব নোৱাৰিলে, ৰক্ষা কৰিলে মোক শ্ৰমে । ভায়া, ৰক্ষা কৰিলে মোক মজদুৰি মেহনতে ।

সলিত মামাই চকুৰ পানীখিনি মচি মুক্তেশ্বৰৰ ফালে মূৰ দাঙি চালে ।

—ভায়া, কালি মোৰ সৈতে ওলাবা । ভয় কৰিব নালাগে । তুমি পাৰিবা । তোমাৰ বাহুত কিবা জোৰ বল নাইনে ?

কথাবোৰ কওঁতে মুক্তেশ্বৰে মামাক বহুত কথাই বুজাই গ'ল । ল'ৰা-ছোৱালীক শিক্ষা দি বাবু চাহাব বনাবলৈ যোৱাটো যে তেওঁলোকৰ আকাশ কুসুম, সেই কথাটোও তেওঁ মামাক বুজাই দিলে । তেওঁলোকৰ ল'ৰা-ছোৱালীয়েও জীয়াই থাকিবৰ কাৰণে শ্ৰমেই কৰিব । সিহঁতৰ বাহুত তেওঁলোকতকৈ বেচি বল হ'ব । মহাজনহঁতে তেওঁলোকৰ ছাল কাঢ়ি প্ৰতিটো বস্তাৰ বাবদ আজুৰি নিয়া চাৰে-নটকা তেওঁলোকৰ ল'ৰা-ছোৱালীহঁতে সিহঁতৰ টেটু-চেপি আদায় কৰিব । সিহঁতে পাৰিব । পাৰিবই পাৰিব ।

এইবোৰ কথাকে মুক্তেশ্বৰে মামাক কৈ, যাবৰ কাৰণে সাজু হ'ল ।

—যাওঁ দিয়া । স[illegible] অসুখ । জ্বৰত পৰি চট্ ফটাই আছে । ভাবিছিলো তোমাৰ পৰা [illegible]টা নি তাক পথ্য হিচাবে এগিলাচ চৰ্বতকে

OKDISCD

খুৱাম। নাই যেতিয়া আৰু কি কৰিবা।····· যি হয় হ'ব দিয়া! এতিয়া আহিলো।

মুক্তেশ্বৰ যোৱাৰ ক্ষন্তেক পিছতে খালব বুকুত পৰি আত্মজাহ দিব খোজা গুম্‌তিটোৰ পৰা সলিত মামা ওলাই আহিল। ক্ষন্তেক তেওঁ দোকানৰ সমুখত থিয় হৈ গুম্‌তিটোৰ ফালে চাই এখোজ দুখোজকৈ ঘৰলৈ খোজ দিলে। আজি মামাই গুম্‌তিটোত তলা নলগালে। আনকি জাপখনো খুলি থৈ আহিল। আহি থাকোতে তেওঁৰ মনৰ মাজত মুক্তেশ্বৰে কোৱা কথাবোৰেই পাকঘুৰণি খাই থাকিল। এটা সময়ত মুক্তেশ্বৰে দিয়া পথটোৰ বাহিৰে যে তেওঁৰ বাছি থকাৰ আন উপায় নাই সেই কথাটো উপলব্ধি কৰাত মামাৰ মুখত হাঁহি বিৰিঙিল। তেওঁৰ হাঁহিৰ সৈতে, মুক্তেশ্বৰে জ্বলাই দিয়া চাকিগছিৰ পোহৰ খিনিও নাচি নাচি আহি থাকিল। নাচি নাচি।+++

● **লেখকসকললৈ নিবেদন**ঃ জন-গণ বিৰোধী কোনো লেখা এই আলোচনীত ছপা নহয়। লেখাৰ ভাষা সাধাৰণ পাঠকৰ বোধগম্য হ'ব লাগিব। ইংৰাজী উদ্ধৃতি যথা সম্ভৱ বাদ দিব এনে উদ্ধৃতি থাকিলেও লগত অসমীয়া অনুবাদ দিব লাগিব। প্ৰকাশৰ অযোগ্য প্ৰবন্ধ-পাতি লগে লগে নষ্ট কৰি পেলোৱা হয়। লেখকৰ লগত ব্যক্তিগত যোগাযোগ সকলো সময়তে সম্ভৱ নহয়।

● **গ্ৰাহকসকললৈ নিবেদন**ঃ ডাক মাছুল সহ বছেৰেকীয়া বৰঙণি ৮·০০ টকা। এবছৰৰ বৰঙণি পঠালে যিকোনো সময়তে গ্ৰাহকভুক্ত হ'ব পাৰি।

● **এজেণ্টসকললৈ নিবেদন**ঃ ১০ কপিৰ কমে এজেন্সি দিয়া নহয়। আলোচনী ভি, পি, কৰিহে পঠোৱা হয়। ভি, পি, খৰছ আমাৰ। এজেণ্ট সকলক ২৫% কমিছন দিয়া হয়।

ঠিকনা

॥ সাম্প্ৰতিক সাময়িকী ॥ হেদায়েৎপুৰ। গুৱাহাটী—৭৮১০০৩

ফোন ঃ ৭০২৩

মাৰ্ক্সবাদ আৰু জাতিসমস্যা (৩)

(ষ্টালিনৰ অবদান)

ডঃ হীৰেন গোহাঁই

"The October Revolution should not be regarded merely as a revolution in the domain of economic and social political relations. It is at the same time a revolution in the minds, a revolution in the ideology of the working class" Stalin, **Speech On the Occasion of the 10 th Anniversary of the October Revolution.**

(অক্টোবৰ বিপ্লবক কেৱল অৰ্থনৈতিক আৰু সামাজিক-ৰাজনৈতিক সম্পৰ্কৰ ক্ষেত্ৰতে বিপ্লৱ বুলি ভবাটো অনুচিত। একে সময়তে ই হ'ল মানুহৰ মনো-জগতত বিপ্লৱ, শ্ৰমিকশ্ৰেণীৰ মতাদৰ্শৰ ক্ষেত্ৰত বিপ্লৱ।

(ষ্টালিনঃ অক্টোবৰ বিপ্লবৰ দশম বাৰ্ষিকী উপলক্ষে ভাষণ)

"We are building a Proletarian culture, that is quite true. But it is also true that proletarian culture, which is socialist in content, assumes different forms and modes of expression among the various peoples that have been drawn into the work of socialist construction, depending on the differences of language, customs and so forth. Proletarian in content and national in form— such is the universal human culture towards which socialism is marching. Proletarian culture does not cancel national culture, but lends it content. National culture on the other hand does not cancel proletarian culture, but lends it form." Stalin, **Speech before the University of the Toilers of the East.**

("সঁচা কথা ... [illegible] ... সংস্কৃতি গঢ়ি আছোঁ। কিন্তু এইটোও সঁচা যে সৰ্বহাৰা সংস্কৃতি ... [illegible] ...এটা সমাজবাদী সাৰমৰ্ম লৈ সমাজবাদ গঠনৰ

OKDISCD

কামত নিযুক্ত বিভিন্ন ভাষা, আচাৰ প্ৰভৃতি অনুযায়ী বিভিন্ন জাতিৰ মাজত বেলেগ বেলেগ ৰূপ ধাৰণ কৰিব। বিষয়বস্তুৰ পিনৰপৰা সৰ্বহাৰা আৰু ৰূপৰ পিনৰপৰা জাতীয় — এনে এক বিশ্বজনীন মানৱ সংস্কৃতিৰ পিনেই সমাজবাদ আগবাঢ়িছে । সৰ্বহাৰা সংস্কৃতিয়ে জাতীয় সংস্কৃতি নাকচ নকৰে, বৰং তাক তাৰ বিষয়বস্তু দান কৰে । জাতীয় সংস্কৃতিয়ে (এই ক্ষেত্ৰত) সৰ্বহাৰা সংস্কৃতি নাকচ নকৰে, বৰং তাক তাৰ ৰূপ দিয়ে ।ঃ স্তালিন, প্ৰাচ্যৰ মেহনতী জনতাৰ বিশ্ববিদ্যালয়ত দিয়া ভাষণ ।)

জাতসমস্যা সম্পৰ্কে অক্টোবৰ বিপ্লৱৰ আগৰেপৰা লেনিন-স্তালিনে ব্যাপক অধ্যয়ন আৰু গভীৰ বিশ্লেষণৰ প্ৰয়াস কৰিছিল । তেওঁলোকৰ ঐকান্তিক বিপ্লৱী মনোভাবৰ পৰিচয় তাৰপৰাই পোৱা যায় । আনহাতে ভাৰতৰ সাম্যবাদীসকলে ভাৰতীয় পৰিস্থিতিত জাতি সমস্যা, ধৰ্মীয় সাম্প্ৰদায়িকতা আৰু বৰ্ণভেদৰ কুটিল আৰু বিযাক্ত পৰিণতি লক্ষ্য কৰিও জাতিসমস্যাৰ বস্তুনিষ্ঠ আৰু অন্তৰ্ভেদী বিশ্লেষণ কৰিব পৰা নাই । সেয়ে ধৰ্মীয় বা ভাষাগত উন্মাদনাৰ পৰা তেওঁলোকে শ্ৰমজীৱী জনগণক মুক্ত কৰিব পৰা নাই । সেয়ে ভাৰতৰ শ্ৰমিক-কৃষক আন্দোলনৰ ঐক্য জাতিভেদৰ কেৰোণ সোমাই দুৰ্বল কৰাটো তেওঁলোকৰ চকুত তাৰ ভয়ানক ৰূপত ধৰা পৰা নাই । তেওঁলোকৰ এই দুৰ্বলতাৰ পূৰ্ণ সুযোগ লৈছে শাসক-শ্ৰেণী আৰু তাৰ বুদ্ধিজীৱীমহলে। এনে সময়ো আছিল যেতিয়া ভাৰতৰ সাম্য-বাদী দলে হিন্দু-মুছলমানৰ দ্বি-জাতিতত্ত্ব মানি লৈছিল, এনে সময়ো আছিল যে জাতি (caste) আৰু শ্ৰেণী (class) ৰ সম্পৰ্ক নিৰ্ণয়ত সাম্যবাদী দল বিভ্ৰান্ত আৰু বিবুধি হৈছিল । বহুসময়ত সাম্যবাদীসকল উগ্ৰ প্ৰাদেশিক আবেগৰ বশৱৰ্তী হৈ পৰাৰ প্ৰমাণ আছে । এইদৰেই বুৰ্জোৱা আৰু জমিদাৰ শ্ৰেণীৰ প্ৰভাৱত পৰি সৰ্বহাৰাৰ দায়িত্ব বিস্মৃত হৈ ভাৰতীয় সাম্যবাদীসকলে জাতিসমস্যাৰ সাৰ্থক বিশ্লে-ষণৰ ক্ষমতা হেৰুৱাই পেলাইছিল । তথাপি ভাৰতৰ সাম্যবাদী আন্দোলনৰ ঐতিহ্য সম্পূৰ্ণ নেতিবাচক নহয় । তাহানিৰে পৰা অবদমিত আৰু দলিত জাতি-সমূহৰ মুক্তিৰ সপক্ষে আৰু বিভিন্ন জাতিৰ (castes) ঐক্যৰ হকে ভাৰতীয় সাম্যবাদীসকলে বিভিন্ন সময়ত প্ৰচাৰ চলাইছে, বিভিন্ন জাতিৰ (nationality) বিকাশ আৰু মুক্তিৰ প্ৰয়োজন দাঙি ধৰিছে । ১৯৬৪-৬৭ চনত পশ্চিম বংগৰ কেতবোৰ বামপন্থী আলোচনীত বিভিন্ন পূৰ্ব জাতি [illegible] হিন্দুসমাজৰ নিম্নবৰ্ণৰ সম্প্ৰদায়সমূহৰ সম্পৰ্কে বিস্তাৰিত অধ্যয় [illegible] া প্ৰয়াস দেখা গৈছিল । দুখৰ বিষয় সেই প্ৰচেষ্টা দীৰ্ঘ [illegible] ক্ৰি নহওক, এই [illegible] তি [illegible] স্প্ৰতিক

ঐতিহ্য স্মৰণ কৰি আৰু লে'নিন-স্তালিনৰ আদৰ্শৰে অনুপ্ৰাণিত হৈ ভাৰতীয় মাৰ্ক্সবাদীসকলে ভাৰতৰ জাতি-সমস্যাৰ বিভিন্ন দিশত আলোকপাত কৰিব আৰু সংগ্ৰামী মানুহৰ ঐক্য সুনিশ্চিত কৰিব, আমি তাকে কামনা কৰোঁ ।

লে'নিনে আঙুলিয়াই দিলে যে সাম্ৰাজ্যবাদী যুগত পশ্চাৎপদ ৰুছিয়ায়ো দ্ৰুত পুঁজিবাদী শিল্পায়নৰ পথ লৈছিল আৰু এক পশ্চাৎপদ নাইবা সংকীৰ্ণ পুঁজি-বাদী ভিত্তিৰেই আন আন সাম্ৰাজ্যবাদী দেশৰ সহযোগত এছিয়াৰ বিস্তৃত ভূখণ্ডত সাম্ৰাজ্যবাদী শোষণ চলাবলৈ প্ৰয়াস কৰিছিল । ছাইবেৰিয়ালৈ এনে-কৈয়ে ৰেলপথ প্ৰসাৰিত কৰা সম্ভৱ হৈছিল আৰু এনে সাম্ৰাজ্যবাদী শোষণৰ বলি হৈছিল, এছিয়া আৰু য়ুৰোপৰ শই-শই জাতি আৰু উপজাতি। সেইবোৰ জাত আৰু উপজাতিৰ ওপৰত গাৰ বলেৰে ৰুছ ভাষা আৰু সংস্কৃতি জাপি দিয়া হৈছিল। তেওঁলোকৰ জাতীয় অৰ্থনৈতিক আৰু সাংস্কৃতিক দাবীসমূহ সম্পূৰ্ণ আওকাণ কৰা হৈছিল। ৰুছ সাম্ৰাজ্য আছিল 'a vast prison-house of nations'— জাতিসমূহৰ বিশাল কাৰাগাৰ ।

স্বাভাবিকতে ৰুছদেশৰ সমাজবাদীসকলে জাতিসমস্যাৰ প্ৰতি বিশেষ মনোযোগ দিবলগীয়া হৈছিল । ইও আচৰিত নহয় যে ৰুছবিপ্লৱৰ ভৱিষ্যত সেনানায়ক স্তালিনে জাতিসমস্যাৰ গুৰুত্ব তাহানিখনতে উপলব্ধি কৰিছিল। ৰুছ সাম্ৰাজ্যৰ অন্যান্য জাতিবৰ্গই যাতে বিপ্লৱৰ বাটত হেঙাৰ ধৰিব নোৱাৰে, বৰং সাধাৰণ শত্ৰু সাম্ৰাজ্যবাদৰ বিৰুদ্ধে তেওঁলোকৰ বিদ্ৰোহকো যাতে বিপ্লৱৰ সহ-যোগী শক্তিত পৰিণত কৰিব পাৰি, তাৰবাবে জাতিসমস্যাৰ সঠিক বিশ্লেষণ আৰু সেই বিশ্লেষণৰ ভিত্তিত সঠিক শ্লোগান আগবঢ়াবলৈ উদ্যোগী হৈছিল স্তালিন। তেওঁৰ Marxism and the National Question (মাৰ্ক্সবাদ আৰু জাতিসমস্যা) নামৰ তাত্ত্বিক পুস্তিকা ১৯১৩ চনত প্ৰকাশিত হয় । লে'নিনে লগেলগে মন্তব্য কৰে যে জাতিসমস্যা সম্পৰ্কে ৰুছ মাৰ্ক্সবাদী বিশ্লেষণত স্তালিনৰ ৰচনাকে প্ৰথম স্থান দিব লাগিব (.. ... prime place must here be given to Stalin's article.) । এই ৰচনাৰ পিচত আৰু বহু কেইবাৰ এই সম্পৰ্কে তেওঁৰ বক্তব্য স্তালিনে দাঙি ধৰে । চোবিয়েট ৰুছিয়াৰ সাম্যবাদী দলৰ নেতা হিচাপে তেওঁ নিৰ্ণয় কৰা সূত্ৰ আৰু নীতিসমূহ বাস্তৱ কাৰ্যক্ষেত্ৰত প্ৰয়োগ কৰি স্তালিনে এই সম্পৰ্কে নতুন আৰু [illegible] অৰ্জন কৰে । স্তালিনৰ আমোলতেই চোবিয়েট ৰুছি [illegible] বিশ্বৰ ৰাজনৈতিক ইতিহাসতেই এক আলো [illegible] ঘট [illegible] িক

OKDISCD

স্তালিনৰ আলোচনাৰ প্ৰধান বৈশিষ্ট্য হ'ল তাৰ প্ৰকাশভংগীৰ স্বচ্ছতা আৰু চিন্তাৰ শৃংখলা। অভিজ্ঞতাৰ বিশ্লেষণে এই চিন্তাক গভীৰতা দান কৰিছে আৰু তাক এক দ্বান্দ্বিক ৰূপ লোৱাত সহায় কৰিছে। পুথিগত চিন্তাতকৈ বাস্তৱ অভিজ্ঞতাপুষ্ট চিন্তা কিমান বেচি বলিষ্ঠ হ'ব পাৰে স্তালিনৰ আলোচনা তাৰ প্ৰকৃষ্ট নিদৰ্শন।

স্তালিনৰ মন্তব্যসমূহৰ যথাযথ ব্যাখ্যা মাৰ্ক্স'বাদী দৃষ্টিভংগীৰ পৰাহে সম্ভৱ। বাস্তৱ সামাজিক বিকাশে কেনেকৈ মাৰ্ক্স-এংগেলছ্ আনকি লে'নিনৰ চিন্তাধাৰাৰো পৰিবৰ্ত'ন তথা সংস্কাৰ অৱধাৰিত কৰিছিল তাকে নুবুজি বিশ্বৰ বিখ্যাত বুৰ্জোৱা পণ্ডিতসকলেও স্তালিনৰ মতামত সম্পৰ্কে হাস্যকৰ ধাৰণা কৰিছে। তেওঁলোকে স্তালিনক কেতিয়াবা 'জাতীয়তাবাদী' আৰু কেতিয়াবা 'জাতীয়তাবাদৰ শত্ৰু' আখ্যা দি তেওঁলোকৰ অজ্ঞতা প্ৰকাশ কৰিছে মাত্ৰ। প্ৰকৃততে স্তালিনৰ প্ৰতিটো মন্তব্যই ঐতিহাসিক দৃষ্টিকোণৰ পৰা অবিচ্ছেদ্য।

ৰুছ বিপ্লৱৰ আগৰ স্তৰত জাৰতন্ত্ৰই বিভিন্ন জাতিক যেনেকৈ চেপি খুন্দি ৰাখিছিল তেনেকৈ সেইবিলাকৰ নতুন জাতীয় চেতনাৰ বিকাশতো সহায় কৰিছিল— অৱশ্যে পৰোক্ষভাবে। স্তালিনে নিজেই তেওঁৰ বিখ্যাত পুস্তিকাখনত কৈছে যে ৰে'লপথকে আদি কৰি আধুনিক সংযোগ ব্যৱস্থাই, আগতকৈ অধিক বেহাবেপাৰ আৰু বিনিময়ে, খবৰকাগজ আৰু নাটক প্ৰভৃতিয়ে একো একোটা সিচঁৰতি হৈ থকা অনুন্নত জাতিৰ মাজতো নতুন জাতীয় ভাব সঞ্চাৰ কৰিছিল। স্বাভাৱিকতে ৰুছ সাম্ৰাজ্যবাদৰ লগত সেই জাতীয় ভাবৰ সংঘাত হৈছিল। অনুন্নত জাতি একোটাৰ দুৰ্বল বুৰ্জোৱাই সাম্ৰাজ্যবাদৰ বিৰুদ্ধে উগ্ৰ জাতীয়তাবাদী চিন্তাধাৰা প্ৰচাৰ কৰিছিল। সাম্ৰাজ্যবাদী বুৰ্জোৱায়ো তাৰ বিৰুদ্ধে উগ্ৰ ৰুছ জাতীয়তাবাদ প্ৰচাৰ কৰিছিল। আনহাতে বিভিন্ন অঞ্চলত সিচঁৰতি হৈ থকা ধৰ্মীয় সংখ্যালঘু ইহুদীসকলে জাৰতন্ত্ৰৰ অমানুষিক অত্যাচাৰত অতিষ্ঠ হৈ জায়নিজম বা ইহুদী জাতীয়তাবাদৰ শৰণ লৈছিল। তাৰ ফলত ৰুছ সাম্ৰাজ্যৰ বিপুল শ্ৰমজীৱী জনগণৰ মাজত অনৈক্য আৰু বিভেদ শিপাবলৈ ধৰিছিল।

লে'নিনৰ দৰে স্তালিনেও বুজিছিল যে ৰুছ সাম্ৰাজ্যবাদৰ বিৰুদ্ধে সংগ্ৰামত অৱদমিত, বিক্ষুব্ধ জাতিসমূহ ৰুছ সৰ্বহাৰাৰ [illegible]ক শক্তিশালী মিত্ৰ, আৰু সহযোদ্ধা হ'ব পাৰে। আনহাতে এই জাতিসমূহ [illegible] মিত্ৰভাবাপন্ন নহলে সাম্ৰাজ্যবাদী তথা প্ৰতিক্ৰিয়াশীল শক্তি [illegible] ৰাবেই জাতি সমস্যাৰ এনে এক সঠিক বিশ্লেষণ আৰু [illegible]

সকলো জাতিৰ জনগণৰ সমৰ্থন লাভ কৰিব পাৰিব। এইবাবেই সাম্ৰাজ্যবাদৰ বিৰুদ্ধে বিভিন্ন জাতীয় আন্দোলনক এটা চৰ্তত সমৰ্থন দিয়া হ'ল— চৰ্তটো হ'ল এয়ে যে এই জাতীয় আন্দোলনসমূহ সৰ্বহাৰাৰ বিৰুদ্ধে নাযাব। গণতান্ত্ৰিক দৃষ্টিকোণৰ পৰা সকলো জাতিৰে জাতীয় মুক্তি আৰু জাতিসমূহৰ মাজত সম্পূৰ্ণ নিৰ্বিশেষ সমতা সংগত লক্ষ্য বুলি স্তালিনে ঘোষণা কৰিলে। এনে ধৰণৰ গণতন্ত্ৰ সৰ্বহাৰা বিপ্লৱৰ এক অপৰিহাৰ্য চৰ্ত। (আনহাতে দ্বিতীয় আন্তৰ্জাতিকৰ নেতাসকলে জাতীয় মুক্তি-আন্দোলনৰ এই গুৰুত্ব বুজি নাপালে। তেওঁলোকে তাক কেৱল একোখন ৰাষ্ট্ৰৰ মাজত থকা নিয়ম-শৃংখলাৰ সমস্যা বুলিয়েই ধৰি ল'লে, আৰু অৱদমিত ঔপনিবেশিক জাতিসমূহৰ আন্তৰ্জাতিক বিপ্লৱী ভূমিকা দেখা নাপালে।)

ৰুছ বিপ্লৱ সফল হোৱাৰ পিছত এই আনুষ্ঠানিক সমতা বাস্তৱ সমতাত পৰিণত কৰিবলৈ স্তালিনে চেষ্টা কৰে। অৰ্থনৈতিক আৰু সাংস্কৃতিক বিকাশৰ বিভিন্ন স্তৰত থকা এই জাতিবোৰৰ মাজত ছোভিয়েট সমাজতন্ত্ৰৰ প্ৰতি আস্থা আৰু সমৰ্থন আনিবলৈ হ'লে যে তেওঁলোকৰ জাতীয় বিকাশত সহায় কৰিব লাগিব সি হ'ল স্তালিনৰ এটা নতুন তত্ত্বগত অৱদান। ৰুছ সৰ্বহাৰাই তাৰ সকলো শক্তিৰে আৰু আন্তৰিকতাৰে এই দুৰ্ব'ল জাতিসমূহৰ অৰ্থনৈতিক ভিত্তি আৰু শক্তি সবল কৰিবলৈ আৰু তেওঁলোকৰ জাতীয় সংস্কৃতি সমৃদ্ধ কৰিবলৈ সহায় কৰিব লাগিব—কেৱল আনুষ্ঠানিক সমতা আৰু স্বাধীনতা ঘোষণা কৰিলেই নহ'ব। তেহে জাৰ-আমোলৰ সন্দেহ, অবিশ্বাস, তিক্ততা লয় পাব, তেহে এই অনুন্নত জনগণ সমাজবাদী বিপ্লৱৰ সক্ৰিয় শক্তি হৈ পৰিব।

হঠকাৰী সকলক সতৰ্ক কৰি স্তালিনে ক'লে, সাম্যবাদৰ স্তৰ পোৱাৰ আগতে সমাজবাদৰ যুগত বিভিন্ন অনুন্নত জাতিক উন্নত আৰু সবল হবলৈ দিয়াটো সমাজবাদী নীতি। আনহাতে এনেদৰে উন্নত হৈ অহা জাতিবোৰৰ মাজত যাতে স্বাধীনতাৰ নামত বিচ্ছিন্নতা আৰু উগ্ৰ স্থানীয় মনোভাব গঢ় নলয় তাৰ বাবে নিৰৱচ্ছিন্ন সংগ্ৰাম কৰিবলগা হৈছিল স্তালিনে। এখন দেশত সমাজবাদ গঢ়া' যুগত (Socialism in one country) আন্তৰ্জাতিকতাবাদৰ এই জাতীয় ৰূপ উদ্ভাবন কৰাত তেওঁৰ ইতিহাসবোধ আৰু বাস্তৱজ্ঞান চমকপ্ৰদভাবে সফল হৈছিল।

দ্বিতীয় আন্তৰ্জাতি[illegible] তাহানিৰ অষ্ট্ৰিয়া-হাংগেৰি সাম্ৰাজ্যৰ বিশেষ পৰিস্থিতি[illegible]সাংস্কৃতিক স্বায়ত্ত শাসন' (cultural national [illegible]ৱন কৰিছিল সেই সম্পৰ্কে ইতিমধ্যে

OKDISCD

কোৱা হৈছে। কিন্তু এই অষ্ট্ৰিয়া-হাংগেৰি সাম্ৰাজ্যৰ শাসকশ্ৰেণীৰ বিৰুদ্ধে এই সূত্ৰই কোনো প্ৰত্যাহ্বান দিয়া নাছিল। অটো বাওৱাৰ, স্প্ৰিংগাৰ প্ৰমুখ্যে তাত্ত্বিক সকলৰ ৰচনাৰ পৰা বিস্তাৰিত উদ্ধৃতি দি স্তালিনে প্ৰমাণ কৰিলে যে এইসকল তাত্ত্বিকৰ উদ্ভাৱিত সূত্ৰই অষ্ট্ৰিয়া-হাংগেৰিৰ জাতীয় খেলিমেলি স্থায়ী কৰিব, সৰ্বহাৰাৰ ঐক্য বিপৰ্যস্ত কৰিব আৰু সবল জাতিবোৰৰ দুৰ্বল জাতিবোৰৰ ওপৰত অত্যাচাৰ দূৰ কৰিব নোৱাৰিব। অৰ্থাৎ এই তত্ত্বই জাতিসমূহকো বাঞ্ছিত মুক্তি নিদিব, সৰ্বহাৰাকো সহায় নকৰিব। (**Marxism and the National Question, in Selections from V. I. Lenin and J. V. Stalin, Calcutta, 1970 pp 78—85**),

সমাজবাদী তত্ত্বই কেনেকৈ এই অবাঞ্ছিত ৰূপ ল'লে তাৰ উঁহ উলিয়াবলৈ গৈ স্তালিনে কৈছে যে অটো বাওৱাৰ আৰু স্প্ৰিংগাৰৰ তত্ত্ব এক উগ্ৰ জাতীয়তাবাদ তথা জাতিনিৰ্যাতনৰ সাৰথি। সাম্ৰাজ্যবাদৰ বিলোপ সাধনৰ লক্ষ্য তাৰ সমুখত নাই, তাৰ সমুখত কেৱল জাতীয় শান্তিৰ (নাইবা ৰাষ্ট্ৰীয় শান্তিৰ) লক্ষ্য। বাওৱাৰ প্ৰমুখ্যে তাত্ত্বিকসকলৰ বাবে অষ্ট্ৰিয়ান সাম্ৰাজ্যৰ জাতীয় ঐক্য (integrity) প্ৰধান কথা— অবদমিত জাতিসমূহৰ মুক্তি পিছৰ কথা। (op. Cit. p 78, p 80)

যিহেতু বাওৱাৰ প্ৰমুখ্যে তাত্ত্বিকৰ ব্যাখ্যাই এচাম ইহুদী বামপন্থীক প্ৰবলভাবে আকৰ্ষণ কৰিছিল আৰু যিহেতু জাৰশাসিত ৰুছিয়াৰ দমনমূলক পৰিবেশত যি কোনো ধৰণৰ সকাহেই নিপীড়িত জাতিসমূহক আকৰ্ষণ কৰাৰ সম্ভাবনা আছিল, সেয়ে সেই সংস্কাৰমুখী চিন্তাৰ বিকল্প হিচাবে লে'নিন আৰু স্তালিনে এক মৌলিক অধিকাৰ দাঙি ধৰিলে— সি হ'ল কোনো ৰাষ্ট্ৰৰ শাসনৰ পৰা কোনো অসন্তুষ্ট জাতিৰ বিচ্ছেদৰ অধিকাৰ। যি কোনো সাৰ্থকনামা জাতিয়েই কোনো ৰাষ্ট্ৰত যোগ দিব সম্পূৰ্ণ স্বেচ্ছামূলক ভাবে। সেই ৰাষ্ট্ৰত তেওঁলোকৰ সা-সুবিধা আৰু মৰ্যাদা খৰ্ব হোৱা বুলি ভাবিলে উক্ত জাতিয়ে তাৰ অধীনৰ পৰা ওলাই আহিব পাৰে।

এই অধিকাৰ যে সকলো ক্ষেত্ৰতে এটা জাতিয়ে প্ৰয়োগ কৰিবই, তেনে নহয়। কিন্তু এই অধিকাৰ বলবৎ হৈ থাকিলে এখন ৰাষ্ট্ৰৰ ভিতৰুৱা বিভিন্ন জাতিৰ গণতান্ত্ৰিক সমতা ৰক্ষা পৰিব আৰু কোনো বলবান জাতিয়ে কোনো দুৰ্বল জাতিক নিপীড়ন কৰিববৈলে সাহস [illegible] পৰ [illegible] সকলেও এই অধিকাৰ প্ৰয়োগ কৰাটো সদায় নিবিচাৰে। য [illegible] তেনে বিচ্ছেদ সহায় হয় তেতিয়া তেওঁলোকে তাৰ [illegible] কি [illegible] তান্ত্ৰিক [illegible]

তি [illegible] স্প্ৰতিক

দলৰ সপ্তম নিখিল ৰুছিয়া সন্মিলনত স্তালিনৰ বিবৃতি, (op. Cit. p. 120)

জাতি আৰু জাতি-সত্তাৰ পূৰ্ণাংগ আৰু অন্তৰ্ভেদী সংজ্ঞাৰ বাবে মাৰ্ক্সবাদী-সকল স্তালিনৰ ওচৰত ঋণী। স্তালিনে দেখুৱাইছে যে জাতিৰ সংজ্ঞা দিবলৈ যাওঁতে বুৰ্জোৱা আৰু শোধনবাদী সমাজতান্ত্ৰিক লোকসকলে হয় এক বিচিত্ৰ পৰিস্থিতিৰ এটা বা দুটা দিশকে গুৰুত্ব দি বাকীবোৰ দিশ অগ্ৰাহ্য কৰে, নহয় জাতিৰ মানসিক বা ভাবগত চৰিত্ৰৰ ওপৰত সৰ্বাত্মক গুৰুত্ব আৰোপ কৰে। দ্বান্দ্বিক বস্তুবাদে জাতি বা এনে কোনো বস্তুকেই বস্তুগত বা ভাবগত বহু উপাদানৰ সমাবেশ বুলি ধৰে আৰু ঐতিহাসিক বিকাশৰ দৃষ্টিকোণৰ পৰা তাক অধ্যয়ন কৰে। এই ক্ষেত্ৰত স্তালিনেই পথ প্ৰদৰ্শকৰ ভূমিকা লৈছিল:

"A nation is a historically constituted, stable community of people, formed on the basis of a common language, territory, economic life and psychological make-up manifested in a common culture" (op. cit. p 68).

(এটা জাতি হ'ল এটা ঐতিহাসিক প্ৰক্ৰিয়াত গঠিত, স্থায়ি জনসমষ্টি —যাৰ ভিত্তি হ'ল উমৈহতীয়া ভাষা, বাসস্থান, অৰ্থনৈতিক জীৱন, মানসিক গঠনৰ জৰীয়তে প্ৰকাশিত এটা সাধাৰণ সংস্কৃতি।)

কিন্তু এইবোৰ উপাদানে জাতি গঢ়ি তুলিলেও জাতীয় আন্দোলনৰ জন্ম নিদিয়ে। সামন্তযুগৰ পৰা পুঁজিবাদলৈ উত্তৰণ যিবোৰ দেশত সম্পূৰ্ণ হৈছে, সেইবোৰ দেশত জাতিভিত্তিক ৰাষ্ট্ৰ গঢ়ি উঠিছে। য'তেই এই উত্তৰণ হোৱা নাই, বা অসম্পূৰ্ণ হৈ আছে তাতেই দেখা গৈছে কোনো শক্তিশালী ৰাষ্ট্ৰৰ অধীনত এক বা একাধিক অবদমিত, নিপীড়িত জাতি। সেই জাতিবোৰৰ মাজত পুঁজিবাদৰ আঘাতে জাতীয় চেতনাৰ জন্ম দিছে, অথচ সেই চেতনাই স্বাধীন, স্বতন্ত্ৰ জাতিৰাষ্ট্ৰৰ ৰূপ লব পৰা নাই। তেনেবোৰ দেশতেই জাতীয় আন্দোলন প্ৰবল ক'ৰবাত বা তাৰ প্ৰধান দাবী ভাষা, ক'ৰবাত বা তাৰ প্ৰধান দাবী নাগৰিক অধিকাৰ। (op cit. p. 74)

এইবোৰ জাতীয় আন্দোলনৰ শ্ৰেণী চৰিত্ৰ ঘাইকৈ বুৰ্জোৱা। নিপীড়িত জাতিসমূহৰ উদীয়মান বুৰ্জোৱা [illegible]ণীয়ে তাৰ পণ্যৰ মুকলি বজাৰ বিচাৰি সবল আৰু প্ৰতিপত্তি[illegible] [illegible]ৱাৰ লগত সংঘাতলৈ আহে। কিন্তু ৰাষ্ট্ৰক্ষমতা[illegible] যে[illegible] [illegible]ৱা নেতৃবৃন্দৰ হাতত, সেয়ে নিপীড়িত জাতিটো[illegible] [illegible] বজাৰ (home market) বহলাবলৈ

[illegible]নৈতিক

OKDISCD

সি সুযোগ নিদিয়ে। সেয়ে নিপীড়িত জাতিৰ বুৰ্জোৱাই জাতিৰ অন্যান্য শ্ৰেণীৰ সহায় লৈ জাতীয় আন্দোলন আৰম্ভ কৰে। যদি উৎপীড়নকাৰী প্ৰবল জাতিৰ বুৰ্জোৱাই নিপীড়িত জাতিৰ শ্ৰমিক আৰু কৃষকক জীৱিকাৰ ক্ষেত্ৰত নিপীড়ন কৰে (যেনে 'মাটি'ৰ প্ৰশ্নত) তেতিয়া সেই জাতীয় আন্দোলনে গণভিত্তিক চৰিত্ৰ অৰ্জন কৰে। (op. cit. p. 73)

আনহাতে উৎপীড়নকাৰী জাতিটো পুঁজিবাদী বিকাশত যিমানেই আগবাঢ়ে সিমানেই তাৰ জাতিগত শোষণ-দমনৰ স্বভাৱ মৃদু হয়। যি বহুজাতিক দেশত সামন্তবাদ বিলুপ্ত হোৱা নাই আৰু য'ত জমিদাৰ শ্ৰেণী ৰাষ্ট্ৰক্ষমতাৰ অংশীদাৰ, তাতেই উৎপীড়নে বৰ্বৰোচিত, হিংস্ৰ ৰূপ ধাৰণ কৰে। জাৰশাসিত ৰুছিয়াত সেয়ে ইহুদী আদি সংখ্যালঘু সম্প্ৰদায়ৰ ওপৰত সময়ে সময়ে গণহত্যা আৰু অন্যান্য জুলুম সাধাৰণ কথা আছিল। আনহাতে ছুইজাৰলেণ্ডত সম্পূৰ্ণ গণতান্ত্ৰিক চৰকাৰ প্ৰতিষ্ঠা হৈছে আৰু জাতিগত সকলো উৎপীড়ন বা অপমানৰ চিনচাবেই তাত নাই। (ৰুছ সমাজতান্ত্ৰিক দলৰ সপ্তম জাতীয় অধিবেশনত স্তালিনৰ বিবৃতি। op. cit. p 105; **Marxism and the National Question,** op cit.p 89)

এনে নিপীড়নে যে কেৱল নিৰ্যাতিত জাতিৰ বুৰ্জোৱা মহলকহে ক্ষতিগ্ৰস্ত কৰে তেনে নহয়। নিপীড়িত জাতিৰ স্কুল বন্ধ কৰি বা সেই জাতিৰ ভাষাৰ ব্যৱহাৰ নিষিদ্ধ কৰি আৰু সেই জাতিৰ নাগৰিক অধিকাৰ খৰ্ব কৰি উৎপীড়ক জাতিয়ে নিপীড়িত জাতিৰ সৰ্বহাৰাৰ ৰাজনৈতিক আৰু মানসিক বিকাশো স্তব্ধ কৰে। তদুপৰি নিপীড়িত জাতিৰ সৰ্বহাৰাৰ চিন্তা জাতীয় প্ৰশ্নতে আবদ্ধ ৰাখি এনে উৎপীড়নে সৰ্বহাৰাৰ শ্ৰেণীচেতনা গঢ়ি উঠাত বাধা দিয়ে। সৰ্বহাৰাই সেয়ে এনে-ধৰণৰ জাতিগত নিৰ্যাতন-নিপীড়নৰ প্ৰতিৰোধ কৰিব লাগিব তাৰ নিজৰ শ্ৰেণী-চেতনাৰ স্বাৰ্থত।(**Marxism and the National Question,** op cit.p.74)

এই প্ৰসংগতে স্তালিনৰ এটা মন্তব্য কৌতূহলোদ্দীপক। শাসকশ্ৰেণীয়ে বহু-জাতিক ৰাষ্ট্ৰৰ এটা অবদমিত জাতিক আন এটা অবদমিত জাতিৰ বিৰুদ্ধে উচটাই দিয়াৰ কৌশলৰ বিৰুদ্ধে তেওঁ সতৰ্কবাণী শুনাইছে। তেওঁ কৈছে যে কেতিয়াবা এই কৌশলৰ পৰিণাম—যেনে দঃ ৰুছিয়া আৰু ককে'ছাছত— হয় ৰক্তাক্ত হত্যালীলা। এনে কাণ্ড আমাৰো অপৰিচিত নহয়। (op cit. p. 75)

সেয়ে সকলো ধৰণৰ জাতীয় নিৰ্যা[illegible] বিৰুদ্ধে সৰ্বহাৰাই থিয় দিব লাগিব। অৱশ্যে তাৰ অৰ্থ [illegible]জাতিসমূহৰ সকলো আচাৰ-নীতি বা সকলো ধ্যান ধ[illegible] (ibid)

জাতিসমূহৰ আত্মনিয়ন্ত্ৰণৰ অধিকাৰেই সকলো সমস্যাৰ সমাধান নকৰে। বিশেষকৈ সংখ্যালঘুৰ সমস্যা আৰু বহু জাতিৰ মিশ্ৰিত জনসংখ্যাৰ ক্ষেত্ৰত এই সমাধানে কাম নিদিব। পুঁজিবাদে এহাতে যেনেকৈ একোটা জাতিৰ লোকসমূহক একত্ৰিত কৰে, তেনেকৈ তেওঁলোকৰ কিছু অংশক দূৰ-দূৰান্তলৈ সিঁচৰতি কৰিও দিয়ে। এনে ধৰণে কোনো দেশত 'বিদেশী' বা বহিৰাগত জাতিৰ সংখ্যালঘু সম্প্ৰদায়ৰ সৃষ্টি হয়। এইবোৰ সম্প্ৰদায়ৰ ভাষা, শিক্ষালয় প্ৰভৃতিৰ ওপৰত থলুৱা সংখ্যাগুৰু সম্প্ৰদায়ে নিষেধাজ্ঞা জাৰি কৰিবলৈ বিচাৰে। (op. cit. p 8?).

এনে পৰিস্থিতিত 'জাতীয়-সাংস্কৃতিক স্বায়ত্ত শাসন'ৰ লোভনীয় সমাধান দাঙি ধৰিছে দ্বিতীয় আন্তৰ্জাতিকৰ নেতা কিছুমানে। কিন্তু স্তালিনে সেই মতৰ বিৰোধিতা কৰিছে। অসমৰ কিছুমান বুৰ্জোৱা তাত্ত্বিকে কেতিয়াবা এনে ব্যাখ্যা দিয়ে যেন কেৱল territory বা এটা জাতিয়ে একেটা অঞ্চলতে একেলগে বাস কৰা লক্ষণটো কামত নলগোৱা বাবেই মাৰ্ক্সবাদে জাতীয় সাংস্কৃতিক স্বায়ত্তশাসনৰ ধাৰণা বৰ্জন কৰিছে। স্তালিনে কিন্তু প্ৰশ্নটো বহুত দিশৰপৰাই বিবেচনা কৰিছে। বিভিন্ন দেশত কেইবা পুৰুষ ধৰি বাস কৰি একোটা জাতিয়ে তাৰ পুৰণি সম্পৰ্কবোৰ ক্ৰমে হেৰুৱাই নতুন সম্পৰ্ক, নতুন অভ্যাস, নতুন ৰুচি (আৰু কেতিয়াবা নতুন ভাষা) গ্ৰহণ কৰে। এনে এটা অৱশ্যম্ভাৱী প্ৰক্ৰিয়া কৃত্ৰিম উপায়ে বন্ধ কৰাৰ যুক্তি নাই। তদুপৰি সি সফল হোৱাৰো আশা নাই। (op. cit. p 84-85) তাৰ উপৰিও জাতীয় সাংস্কৃতিক স্বায়ত্তশাসনৰ নিয়ম মানিলে এখন ঠাইতে জাতি অনুযায়ী ভিন ভিন শ্ৰমিক সংগঠনৰ প্ৰয়োজন মানিব লাগিব। তেনেহলে শ্ৰমিক ঐক্য বাচি থাকিব কেনেকৈ? (op. cit. p. 85) আচৰিত নহয় যে এনে "জাতীয় সাংস্কৃতিক স্বায়ত্তশাসন"ৰ আঁচনিয়ে অষ্ট্ৰিয়াৰ সমাজবাদী দলৰ (Austrian Social Democratic Party) শ্ৰমিক ঐক্য থানবান কৰি পেলাইছিল। (op. cit. p. 86-p. 93)

অসমৰ বুৰ্জোৱা তাত্ত্বিকবৃন্দই ঠগবাজী কৰি এখন দেশৰ সমাজ-জীৱনৰ মূলসোঁত'ৰ (mainstream) কথা কয়। বঙালী জাতিৰ লোকসকলে যেন বদমাছি কৰিহে সেই mainstream ৰ পৰা আঁতৰি আছে, তেনে ইংগিতো দিয়ে। অসমৰ এচাম বঙালী অধিবাসীৰ মাজত দেখা যোৱা উগ্ৰ স্বাতন্ত্ৰ্যবোধ আৰু জাতিদম্ভ নিশ্চয় গৰিহণা দিব[illegible]বাদে তাক সমৰ্থন কৰাৰ প্ৰশ্নই উঠিব নোৱাৰে। কি[illegible]য়সকলে উদ্ঘাটন কৰা এই 'main-stream[illegible]কুলৰ সাংস্কৃতিক বিচ্ছিন্নতাৰ বিৰুদ্ধে [illegible]

OKDISCD

আপত্তি কৰিছিল পশ্চাদ্‌মুখী ধৰ্মান্ধ ধৰ্মযাজকবিলাকৰ প্ৰতিপত্তিৰ আশংকাত। স্তালিনেও কৈছে যে ট্ৰেন্স্‌ ককেছিয়াৰ টাটাৰ বিলাকক সাংস্কৃতিক স্বায়ত্তশাসন দিয়া মানেই হ'ল এদল কুসংস্কাৰাচ্ছন্ন মোল্লাৰ হাতত টাটাৰ বিলাকৰ ভৱিষ্যৎ বন্ধক দিয়া। (op. cit. p. 94). প্ৰকৃত শব্দ কেইটা আছিল—"drawing the belated nations and nationalities into the common stream of a higher culture" (অনুন্নত জাতি আৰু উপজাতিসমূহক এটা উন্নত আৰু অগ্ৰসৰ সংস্কৃতিৰ সাধাৰণ স্ৰোতৰ অন্তৰ্ভুক্ত কৰা (op. cit. p 94)। আকৌ কোৱা হৈছে—"access to the benefits of a higher culture" (Ibid). অৰ্থাৎ দেখা গৈছে যে এই higher cultrue (উন্নততৰ সংস্কৃতি) বাদ দি mainstream ৰ কথা চিন্তা কৰাটো মাৰ্ক্সবাদৰ বিকৃতিসাধন মাত্ৰ। অসমৰ বঙালীসকল এই অৰ্থত mainstream ৰ পৰা নিশ্চয় আঁতৰি থকা নাই।

সাংস্কৃতিক স্বায়ত্তশাসনেৰে বিভিন্ন ঠাইত সিঁচৰিত হৈ থকা এটা জাতিৰ মানুহক একত্ৰিত কৰাৰ ভ্ৰান্ত প্ৰয়াস বৰ্জন কৰিলেও স্তালিনৰ মতে সংখ্যালঘুৰ অধিকাৰ সমূহৰ বিশেষ গুৰুত্ব আছে। সংখ্যালঘু সকলে দূৰ বিদেশৰ স্বজাতীয়ৰ লগত কৃত্ৰিম ঐক্যতকৈ তেওঁলোকে বাসকৰা ঠাইৰ সম্পূৰ্ণ নাগৰিক অধিকাৰ বিচাৰে। তেওঁলোকে নিজৰ ভাষা ব্যৱহাৰ কৰিবলৈ নাপালে, বা নিজৰ স্কুল পাতিব নোৱাৰিলে, বা নিজৰ ধৰ্মমত পোষণ কৰিব নোৱাৰিলে অসুখী আৰু বিক্ষুব্ধ হয়। এইবোৰ বিষয়ত সম্পূৰ্ণ গণতান্ত্ৰিক অধিকাৰ দিলেই সমস্যাৰ ওৰ পৰে।

"Thus, equal rights of nations in all forms (language, schools, etc.) is an essential element in the solution of the national question" (অতএৱ, ভাষা, স্কুলকে ধৰি জাতিসমূহৰ সকলো ক্ষেত্ৰতে সমান অধিকাৰ জাতি-সমস্যা সমাধানৰ এটা মৌলিক উপাদান। op. cit. p. 102). উক্ৰাইনত বাস কৰা পোল (Poles) জাতিৰ মানুহৰ আৰু ককেছাছ অঞ্চলত বাস কৰা ৰুছজাতিৰ সংখ্যালঘুৰ সমস্যাৰ এনেকৈয়ে সমাধান হ'ব।

অৱশ্যে এই সকল সংখ্যালঘুৰ প্ৰশ্নই মূল সমাধান অস্পষ্ট কৰিব নোৱাৰে—সি হ'ল সকলো জাতিৰে জাতিভিত্তিক ৰাষ্ট্ৰ গঠনৰ অধিকাৰ। বিভিন্ন জাতিৰ তথা সেইবোৰ জাতিৰ সৰ্বহাৰাৰ মাজত সমতাৰ ভিত্তিত ঐক্য আৰু সৌহাৰ্দ্য তেনেকৈয়ে গঢ় লৈ উঠিব। + + +

শাশ্বত / অৰূপা পটংগীয়া

কি সুধিছা ? মই কোন চিনি পোৱা নাই ? মোৰ অস্তিত্ব তোমাৰ বাবে অজানা ? মোৰ সত্তা কিছুমান ভাৱসাম্যহীন মগজুৰহে সৃষ্টি মাত্ৰ ! মোৰ অস্তিত্বক তুমি স্বীকাৰো নকৰা ? খোলা চকু লৈ, মোহমুক্ত মন লৈ, নিজৰ খোলাটোৰ পৰা ওলাই মুক্ত বতাহত উশাহ লৈ এবাৰ অতীতলৈ ঘূৰি চোৱা, চোৱা তোমাৰ বৰ্তমানলৈ—দেখিবা মোৰ সত্তা কেনেকৈ সকলোতে বিয়পি আছে। জানো তুমি নিজৰ খোলাটোৰ মাজত থাকি মুক্ত বতাহৰ মহত্ব পাহৰি গৈছা। আহা। এবাৰ ওলাই আহা আৰু চোৱা মোৰ বলিষ্ঠ সত্তা কিদৰে তোমালোকৰ মাজতে জীপ লৈ আজি পূৰ্ণাংগ হোৱাৰ পথত আগবাঢ়িছে। কি সুধিছা ? মোৰ জন্ম ক'ত ? মোৰ জীৱন কি ? মোৰ মৃত্যু ক'ত ? শুনা, ··· 'পেৰী কমিউন'ত মোৰ ভ্ৰূণে উচুপি উচুপি কান্দিছিল; মোৰ জন্ম শোষণৰ মাজত। মোৰ জীৱন ইতিহাসৰ পাতে পাতে। মোৰ মৃত্যু ? মোৰ মৃত্যু নাই। মই অগ্ৰগতি। মই ইতিহাস। কি কৈছা ? তুমি এবাৰ মোৰ মুখামুখি হ'ব খোজা ? আহা, তোমাৰ সেই খোলা-টোৰ পৰা ওলাই আহি মোক চোৱা, মোক উপলব্ধি কৰা। শুনা ঃ পোনাকণৰ দেউতাক কণৰাম দোলাভাৰীৰ বাহুৰ বিষত মই কেনেকৈ উচুপিছিলো, কেনেকৈ বাট বিচাৰি হাবাথুৰি খাইছিলো। শুনা ······

খৰিকেইদাল নিয়ৰত আছিল হ'বপায়, তেনেই তিতি আছে। উস ! বিষ-টোৱে বৰকৈ উক দিছে ; এই হুটাশনীয়া বিষটোৱে এদিন মোক যমপুৰী পোৱা-বগৈ। সেকিলে অলপ বাৰু পাওঁ। সেকিবলৈ আজি অঙঠা দূৰৰে কথা জুইকৈ নজ্বলা হৈছে। মানুহজনী আজি [illegible] হ'লে ! বৰবৰুৱাৰ টোলৰ পৰা আহি নিমখৰ তপত টো[illegible] তাই অন্য কামত ধৰিছিল। এৰা তাই মোক বৰ [illegible] দাৰীলৈ নিদিওঁ বুলি বহু গৰজিলে। ওহে [illegible] নিশা বাপেকৰ ঘৰখন এৰি আহি-

OKDISCD

ৰৰ দিনা তাই মোৰ বুকুত সোমাই হুকহুকাই কান্দিছিল। তাইক মই বাপেকৰ বুকুৰপৰা আঁজুৰি আনি সুখ দিব জানো পাৰিলো! উঃ স! এইখিনিতে কেছেৰ কেছেৰকৈ ধৰিছে— মূৰত মথুৰা পাগ মাৰি পাটৰ খমখমীয়া চোলা পিন্ধা ৰৰবৰুৱা দেউতাক কান্ধত লৈ ফুৰাৰ উপহাৰ মোৰ এই বিষ। হুকে বিহকে চাবুকৰ কোৰৰ ফল মোৰ এই বিষ। তাইৰ মুখলৈ চাই, পোণাকণৰ মুখলৈ চাই মই চব সহ্য কৰি আছিলো। কিন্তু ইমান সহ্য কৰিও মই পাৰিলো জানো সিহঁতক অকণো সুখ দিব! মই ভুল কৰি পেলালো নেকি! নে নাহৰ মৰাণ দেউতাৰ ফুচুলনিত মই ভোল গ'লো! কিন্তু মই যে তেজ পিবলৈ বিচাৰিছিলো! ৰৰবৰুৱাৰ ঘিউ মউৰে সোৱাদ তেজৰ লোভত মই বলীয়া হৈছিলো। ৰৰবৰুৱাৰ গালৈ হাত তোলাটো জানো মোৰ ভুল হৈছিল! নাই, কেতিয়াও নাই হোৱা। পুৰুষ হৈ এনে অইনাই মই কেনেকৈ সহিম! সি ৰৰবৰুৱাই মোক হুকে বিহকে চাবুক মৰাইছিল, কুকুৰ মেকুৰী হেন জ্ঞান কৰিছিল। মইতো কেতিয়াও মুখেৰে এটা শব্দও কৰা নাছিলো। কিন্তু সেই আপদীয়া দিনটোৱে মোৰ বুকুত জুই দি গ'ল। মানুহজনীৰ গাত লেঠা, কেঁকাই কেঁকাই বিচনাত পৰি আছে, কণমান ল'ৰাটোৰ বাদে কাষত কোনো নাইকিয়া। তাই 'আজি নগলে নহয়নে?' বুলি হাতখনত খামুচি ধৰিছিল। মই ৰৰবৰুৱা দেউতাক বুজাই মেলি দেখাটো দিয়েই গুচি আহিম বুলি কথা দিছিলো। তাই এটা সময়ত হাতখন এৰি দিছিল। মোৰ বেলি হোৱা দেখি ৰৰবৰুৱা টৌ'লৰ বাহিৰত অধৈৰ্য হৈ ঘুৰি ফুৰিছিল, দোলাৰ কাষতে জুপুকা মাৰি বাকী দোলাভাৰীকেইটা বৈ আছিল। দেউতাক কিবা এটা ক'বলৈ গৈ দেখিছিলো হাতৰ চাবুকদাল সাপৰ নেগুৰৰ দৰে কঁপি আছে, কঁপি থকা সাপদালৰ বিষ আনদিনাৰ দৰেই শৰীলত সোমাল। কান্ধত দোলা তুলি লৈছিলো। ঘুৰি আহি দেখিছিলো বাপেক মাকৰ মৰম নেওচি মোৰ বুকুতে জীয়াই থাকিম বুলি অহা মোৰ চেনেহৰ মানুহজনী নিথৰ হৈ পৰি আছে। সৰগ পৰা মানুহৰ দৰে কিমান পৰ বৈ আছিলো মনত নাই, চকুমেলি দেখিছিলো এজাক মানুহে মোক বেঢ়ি আছে। মৰিশালীৰ পৰা উভতি অহা মানুহজাকক দেখি বুজিছিলো চেনেহৰ মানুহজনীৰ হালধি গাঁঠি হেন শৰীলটো পুৰি ছাই হৈ গ'ল। মোৰ জীৱনটো তাইৰ লগত পুৰি ছাই হৈ গৈছিল, পোণাকণৰ মুখলৈ চাই ভাবিছিলো, জীয়াই পুৰ [illegible] লে [illegible] ৰু দোলাভাৰী হ'বলৈ দিব নোৱাৰি, কিন্তু বুজিছিলো ৰৰবৰুৱা [illegible] ৰীৰ পুতেক দোলাভাৰী হ'বই লাগিব। মোৰ [illegible] ৰৰ-

বৰুৱাৰ তেজ। এদিন লগ পাইছিলো নাহৰ মৰাণ দেউতাক। ৰৰবৰুৱাই বিনা-দোষতে কাণ কটোৱা নাহৰ মৰাণ দেউতাও মোৰ দৰে জ্বলিছিল। বলীয়াৰ দৰে নাহৰ মৰাণ দেউতাৰ সতে মই যুঁজত নামিছিলো। ৰৰবৰুৱা আৰু পুতেকৰ দেহাকেইটা নচচা শূলত ওলমি থকা দেখি মোৰ মুখত হাঁহি ওলাইছিল …। মানুহজনী যোৱাৰ পিছত মোৰ মুখৰ প্ৰথম হাঁহি। চফল ডেকা হোৱা পোণাকণৰ আৰু কান্ধৰ বিষ নহয়, অহাবেলি বহাগত আহিব লগা মালতীজনীও আওমৰণে মৰিব নালাগে।

কিনো ভাৰস্তৰ ভাৱনাখনে খাই মাৰিছে জানো! বিষটোৱে ৰৰকৈ ধৰিছে জুইকুৰাও নজ্বলিল। গোটেই গাতে বিষ দোলা কঢ়িওৱাৰ বিষ, যুঁজ কৰাৰ বিষ, চাবুকৰ কোবৰ বিষ, ভোৱাই জোৱাই বিষ। পোণাকণৰ মুখখন এবাৰৰ বাবে দেখা হ'লে! কিবা এটা বিষে কলিজাটোতে খামুচি ধৰিছে। বুজিছো এই বিষ মৰণৰ বিষ। পোণাকণে এতিয়া কি কৰিব! ৰৰবৰুৱা মৰিল, নাহৰ মৰাণৰ পুতেক ৰমাকান্ত ৰজা হ'ল। কিন্তু মই? পোণাকণ! আমি দোলা-ভাৰী হৈয়ে ৰ'লো। আজি পোণাকণ ৰমাকান্তৰ নতুন দোলাভাৰী, পাটৰ চোলা পিন্ধা ৰমাকান্তক সি বৈ নিছে। তাৰ কান্ধখন চাগৈ ৰৰকৈ বিষাইছে… ৰমাকান্তৰ হাতত সাপৰ নেজহেন চাবুক। তাৰ মালতীও এদিন মানুহজনীৰ দৰে…। উস! প্ৰভু মোক মাৰি নিয়া। দেহৰ বিষ, মনৰ বিষ… আৰু কিমান সহ্য কৰিম! ইমান বিষ পোণাকণেও সহিব লাগিব। মই তাক একো দিব নোৱাৰিলো, বহুত চেষ্টা কৰিও নোৱাৰিলো। তাক মই দি গ'লো মাথো বিষ, বিষ আৰু বিষ…

শুনিলা? পোণাকণৰ দেউতাকৰ কণ্ঠত মই কেনেকৈ পোহৰ বিচাৰি হাবাথুৰি খাইছিলো, কেনেকৈ মোৰ ভ্ৰূণ মুকুলিত হৈ ছল। দেখিলা? উপলব্ধি কৰিব পাৰিলা? মোৰ অস্তিত্বক স্বীকাৰ কৰিছা এতিয়া? কি ক'ব বিচাৰিছা? মোৰ অস্তিত্ব কেবল সেই অতীতৰ অন্ধকাৰ যুগতহে সম্ভৱ? চোৱা, ঘুৰি চোৱা সৌ সিদিনালৈ ঘুৰি চোৱা, যিদিনা তোমালোক নহ'লে তোমালোকৰ পিতৃ মাতৃয়ে মোৰ হাতত ধৰি আগ [illegible] গৈছিল [illegible] শুনা, খোৱা আচমানৰ কণ্ঠত মোৰ প্ৰদীপ্ত সত্তা কিদৰে জ্বলি [illegible] খোৱা ভৰিতো মোৰ দুৰ্নিবাৰ অগ্ৰগতিৰ স্বাক্ষৰ। [illegible] ? আহা আহা নিজৰ খোলাটোৰ পৰা [illegible]

OKDISCD

চামেলী ! দে··· আকৌ এবাৰ গিলাছটো ভৰাই দে । খাই খাই বেহুচ হৈ যাওঁ । তই যিমান ভাল, তোৰ হাতৰ মালো সিমান ভাল ; প্ৰথম ঢোকতে গা ৰম্‌ৰমাই যায়। যিমান পাৰ সিমান দে......... খাই খাই পাৰিলে মৰি যাওঁ। বুজিছ চামেলী ! মোৰ আৰু এই দুনিয়াত থাকিবৰ মন নাই । মই বহুত কথা ভাবিছিলো, বহুত আশা কৰিছিলো. চব মিছা হৈ গ'ল । চবেই জানে আচমান খোৰাৰ ল'ৰা পদুম এটা আজব জিনীচ । কিন্তু সেই আজব জিনীচ আজি কি হ'ল ? তাৰ নাম পদুম কোনে থৈছিল জান ? পদুমীয়ে । তাই অকনমান পদুমটোক দেখি কৈছিল, ... ইয়াৰ গাটো পদুম ফুলৰ নিচিনা, ইয়াৰ নাম পদুম থম দেই । তাই বৰ ধুনীয়া ধুনীয়া কথা ক'ব জানিছিল । বুজিছ চামেলী ! তাই তোতকৈয়ো ধুনীয়া আছিল । মইতো তেতিয়া পেং লৈ ফুৰা লেঙেৰা কুত্তা নাছিলো। মই তেতিয়া আছিলো ফিট-ফাট বাবু, ডেভিদ চাহাবৰ গাড়ীৰ ড্ৰাইভাৰ । কি চামেলী ! ডেভিদ চাহাবৰ নাম শুনি তোৰ কি গোচ্ছা হৈছে ? তাৰ নাম ললেই মোৰ দিল খাৰাপ হৈ যায় । তাৰ মুখখন তাৰ সেই বাঘৰ বাচ্ছাৰ দৰে কুকুৰটোৰ দৰেই ভয় লগা। তাৰ কি খং ! তাৰ বিলাতী বন্দুকেৰে কিমান মানুহযে পগলা কুকুৰ মৰাদি মাৰিলে। চাল উল্লুকা বাচ্ছা, আমাক মানুহ বুলিয়ে সি গণ্য কৰা নাছিল। তাক মাইকী লাগে, মদ লাগে, সময় অসময় মাই— ড্ৰাইভাৰ. গাড়ী নিকাল । তাৰ গাড়ী চলাই চলাই মোৰ গাঠিয়ে গাঠিয়ে বিষ, তাৰ হান্টাৰৰ কোব, জোতাৰ গছক মোৰ গাঠিয়ে গাঠিয়ে আছে। চামেলী, আৰে চামেলী! তাই নাই ! আচল গ্ৰাহক আহিবৰ সময় হ'ল । পিছে ভাইনো কি কৰিব ! তাইৰ মতা বুধুৱাক ডেভিদ চাহাবেই হান্টাৰেৰে কোবাই মাৰিলে। বজ্জাতি নকৰি তাই এবাহ ল'ৰা-ছোৱালীৰে খাব কেনেকৈ ? পেটৰ ভোকটোৰেই মূল কথা। পেটত ভোক নথকা হ'লে মই ডেভিদ চাহাবৰ জোতাৰ কোব খাই ড্ৰাইভাৰী নকৰিলোহেঁতেন, তাইকো সি কুত্তাই নজৰ দিবলৈ নাপালেহেঁতেন । তাই চীপজৰীলৈ মৰিল । তাই বৰ আকৰী আছিল — তাই বাৰু কেনেই তেনেকৈ মৰিল ? ... ... আৰু অলপ খাওঁ ... ... মদ নাখালে বিষবোৰ বেচি হয়, কটা ভৰিটোৰ ওচৰতে বিষ এটাই চিৰিং চিৰিং ধৰে । জুইত পোৰা ভৰিটো গোল গৈ[illegible]ল, ডাক্তৰে কাটি দিলে - - - আচমান ড্ৰাইভাৰ আচমান খোৰা হ'ল [illegible] খোৰা হ'ল পদুমৰ বাবে, লাইনত চবেই কোৱা আজব [illegible] ৰিবলৈকে মই সেই গান্ধীটুপী পিন্ধা আদমিটোৰ ক[illegible] পুৰি

দিছিলো। জিন্দেগীও পুৰি দিবলৈ মই সাজু আছিলো। কিন্তু পাৰিলো জানো ? অন্তৰখন দুখত ফাটি যাব যেন লাগিছে । মদ মদ লাগে ...মদ— নিচা লাগে ...নিচা···নিচাখোৰ হৈ, মাতাল হৈ চাৱা দুনিয়া পাহৰি যাওঁ ।

...মানুহক কুকুৰৰ দৰে কোবাব পৰা ডেভিদ চাহাবৰ বাবে মোৰ পদুমী মৰিল, বুধুৱা মৰিল, ঠানু মৰিল আৰু বহুতো মৰিল । আন বহুতৰ দৰে মোৰো তাৰ তেজ চাবৰ মন গৈছিল, তাৰ বগা শৰীৰ লাল কৰিবলৈ মোৰ মন পাগল হৈছিল । সেই টুপী পিন্ধা চলিহা চাহাবটোৰ ধুনীয়া ধুনীয়া কথাবোৰে মোৰ দিল খাৰাপ কৰি দিলে । সি কৈছিল,—বগা চাহাববোৰ গ'লেই আমাৰ দুখ গুচিব, সিহঁতে আমাক জোতাৰে গছকি থৈছে. আৰু বহুত কিবাকিবি কৈছিল —মোৰ মনত নাই, বুজাও নাছিলো । এটা কথাই বুজিছিলো—ডেভিদ চাহাবৰ বঙলাত জুই দিব লাগে । দপদপিয়া জুইৰ মাজত মৃত্যু যাতনাত চিঞৰি থকা কুত্তাক দেখি মোৰ দিল শান্ত হৈ গৈছিল । এনেকৈয়ে কুত্তাচব মৰি শেষ হওক । মোৰ পদুমীৰ দৰে, চামেলীৰ মতাৰ দৰে আৰু কোনো মৰিব নালাগে। পদুম সচাকৈয়ে আজব জিনীচ হ'ব ।... ফুঃ চব বেইমান । বুজিছো মই, ক'ৰবাত ভুল কৰি দিলো— গোলমাল লাগি গ'ল—ডেভিদ চাহাব মৰিল, কিন্তু তাৰ গাড়ী খন থাকি গ'ল, তাৰ বাগিছাবোৰ থাকি গ'ল । তালৈ নতুন নতুন চাহাব আহিল । সেই বগা টুপী পিন্ধা চাহাবটোক পোৱা হ'লে সুধিলোহেঁতেন ঃ বগা চাহাববোৰতো গ'ল, আমাৰ সুখ কিয় নহ'ল ? ...চালা ইমান খাইছো, তথাপি নিচা হোৱা নাই । আঙুলিবোৰ বৰ বিষাইছে, কটা ভৰিটো চিৰিং চিৰিংকৈ বিষাইছে । দিল একদম বিগৰি গৈছে । গোটেই গাটো বিষত কোচ খাই আহিব খুজিছে । বুজিছো মই ইয়াতে আজি মৰি থাকিব লাগিব । মোৰ আচল নিচা হৈছে । পদুম ! মোৰ আজব জিনীচ পদুমক এবাৰ দেখা হ'লে ! সি এতিয়া কি কৰিছে ? সি চাগৈ নতুন মালিকৰ চিক্‌চিকীয়া ফিয়েটখন চলাই ফুৰিছে, মালিকে পাছৰ ছিটত আৰামত টোপনী গৈছে । পদুমৰ চকু চাগৈ বিষাই গৈছে, আঙুলিবোৰ বিষাইছে, কোনে জানে দিলো বিষাইছে চাগৈ ! সি সৰুতে কৈছিল, মই ডাঙৰ হ'লে ডাক্তৰ বাবুহৈ লাইনৰ চবৰে বেমাৰ ভাল কৰি দিম। পদুম মোৰ, আজব জিনীচ পদুম ! আৰু অলপ খাওঁ। নাই, চামেলীৰ কলহৰ তলীত আৰু অল[illegible]ড়ী চলাই আহি পদুমে এয়া খাবহি লাগিব, ন[illegible]ক মাৰিব ? মই আচমান খোৰাই, ভৰি[illegible]জ সাজু হৈছিলো পদুমহঁতৰ বাবেই !

কিন্তু মই আজি তালৈ থৈ যাব পাৰিলো গাড়ী চলাই আহি গাৰ বিষ মাৰিবলৈ চামেলীৰ ঘৰত অলপ মদ। মদ, অলপ মদ মাথোন, মাথোন অলপ মদ… মদ।'

শুনিলা, আচমান খোৱাৰ কণ্ঠত মোৰ ক্ৰমাত আগুৱাই অহা জ্বলন্ত সত্তাৰ পদধ্বনি? দেখিলা তাৰ খোৱা ভৰিত মোৰ দুৰ্নিবাৰ গতি? আচমান, বুধুৱা, চামেলীহঁতৰ তেজে মোক জ্বলাই ৰাখিছে, মোক গতি দিছে। মই আগুৱাই আহি আছো, কোনেও মোৰ পৰা সাৰিব নোৱাৰা। আচমান খোৱাৰ কান্দোন শুনিলা, সেইয়া কান্দোন নহয় ক্ষোভ··· এই ক্ষোভৰে ধূমায়িত মোৰ সত্তা। সেয়ে ক্ষোভ মোৰ আন এক ৰূপ। তুমি কিবা কৈছা? কি কৈছা? মই কেৱল বন্ধ কোঠাৰ ধুমুহা, মোৰ গতি নাই, মই কেৱল ভুল! কি তুমি মোক চিলিত দেখিছা ভুলৰ মাজত, আচমান, পোনাকণৰ দেউতাকৰ কাযতো দেখিলা ভুলৰে পৰিপূৰ্ণ ৰূপত, কিন্তু শুনা মোৰ আন এটা নাম দ্বন্দ্ব আৰু সংগ্ৰাম। দ্বন্দ্ব আৰু সংগ্ৰামৰ মাজেৰে মই আজি পূৰ্ণাংগ ৰূপ লৈছো। তুমি যাক ভুল বুলি কৈছা সেইয়া মোৰ জীৱনৰ স্তৰ মাথোঁ। কি তুমি মোৰ পূৰ্ণাংগ ৰূপক বিশ্বাস নকৰা? তুমি মোক দেখা নাই? ক'ত দেখিবা? তোমাৰ খোলাটোৰ পৰা ওলাই এবাৰ ঘূৰি চোৱা, তোমাৰ কাষতে তোমাৰ চকুৰ আগতে মই পূৰ্ণাংগ ৰূপত থিয় দিছো। শুনা, নাগিন, মিঞা মনচুৰ, মিৰিগাঁৱৰ গদাকাই, মুকুন্দ, লক্ষীমাই, ভাদৈহঁতৰ মিলিত কণ্ঠত মোৰ সত্তাৰ জ্বলন্ত প্ৰকাশ। শুনা, মুকুন্দৰ বলিষ্ঠ কণ্ঠত মোৰেই অগ্ৰগতিৰ পদধ্বনি ··· শুনা ···

কি কৈছ গদা কাইটি? তোৰ পাহাৰৰ ওপৰত হাতীয়ে ঢুকি নোপোৱা জুম খেতিডৰা এতিয়াও আছে। কিন্তু তোৰ তাত কেইটা ডাঙৰী ওলাব? তাৰে অতবোৰ পেট পুহিব পাৰিবি? মোক মিছা শান্তনাৰ বাইক নুশুনাবি। মোৰ সকলো গ'ল। তোৰ ভাইগত জুই লাগিল। তোৰ শান্তনাই মোৰ সন্তাপ কমাওক চাৰি বঢ়াইছেহে। অত কষ্ট কৰি তেজক পানী কৰি, হাড়ক মাটি কৰি কৰা লহপহীয়া শইচডৰা চকুৰ আগতে হাতীয়ে মহতীয়াই খাষ্টাং কৰি পেলালে। বনৰ বাঘকো একেপাত কাঁড়েৰে পেটে পিঠিয়ে শালিব পৰা মই হেন মানুহটোও [illegible]ৰগ পৰা মানুহৰ দৰে থৰ হৈ গ'লো। হেৰ! মানুহে মানুহৰ ওপৰত আৰু [illegible]কমান অত্যাচাৰ কৰিব? পথাৰবোৰত হাতী [illegible] মেলি দিয়া পটলুং পিন্ধা সেইবোৰ বাৰু মানুহেই নহয়নে? নৰ মনিচৰ হিয় [illegible] কঠিন হয়, তই কচোনচোন নাগিন? নাগিন, তইতো সদা [illegible] ফল সেন্দুৰ [illegible] গাখীৰৰে পূজা কৰি থাক, সেই সাপ [illegible] নিচৰ [illegible]

দেহাৰ মাজতো থাকিব পাৰে, সেয়া তই জাননে? ··· হ'ল কি তইঁতৰ? ও হৰি তবা একো নুশুনো দেখোন? মোৰ মুখলৈ কি চাই আছ? আজি মোৰ ঘৰ ভাঙিলে, মোৰ খেতিডৰা মহতিয়ালে, কাইলৈ তইঁতৰ ঘৰ দুৱাৰো হাতীৰ খোজত পোত যাব, সেই ভয়তে তইঁতজাক বেঙে মৃতা গৰুৰ দৰে কঁপিছ নেকি? নে মোৰ সন্তাপত তইঁতৰ হিয়া পুৰিছে? চাচোন ঐ গদা কাইটি, আজি বছেৰেক পূৰা হোৱা নাই মোৰ মানুহজনী অনাৰ। তাই কতনো আশা কৰিছিল! ন ভাঙনি মাটিডৰাত তাই গোছাগোছে ভূই ৰুব, বহাগ বিহুত ৰঙা আঁচুৰ গামোচা এযুতি লগাব। ঘৰটোৰ দুৱাৰ মুখতে শেৱালী এজোপা ৰুব। বছেৰেক পূৰ নৌ হওঁতেই আমাৰ সংসাৰত জুই লাগিল, গদা কাইটি, জুইত চাৰ খাৰ হৈ গ'ল। ··· সেইয়া হাঐ বিঐ কৰি কোনে চিঞৰিছে? তাইক তেনেকৈ ডেডাউৰি পাৰিবলৈ হাক দে ভাদৈ। দহমহীয়া লেঠাৰে এনেকৈ চিঞৰিলে পেটৰ পোৱালীয়ে আৰু পোহৰ নেদেখিব। ··· নহয়, নহয় ··· তাইক পাৰেমানে চিঞৰিবলৈ ক, আহিবলগা জীৱটোক আৰু এইখন পৃথিবীলৈ নৰক ভুঞ্জিবলৈ আনিব নালাগে। মই তাক একো দিব নোৱাৰো, ভঙা ঘৰটোৰ মাজলৈ আৰু সেই নিৰপৰাধী জীৱটো আহিব নালাগে। তাৰ বাবে যে বাপেকীটো হৈও মাটি এডৰাও ৰাখি যাব নোৱাৰিম ··· সি চহৰৰ পকী আলিত পৰি থকা মগনীয়া হ'ব লাগিব। মই চকুৰ আগতে দেখি থাকিম মোৰ ল'ৰা মগনীয়া হৈছে। ··· কি কৈছ লক্ষীমাই, মই পগলাৰ দৰে বকিছো? মই পগলা হোৱা নাই। মোৰ সন্তাপ তই কি বুজিবি! ··· সেইটো ঢপলিয়াই কোন আহিছে? নাগিনৰ বৰ জোৱাঁই। কি ক'লে সি? সিহঁতৰ ফালে ঘৰ দুৱাৰ একেবাৰে তহিলং হ'ল? এইবোৰ কি শুনিছো? তইঁত মখা বেঙে মৃতা গৰুৰ দৰে কঁপি কঁপি বহিয়েই থাকিবি নেকি? বহি থাক, তইঁতৰ বুকুৰ ওপৰেদি সিহঁতে খোজ দি যাব, বুকুৰ হাড়বোৰ গুৰি হৈ তইঁত মৰি থাকিবি, তইঁতৰ দৰে মেখেলা তলৰ মানুহ মখাৰ মৰাশ শিয়াল কুকুৰেও নোচোৱক। ··· চাচোন সৌজাক হাতী আৰু লাঠিয়ালে ধৰণীৰ খেতিডৰা কাকতি ফৰিঙৰ দৰে চানি ধৰিছে। চা, চা মুখৰ মাত নোহোৱা মানুহটোৰে কেনেকৈ পচা পাত লৈ খেদি গৈছে ··· বেলিৰ পোহৰত পচা পাত জুইৰ দৰে জিলিকিছে, দেখিছনে ··· ব'ল ঐ, চুবুৰীৰ ব'ল, ··· কি কৰিছ গদা কাইটি? মায়া নোহোৱা মনিচৰ ভৰিত পৰি [illegible] বি? সিহঁতৰ জাতেই বেলেগ। হাতী, ঘোং বাঘ [illegible] টৰে আমি এই মাটি ভাঙিছো! এয়া এতি [illegible] আল্লাৰ দোৱা বিচাৰিছ? তোৰ

OKDISCO

আল্লা এতিয়া নাহে। নিজৰ বাহুবলেই এতিয়া আল্লা। বুজিছনে নাই ?… খাটি খোৱা আমাৰ শৰীলবোৰত বাঘৰ বল্ আছে, তাৰ আগত পোহনীয়া হাতী কোন কুটা ? …সোৱা চা, হাতীয়ে মানুহে শেনটো অহাদি আহি ফেচুটো যোৱাদি কেনেকৈ উভতি গ'লগৈ। কিন্তু সিহঁত কাইলৈ আকৌ আহিব। সিহঁত জ্বাক থাকে মানে আমাৰ জীৱনত শান্তি নাই।… গদা কাইটি দেখোন ধানৰ মাজতে মৰাশ পৰাদি পৰি কান্দি আছে ? তই ঠিক কৈছ ধৰণী, কিবা ব্যৱস্থা কৰিব লাগিব। গদা কাইটিৰ খেতিডৰা আছে, ভাদৈইঁতৰো ধানডৰা বাকী আছে, দুদিনমান এনেকৈয়ে চলিব। … অ' মনচুৰ, তই ঠিকেই কৈছ… এনে দৰেতো আৰু বেছি দিন চলিব নোৱাৰি! গদা কাইটিক পথাৰৰ পৰা তুলি আনহঁক। লক্ষ্মীমাইহঁতক মাতি আন। কিবা এটা কৰিব লাগিব। …দহমূৰ লগ লগাই চিন্তা কৰিব লাগিব। মাউখে উটিলে গুড়ি পৰুৱাৰো মৰণ নাই। আহহঁক ঐ! কোন ক'ত আছ কাষ চাপি আহ। আমাৰতো একাল গ'লেই, পেটৰ পোৱালী কেইটাৰ বাবেই কিবা প্ৰতিকাৰ কৰিব লাগিব।

ঠিক কথা, জীয়াই থাকিবৰ বাবে মুকুন্দহঁতে কিবা ব্যৱস্থা কৰিবই লাগিব। কেনেকৈ ? কোন পথে ? সিহঁতে এতিয়াও জনা নাই, তথাপি সিহঁত গোট খাইছে। চোৱাচোন ৰ'দত পুৰি তামবৰণীয়া মানুহজাকে কেনেকৈ জীয়াই থকাৰ পথ সন্ধান কৰিছে! চোৱা মুকুন্দৰ হাতৰ দাখন, ধৰণীৰ হাতৰ পচাপাত, কেনেকৈ চিক্ চিক্ কৰি উঠিছে। সেয়া মোৰ সত্তাৰে প্ৰতিফলন। মুকুন্দৰ কণ্ঠ আৰু এতিয়া কণৰাম দোলাভাৰী, খোৱা আচমানৰ দৰে অকলশৰীয়া নহয়, তাৰদৰেই এজাক তাম বৰণীয়া মানুহৰ চেপি ৰখা বেদনা আৰু পুঞ্জীভূত ক্ষোভৰে উতপ্ত কণ্ঠস্বৰৰ মাজত তাৰ কণ্ঠ অধিক বলিষ্ঠ হৈ উঠিছে। কি হ'ল ? তোমাৰ দুচকুত ইমান শংকা কিয় ? মই জানো তুমি সত্যক অস্বীকাৰ কৰিব নোৱাৰি ভয় খাইছা। কিন্তু কিমান দিন আৰু খোলাৰ মাজত সোমাই থাকিব পাৰিম বুলি ভাবিছা ? আজি আছা। কিন্তু কাইলৈ ? পৰহিলৈ ? নোৱাৰা, নোৱাৰা মোৰ পৰা পলাই সাৰিব নোৱাৰা। চোৱা, মুকুন্দহঁতৰ বলিষ্ঠ পেশীত মোৰ সত্তা কিদৰে উজলি উঠিছে। সেই সত্তাৰ গতিত পাহাৰী নৈৰ সোঁতৰ তীব্ৰতা তাৰ শব্দৰ প্ৰচণ্ডতা বজ্ৰতকৈও অনেক শ[illegible]লী, [illegible]অবস্থিতি সূৰ্যৰ দৰেই প্ৰোজ্বল, দীপ্ত। চোৱা, চোৱা, চকু মু[illegible]। বালিত মূৰ গুজিলেও ধুমুহা আহিবই, আহিবই।

ধনৰ ক্ষমতা

মূল ঃ কাৰ্ল মাৰ্ক্স ॥ অনু ঃ শিৱনাথ বৰ্মণ

সমস্ত কিনিব পৰা, সমস্ত বস্তুকে আত্মসাৎ কৰিব পৰা ধৰ্ম্ম আয়ত্ত-কৰণৰ দ্বাৰা ধন হয় পৰম আয়ত্তৰ বিষয়। ধনৰ এই ধৰ্ম্মৰ বিশ্বজনীনতাই হ'ল ইয়াৰ সত্তাৰ সৰ্বসামৰ্থ। সেয়ে এক সৰ্বশক্তিমান সত্তাৰূপে ই কাম কৰে। ধন হ'ল মানুহৰ প্ৰয়োজনীয়তা আৰু প্ৰয়োজনীয় বিষয়ৰ, তেওঁৰ জীৱন আৰু জীৱনোপায়ৰ মাজৰ এক মধ্যস্থকাৰী। কিন্তু যি মোৰ বাবে মোৰ জীৱনৰ মধ্যস্থতা কৰে, সি মোৰ বাবে আন মানুহৰ অস্তিত্বৰো মধ্যস্থতা কৰে। মোৰ বাবে সি এক অন্য মানুহ।

'কি, মানুহ! ইয়াক বিভ্ৰান্ত কৰা, হাত আৰু ভৰি,
মূৰ আৰু পিঠি সকলো দেখোন তোমাৰেই
জীৱন মধুৰ হৈ থাকোতেই আমি যি গ্ৰহণ কৰোঁ,
আমাৰেই বুলি সি খ্যাত নহ'ব জানো ?
মই ৰাখিবলৈ সমৰ্থ, ধৰা, ছটা ঘোঁৰা, তেন্তে
সিহঁতৰ শক্তি জানো মোৰেই সম্পত্তি নহয় ?
মই, ক্ৰীড়াবিলাসী স্বামী সতেজে ধাবিত হওঁ
এনেদৰে, যেন সিহঁতৰ খুৰাবোৰ মোৰেই অধীন।'

(গ্যেটে ঃ ফাউষ্ট— মেফিষ্ট'ফেলিছ)

চেক্সপীয়েৰে 'এথেন্সৰ টাইমন'ত

'কাঞ্চন ? পীতবৰ্ণ, উজ্জল, মহাৰ্ঘ কাঞ্চন 'নহয়, দেববৃন্দ,
অলস উপাসক মই নহওঁ।… ইয়াৰ এটা সামান্য ভাগে
ক'লাক বগা কৰে, কুৎসিতক কৰে সুন্দৰ ;
ভুলক শুদ্ধ, [illegible]চক মহৎ, [illegible]দ্ধক তৰুণ, ভীতুক সাহসী
তোমা[illegible]
[illegible]টানি লৈ যায় ?

মহাবিক্ৰমীৰ মূৰৰ তলৰ পৰা কাঢ়ি নিয়ে কলিজা ?
পীতবৰ্ণ এই দাসে
ধৰ্ম পাতে আৰু ভাঙে, বৰ দিয়ে অভিশপ্তক ;
প্ৰশংসিত কৰায় ধৱল কুষ্ঠৰোগীক, তস্কৰক দিয়ে
পদবী আৰু সাফল্য ।...অসতী বিধবাক
ইয়েই পুনৰ বিবাহ লিপ্ত কৰায় ।...
হে মানবজাতিৰ সাধাৰণ গণিকা,
দেশসমূহৰ মাজত কলহৰ সৃষ্টি তুমিয়েই কৰিছা ।’

চেক্স্‌পীয়েৰে ধনৰ স্বৰূপ সুন্দৰীক বৰ্ণনা কৰিছে । তেওঁক বুজিবৰ বাবে গ্যেটেৰ উক্তিখিনি প্ৰথমে ব্যাখ্যা কৰা যাওক ।

ধনৰ মাধ্যমেদি মোৰ যি,— যাৰ বাবে মই শোধ কৰিব পাৰেঁা (অৰ্থাৎ ধনে ক্ৰয় কৰিব পাৰে), সিয়েই মই, ধনৰ গৰাকী । ধনৰ যিমান ক্ষমতা, মোৰো সিমানেই ক্ষমতা । ধনৰ ধৰ্মসমূহ মোৰো, অৰ্থাৎ ধনৰ গৰাকীৰে ধৰ্ম,—আৰু প্ৰকৃত ক্ষমতা । সেয়ে মই যি বা যি হ’বলৈ সক্ষম, তাক মোৰ ব্যক্তিত্বই নিৰ্ধাৰণ নকৰে । মই কুৰূপ, কিন্তু মই মোৰ কাৰণে আটাইতকৈ ধুনীয়া তিৰোতাগৰাকীক ক্ৰয় কৰিব পাৰো । গতিকে মই কুৰূপ নহওঁ ; কাৰণ কুৰূপৰ যি ক্ৰিয়া,— যি প্ৰতিৰোধক ক্ষমতা, ধনে তাক খণ্ডন কৰে । ব্যক্তি হিছাপে মই পংগু, কিন্তু ধনে মোক চৌবিশখন ভৰিৰে মণ্ডিত কৰে ; গতিকে মই পংগু নহওঁ । মই বেয়া, অসৎ, উদণ্ড, মূৰ্খ ; কিন্তু ধন সন্মানীয়, সেয়ে ইয়াৰ গৰাকীও সন্মানীয় । ধন হ’ল পৰম শ্ৰেয়,— সেয়ে ইয়াৰ গৰাকীও শ্ৰেয় । ধনে অসৎ হোৱাৰ ক্লেশৰ পৰা মোক ৰক্ষা কৰে ; সেয়ে মই সৎ বুলি গণিত হওঁ । মই মূৰ্খ, কিন্তু ধন যিহেতু সকলো বস্তুৰে সঁচা চিত্ত, গতিকে ইয়াৰ গৰাকী মূৰ্খ হ’ব কেনেকৈ ? ধনৰ গৰাকীয়ে তেওঁৰ প্ৰয়োজনৰ খাতিৰত ধীমান ব্যক্তিক ক্ৰয় কৰিব পাৰে, আৰু ধীমানৰ ওপৰত প্ৰভুত্ব থকা মানুহজন ধীমানতকৈয়ো অধিক ধীযুক্ত নহয়নে ? মানব আকাংক্ষিত সকলো বস্তুকে কিনিব পৰা সামৰ্থযুক্ত মই সমস্ত মানবীয় সামৰ্থৰে অধিকাৰী নহওঁনে ? মোৰ ধনে মোৰ সমস্ত অসামৰ্থক সিহঁতৰ বিপৰীতাত্মক ৰূপসমূহলৈ পৰিবৰ্তন কৰা নাই নে ?

মানবীয় জীৱনৰ লগত মোক, মো[illegible] মোক, প্ৰকৃতিক আৰু সমাজক—একেলগে বান্ধি ৰাখিব পৰা [illegible] বন্ধন, তেন্তে ই সমস্ত বন্ধনৰে বন্ধন নহয় জানো [illegible] মুক্ত ই

[illegible]

কৰিব নোৱাৰে জানো ? সেয়ে, ই বন্ধনৰ আৰু বন্ধন মুক্তিৰ এক সাৰ্বজনীন হেতু নহয়নে ?

চেক্স্‌পীয়েৰে ধনৰ দুটা ধৰ্মৰ ওপৰত বিশেষভাবে জোৰ দিছে ; ১) ই হ’ল দৃশ্যমান দেবত্ব,— সমস্ত মানবিক আৰু প্ৰাকৃতিক ধৰ্ম্ম সিহঁতৰ বৈপৰীত্যলৈ ৰূপান্তৰকৰণ, বস্তুনিচয়ৰ ই বিশ্বজনীন ভ্ৰান্তি আৰু বিপৰীতকৰণ ; অসম্ভাব্যক ই ভাতৃত্বৰ ডোলেৰে বান্ধে । ২) মানুহৰ আৰু দেশৰ ই সাধাৰণ গণিকা, সাধাৰণ বীটক (pimp)

সমস্ত মানবিক আৰু প্ৰাকৃতিক গুণসমূহৰ ভ্ৰান্তি আৰু বিপৰীতকৰণ, অসম্ভাব্যৰ ভ্ৰাতৃকৰণ— ধনৰ এই দৈবিক ক্ষমতা ইয়াৰ চৰিত্ৰত নিহিত হৈ থাকে মানুহৰ এক বিচ্ছিন্ন, নৰকীয় আত্ম-বিনিযুক্ত (self dispossing) প্ৰদাতি প্ৰকৃতি হিচাবে । ধন হ’ল মানব প্ৰদাতিৰ বিচ্ছিন্ন সামৰ্থ ।

মানুহ হিচাপে মই যি কৰিবলৈ অক্ষম, অৰ্থাৎ মোৰ ব্যক্তিগত সাৰভূত ক্ষমতাসমূহে (essential powers) যি কৰিবলৈ অসমৰ্থ, ধনৰ সহায়েৰে মই তাক কৰিব পাৰেঁা । ধনে এইদৰে এই ক্ষমতাসমূহৰ প্ৰত্যেকটোকে ই যি নহয় তালৈ ৰূপান্তৰিত কৰে, অৰ্থাৎ ৰূপান্তৰিত কৰে ইয়াৰ বৈপৰীত্যলৈ ।

মই যদি এবিধ বিশেষ খাদ্য খাবলৈ ইচ্ছা কৰেঁা বা গমন অক্ষমতা হেতু এখন গাড়ী বিচাৰো, ধনে মোক সেই খাদ্য আৰু গাড়ী আনি দিয়ে ; অৰ্থাৎ ই মোৰ ইচ্ছাসমূহক কল্পনাৰ জগতৰ পৰা, সিহঁতৰ আৰাধ্য, কল্পিত, আকাংক্ষিত অস্তিত্বৰ পৰা—ইন্দ্ৰিয়গ্ৰাহ্য বাস্তৱ অস্তিত্বলৈ, কল্পনাৰ পৰা জীৱনলৈ, কল্পিত সত্তাৰ পৰা বাস্তৱ সত্তালৈ ৰূপান্তৰিত কৰে । এই মধ্যস্থতা-কাৰ্যত ধনেই হ’ল প্ৰকৃত সৃষ্টিশীল ক্ষমতা ।

নিঃসন্দেহে, যাৰ ধন নাই, তেওঁৰো দাবী থাকে ; কিন্তু তেওঁৰ দাবী মাথোঁ কল্পনাৰ বস্তু—মোৰ কাৰণে, তৃতীয় পক্ষৰ কাৰণে, আনৰ কাৰণে যি অস্তিত্ববিহীন আৰু সেয়ে অবাস্তৱ আৰু বিষয়হীন । ধনৰ ভিত্তিত কৰা ক্ৰিয়াশীল দাবী আৰু মাথোন প্ৰয়োজনীয়তাৰ ভিত্তিত, মোৰ আবেগ, অভিলাষ ইত্যাদিৰ ভিত্তিত—কৰা ক্ৰিয়াহীন দাবীৰ মাজৰ পাৰ্থক্য হ’ল সত্তা আৰু মনৰ পাৰ্থক্য, কেৱল মোৰ বাবে অস্তিত্বপূৰ্ণৰ আৰু মোৰ বা[illegible]হু সচাঁ বস্তু হিচাপে অস্তিত্বপূৰ্ণৰ মাজৰ পাৰ্থক্য ।

ভ্ৰমণৰ বা[illegible] তাৰ বাবে মোৰ প্ৰয়োজন নাই, অৰ্থাৎ স[illegible] প্ৰয়োজন নাই । যদি মোৰ [illegible]

OKDISCD

অধ্যয়ন-দক্ষতা আছে, কিন্তু তাৰ বাবে ধন নাই, তেন্তে মোৰ অধ্যয়ন-দক্ষতা, অৰ্থাৎ ক্ৰিয়াশীল, সঁচা দক্ষতা নাই। আনহাতে অধ্যয়ন-দক্ষতা মোৰ নাথাকিলেও তাৰ বাবে যদি মোৰ ইচ্ছা আৰু ধন থাকে, তেন্তে মোৰ ক্ৰিয়াশীল অধ্যয়ন-দক্ষতা আছে। প্ৰতিবিম্বক বাস্তবলৈ আৰু বাস্তবক প্ৰতিবিম্বলৈ সলনি কৰিব পৰা এক বহিৰঙ্গীভূত সাধাৰণ সামৰ্থ হিচাপে (যি সামৰ্থ মানুহ হিচাপে মানুহৰ পৰা বা সমাজ হিচাপে মানবীয় সমাজৰপৰা উদ্ধৃত নহয়) ধনে মানুহৰ আৰু প্ৰকৃতিৰ সঁচা, সাৰভূত ক্ষমতাসমূহক বিমূৰ্ত আত্মগৰ্বলৈ, সেয়ে অপূৰ্ণতালৈ— কেতবোৰ মিথ্যা-বাসনালৈ—ৰূপান্তৰিত কৰে ; ঠিক যেনেকৈ ই ৰূপান্তৰিত কৰে অপূৰ্ণতা আৰু মিথ্যা-বাসনাক, ব্যক্তি-মানবৰ কল্পনাস্থিত ক্লীব ক্ষমতাসমূহক সঁচা আৰু সামৰ্থলৈ।

এই বৈশিষ্ট্যসমূহৰ পৰিপ্ৰেক্ষিতত ধন হ'ল ব্যক্তিত্বৰ বিপৰ্যয়কৰণ ; ই ব্যক্তিত্বক তাৰ বৈপৰীত্যলৈ সলনি ঘটায় আৰু আৰু তাৰ গুণসমূহৰ ওপৰত তাৰ বিৰোধী গুণসমূহ আৰোপ কৰে।

গতিকে ধন অভিব্যক্ত হয় ব্যক্তি আৰু সমাজৰ বন্ধনসমূহৰ—যিবোৰক স্বয়ং-সাৰবান বুলি সাধাৰণতে দাবী কৰা হয়—সিবোৰৰ এক বিপৰ্যস্ত শক্তি হিচাপে। ধনে ৰূপান্তৰিত কৰে বিশ্বাসক অবিশ্বাসলৈ, প্ৰেমক ঘৃণালৈ, ঘৃণাক প্ৰেমলৈ, পূণ্যক পাপলৈ, পাপক পূণ্যলৈ, ভৃত্যক প্ৰভুলৈ, প্ৰভুক ভৃত্যলৈ, মূঢ়তাক মেধালৈ, মেধাক মূঢ়তালৈ।

প্ৰমূল্যৰ সুস্থ আৰু সক্ৰিয় ধাৰণা হিচাপে ধনে যিহেতু সমস্ত বস্তুকে বিভ্ৰান্ত আৰু বিনিযুক্ত কৰে, সেয়ে ই সমস্ত বস্তুৰে সাধাৰণ বিভ্ৰান্তি আৰু মিশ্ৰণ,— এক বিপৰ্যস্ত জগত— প্ৰাকৃতিক আৰু মানবিক গুণসমূহৰ ই বিভ্ৰান্তি আৰু মিশ্ৰণ।

যি সাহস কিনিব পাৰে, তেওঁ ভীৰু হলেও সাহসী। কেৱল এক বিশেষ গুণক, কেৱল এটা বিশেষ বস্তুক বা কেৱল এক বিশেষ মানবীয় সাৰভূত ক্ষমতাকেই নহয়, মানুহ আৰু প্ৰকৃতিৰ সমস্ত বিষয়ভূত জগতখনকেই ধনৰ সৈতে বিনিয়োগ কৰিব পাৰি ; সেয়ে মালিকৰ দৃষ্টিকোণৰ পৰা যিকোনো গুণৰ লগত আন এটা গুণৰ, আনকি পৰস্পৰ বিৰোধী গুণানুসমূহৰ বিনিয়োগতো ধনে সাহায্য কৰে ; ই অসম্ভাব্যৰ ভ্ৰাতৃকৰণ। বৈপৰীত্যক ই আলিংগন কৰায়।

মানুহক মানুহ বুলি আৰু জগতৰ লগত্বৰ তেওঁৰ সম্পৰ্কসমূহ মানবীয় বুলি জ্ঞান কৰিবা ; প্ৰেমৰ সলনি প্ৰেম, বিশ্বাসৰ [illegible] কৰিব পাৰিবা কেৱল তেতিয়াহে। তুমি যদি কলা উপভো[illegible] [illegible] তোমাৰ [illegible]

তাইৰ অব্যক্ত বিষাদ / পোলেন বৰকটকী

ছাৰ, ইন ইন্‌ভাইটিং এ ৰেফাৰেন্স টু ইয়ৰ লেটাৰ নাম্বাৰ ... ... যাঃ এইবাৰো ভুল হ'ল। ভীষণ খং উঠিল তাইৰ। ভীষণ অস্বস্তি কিন্তু কিয়, কাৰ ওপৰত খং কৰিব তাই ?

—বাইদেউ আপোনাক চাহাবে মাতিছে।

—অলপ পিচত যাম বুলি ক'বাগৈ যোৱা।

পিয়নজন গ'লগৈ। জানিছো নহয়, এই চিঠিখনকে বিচাৰিছে ... ...

টাইপ ৰাইটাৰটোৰ পৰা কাগজ চাৰিখিলা উলিয়ালে, নতুন কাগজ চাৰিখিলা কাৰ্বনেৰে সৈতে আকৌ টাইপ ৰাইটাৰত সুমুৱালে। আকৌ আৰম্ভ কৰিলে, অফিচ অফ ... ...খট্ খট্ খট্ খট্। ওচৰৰ টেবুলৰ পৰা শইকীয়াই মাত দিলে, কি হে বৰুৱা, আজি দেখোন টাইপত কাগজ সুমুৱাইছে আৰু উলিয়াইছে ? শইকীয়াৰ কথাখিনিত তাইৰ অলপ আগৰ সমগ্ৰ অস্বস্তি আৰু খং যেন শইকীয়াৰ ওপৰতহে পৰিলগৈ। মই যিয়ে নকৰো, তোমাক কিয় ? তাই মুখেৰে একো নামাতিলে, মিচিকিয়াই হাঁহিলে মাথোন। ক্ষিপ্ৰ গতিত টাইপ কৰিব পাৰে বুলি তাইৰ নাম আছে। অথচ আজি তাইৰ সাধাৰণ এই চিঠিখন টাইপ কৰোতে এতিয়ালৈকে তিনিবাৰ ভুল হ'ল। ভুলো এনেকুৱা যে তিনিবাৰেই নতুনকৈ কাগজ সুমুৱাব লগীয়া হ'ল।

চাহাবৰ ৰুমৰ কলিংবেলটো বাজি উঠিছে আৰু খন্তেক পিচতে পিয়নজনে আহি তাইক কৈছেহি— বাইদেউ, আপোনাক এতিয়াই মাতিছে। আকৌ এবাৰৰ বাবে তাইৰ খং উঠিল। অকল খং নহয়, খং, বিৰক্তি, অস্বস্তি মিহলি এক প্ৰতিক্ৰিয়া। মুহূৰ্তৰবাবে তাই বৰ অসহায় অনুভব কৰিলে। চকিৰ পৰা উঠি লাহে লাহে তাই চা[illegible] ৰুমলৈ [illegible] বাঢ়িল। নিশ্চয় চিঠিখনৰ কথা। কিন্তু কি বুলি ক'ব [illegible] তাৰ মাজত আহি তাই অফিছাৰজনৰ [illegible]

OKDISCD

সমুখত থিয় হ'ল । এটা শকত ফাইলৰপৰা মূৰ তুলি অফিছাৰে তাইক খঙেৰে সুধিলে,

—চিঠিখন টাইপ কৰা হ'লনে ?

—অলপ বাকী আছে ছাৰ, হ'ব আৰু ।

—সেই সামান্য চিঠিখন টাইপ কৰোতে এটা দিন লাগিব নেকি ? এনেকৈ হ'লে...

অফিছাৰে খঙেৰে কিবাকিবি কোৱা তাই গম পালে, কিন্তু আচৰিত ধৰণে কথাখিনিয়ে তাইৰ মনত কোনো ধৰণৰ প্ৰতিক্ৰিয়া নকৰিলে । তাই তলমূৰকৈ কোঠাৰ পৰা ওলাই আহিল ।

তাইৰ টেবুলৰ ওচৰ চাপি চেলিমাই আহি সুধিলেহি, কি হ'ল বাইদেউ ? চেলিমাৰ উৎকণ্ঠাভৰা এই প্ৰশ্নটো শুনি তাই বুজি পালে যে অফিছাৰে খঙেৰে কোৱা কথাখিনি অফিছৰ প্ৰায়বোৰেই শুনিছে আৰু তাই বুজি পালে যে অফিছৰ আটাইবোৰে তাইক যেন পুতৌৰ দৃষ্টিৰে চাইছে । আকৌ তাইৰ খং উঠিল । পুতৌ কৰিবলৈ পালে যেন সকলোৰে ভাল পায় । একো নাই হোৱা যোৱা বুলি চেলিমাক ভেকাহি মাৰি দিলে তাই । চেলিমা আঁতৰি গ'ল । কোঠালীটোত তাইৰে সহকৰ্মী এল, ডি, এ, শইকীয়া, ইছু এছিষ্টেন্ট চৌধুৰী, ৰেকৰ্ড এছিষ্টেন্ট জামাল,

---

৬৬ পৃষ্ঠাৰ পিচৰ অংশ

থাকিব লাগিব ; আনৰ ওপৰত যদি তুমি প্ৰভাৱ বিস্তাৰ কৰিব খোজা তেনে আনৰ ওপৰত উত্তেজক, উৎসাহৰ প্ৰতিক্ৰিয়া সৃষ্টি কৰিব পৰা ব্যক্তি তুমি হ'ব লাগিব । প্ৰতিদান হিচাপে প্ৰেম জাগ্ৰত কৰিব নোৱৰাকৈ যদি তুমি প্ৰেম কৰা, অৰ্থাৎ তোমাৰ প্ৰেমে যদি তোমাৰ প্ৰতি অনুৰূপ প্ৰেমৰ জন্ম দিব নোৱাৰে, প্ৰেমিক ব্যক্তি হিচাপে তোমাৰ জীৱন্ত প্ৰকাশৰ যোগেদি তুমি যদি নিজকে এজন প্ৰিয় ব্যক্তি কৰি তুলিব নোৱাৰা, তেন্তে তোমাৰ প্ৰেম ক্লীব,—এক দুৰ্ভাগ্য । + + +

(The Economic and Philosophical Manuscripts of 1844 নামৰ [illegible]ন্থখনৰ 'The Power of Money in Bourgeois society' শীৰ্ষক প্ৰবন্ধৰ অনুবাদ । ভাঙনি কৰোতে প্ৰবন্ধটোৰ প্ৰথম কিছু অং[illegible] চে[illegible]ৰৰ এটা উদ্ধৃতি বাদ দিয়া হৈছে । —অনুবাদক)

ৰমপেয়াৰাৰ হাজৰিকা আটায়ে এক ঔৎসুক্যভৰা চাৱনিৰে তাইৰ পিনে চালে । এই আটাইকেইজনৰ ওপৰেৰে এবাৰ চকু ফুৰাই আনি চিঠিৰ ড্ৰাফ্টখন এবাৰ পঢ়ি লোৱাত তাই মনোযোগ দিলে । অলপ আগতে চেলিমাক ভেকাহি মাৰি দিয়া কথাটোত মুহূৰ্তৰবাবে তাইৰ বেয়া লাগিল । তাই বাৰু কিয় ভাবিছে সিহঁতে তাইক পুতৌ কৰিব বিচাৰিছে বুলি ! তাইক পুতৌ কৰিবলৈ সিহঁতৰ আছেই বা কিটো ! সিহঁতোতো একেই । নহয়, সেয়া পুতৌ নহয়, সেয়া সহানুভূতিহে । তাইৰ বেয়া লাগিল ।

নাই, নাই. এইবোৰ ভাবি থকাৰ সময় নহয় । চিঠিখন সম্পূৰ্ণ কৰি লোৱাহে কথা । পুনৰ যাতে ভুল নহয় তাৰ বাবে অতি মনোযোগেৰে চিঠিখন পঢ়ি লৈ তাই টাইপ কৰাত লাগিল । চিঠিখন টাইপ কৰি উঠি নিজেই এবাৰ পঢ়ি চাই পিয়নজনক মাতি অফিছাৰৰ ওচৰলৈ পঠাই দিলে । ইতিমধ্যে তাই দেখিলে টাইপৰ বাবে দহখনমান চিঠি আৰু এটা দীঘলীয়া কিবা ৰিপ'ৰ্ট তাইৰ টেবুলত পৰিছেহি । তাই বৰ ক্লান্ত অনুভৱ কৰিলে । কাগজখিনিৰ ওপৰেৰে এবাৰ চকু ফুৰাই চালে । নাই, তাই আজি নোৱাৰে । তাই হেড্ এছিষ্টেন্টৰ টেবুললৈ উঠি গ'ল । গগৈক তাই ক'লেগৈ আজি তাই টাইপ কৰিব নোৱাৰে । তাইৰ গাটো ভাল নহয় । তাই ছুটি লৈ যাব খুজিছে ।

গগৈয়ে চশ্মাৰ ফাঁকেৰে তাইৰ মুখলৈ এবাৰ চালে আৰু ক'লে, মোৰতো আপত্তি নাই । চাহাবেহে বা কি কয় ! তুমি চাহাবক কোৱাগৈ । অবসৰ পাবলৈ এবছৰমান বাকী থকা হেড্ এছিষ্টেন্ট গগৈ মানুহজন অফিছৰ প্ৰায়বোৰৰে খুড়া । অফিছৰ বাকী সহকাৰীসকলৰ টানে-বিপদে সকলোকে গগৈয়ে পৰাপক্ষত দিহা-ভৰষা দিয়ে । অফিছিয়েল কিবা খেলি-মেলি হ'লেও তেওঁলোকৰ হৈ গগৈয়েই মেজাজী চাহাবৰ ওচৰত দায়িত্ব মূৰ পাতি লয় । গগৈৰ ডাঙৰজনী ছোৱালী তাইৰ সৈতে একেলগে পঢ়িছিল । সেইসূত্ৰে গগৈয়ে তাইক আনতকৈও অলপ বেলেগ চকুৰে চায় । তাই নিজেও কোনো সমস্যাৰ সম্পৰ্কত গগৈৰ ওচৰতে ভৰষা পায় । আজিও তাই ক'লে, চাওক খুড়া, মোৰ হৈ আপুনিয়ে চাহাবক ক'ব । মই যাওঁগৈ । মই আজি মূঠতে কাম কৰিব নোৱাৰো । গগৈয়ে আকৌ এবাৰ তাইৰ মুখলৈ চাই ক'লে, ঠিক আছে মই চাহাবক কিবা এটা কৈ বুজাম বাৰু । তাই আহি আকৌ নিজৰ টেবুল পালেহি । চকীত বহি খন্তেকৰ বাবে তা[illegible] ভাবিলে, ইটো কথাও গগৈক কৈ [illegible]ৰ নেকি ! পিচ মুহূৰ্তত তাইৰ বেয়া লাগিল । নাই, নোৱাৰি । [illegible]ই ঋণী হৈ আছে । তেওঁৰোতো অৱস্থা

OKDISCD

প্ৰায় একেই । বাকীনো কাক ক'ব ? মুহূৰ্ততে তাইৰ অনুভব হ'ল তাইৰ নিচিনা এই সকলোবোৰ লোকৰে জীৱনবোৰ যেন একো একোটা চৰম গ্লানিৰ স্তূপহে । তাই বৰ অসহায় অনুভব কৰিলে । অসহায়., আহত, ক্ষুব্ধ, বিহ্বল আৰু অবসন্ন । অতি অবসন্নভাবে নিশ্চলৈ হৈ তাই চকীখনত বহি ৰ'ল । নিশ্চলভাবে আৰু নীৰবেই কোঠাটোৰ চাৰিওফালে তাই এবাৰ চকু ফুৰাই চালে । শইকীয়া ফাইল এটাত ব্যস্ত । চৌধুৰীয়ে কিবা চিঠি এখন ইংছু কৰি আছে । জামালে পুৰণি ফাইলবোৰৰ ৰেকটোত কিবা ৰেকৰ্ড খুচৰি আছে । দূৰৰ সন্মুখৰ টেবুলত চেলিমাই কিবা এখন কপি কৰি আছে । অসংখ্য ফাইল, টাইপ ৰাইটাৰ, ৰেক, আলমাৰী, এক নিৰ্দিষ্ট সময়ৰ ব্যৱধানত কোঁট কোঁট শব্দ কৰি ঘূৰি থকা ফেন, হালধীয়া হৈ যোৱা অসংখ্য পুৰণি ফাইলৰ দ'ম, বহুদিনৰ আগতে বন্ধ হৈ থকা ৱাল ক্লকটো, এই সকলোবোৰৰ মাজত চেলিমা, শইকীয়া, চৌধুৰী, জামাল আৰু তাইৰ নিজকে যেন কিবা এক সুকীয়া অস্তিত্ব বুলি অনুভূত নহ'ল । এই মুহূৰ্তত এই আটাইবোৰ বস্তুৰ মাজত সিহঁতনো কিয় সুকীয়া এই কথাটোকেই প্ৰতীয়মান কৰিবলৈ তাই একো যেন যুক্তি বিচাৰি নাপালে । এক আচৰিত অবসাদে তাইক যেন ছানি পেলালে । তাইৰ অনুভব হ'ল এক আচৰিত অবসাদে তৰপাতৰপকৈ তাইৰ চাৰিওফালে জাল গুঠি তাইক আবৰি পেলালে । লেটাৰ মাজত সোমাই থকা পলুৰদৰে তাই যেন অবসাদৰ জালত অসহায়ভাৱে বন্দিনী হৈ ৰ'ল । কিমান পৰ তাই এইদৰে আছিল তাই ঠিক নিজেই ক'ব নোৱাৰে । গগৈয়ে তাইক মাতোতেহে তাই যেন সম্বিত ঘূৰাই পালে । কিনো ভাবি আছা ? তোমাৰ গা ভাল নহয় বোধকৰোঁ ! যোৱা, মই চাহাবক কৈছো । গগৈৰ প্ৰতি কিঞ্চিত কৃতজ্ঞতাৰ চাৱনিৰে চাই, মই তেনেহলে আহিছো খুড়া, বুলি কৈ টেবুলৰ কাগজ-পত্ৰখিনি সামৰি আইন কাকো মাতবোল নকৰাকৈ বেগটো আৰু ছাটিটো হাতত লৈ তাই অফিছৰপৰা ওলাই আহিল ।

অফিছৰ পৰা ওলাই ৰাস্তাত ভৰি দি তাই অনুভব কৰিলে যে অলপ আগৰ তাইৰ দেহ-মন আচ্ছন্ন কৰি থোৱা অবসাদখিনি যেন বহুপৰিমাণে পাতল হ'ল । প্ৰকৃততে বতৰটো আজি ডাৱৰীয়া । আকাশৰ অ'ত ত'ত চপৰা চপৰ মেঘবোৰ ...াহি ফুৰিছে । ৰাতিপুৱা বৰষুণ দিছিল । এতিয়াও যি কোনো মুহূৰ্ততে বৰষুণ ...তো আহিব পাৰে । ফেৰ ফেৰকৈ বতাহ ...ৱ আছে । বতাহৰ শীতল স্পৰ্শত তাইৰ কিছু ভাল লাগিল । ৰাস্তাৰ দাঁতিৰ নলাটোত বৰষুণৰ পানী উপচি পৰিছে । ...টলি-পুটুলি চুলি, বুকুৰ হাড় লেখিব... গোটেই ...ৰটোৰ ভিতৰত

প্ৰথমেই দৃষ্টি আকৰ্ষণ কৰাকৈ ওলাই পৰা পেটটোৰে এজনী ৮/৯ বছৰীয়া ছোৱালী আৰু একেই চেহেৰাৰে ৫/৬ বছৰীয়া নাঙঠ ল'ৰা এটাই নলাটোত নামি এখন ফটা কাপোৰেৰে মাছ চাইছে । এই গেলা নৰ্দমাটোত ক'ত বাৰু সিহঁতে মাছ পাব ? ল'ৰা-ছোৱালীহালৰ ফালে এবাৰ চালে তাই । ৰিক্সাত উঠি এহাল ডেকা-গাভৰু তাইৰ ওচৰেৰে পাৰ হৈ গ'ল । ছোৱালীজনীৰ খিলখিল হাঁহি আৰু বতাহত সিঁচৰিত হৈ যোৱা সুবাসে মুহূৰ্তৰ বাবে তাইক সচকিত কৰিলে । পাৰ হৈ যোৱা ৰিক্সাখনৰ ফালে তাই উভতি চালে । বতাহত উৰি যোৱা, ছেম্পু কৰা, ছুটিকৈ কটা চুলি, গাঢ় সেউজীয়া শাৰীৰ আঁচল, স্লিভলেছ ব্লাউজ, মসৃণ বাহু, দীঘল চুলি, চিগাৰেটৰ ধোঁৱা, ৰঙা ভমকাফুলীয়া হাৱাইন ছাৰ্ট আৰু লেতেৰা আঠুমূৰীয়া ধুতি, ততোধিক লেতেৰা ফটা গেঞ্জীৰে কুঁজা হৈ চলাই যোৱা ৰিক্সাৱালা । দৃশ্যটো দেখাৰ লগে লগে মুহূৰ্ততে তাইৰ মন কিবা এক বিস্বাদেৰে ভৰি পৰিল । কি যে বিশদৃশ, কিমান বেখাপ্পা ! এই এটা দৃশ্য দেখিলে তাই সদায়ে বৰ অস্বস্তি অনুভব কৰে ।

উস্ ! আনমনা হৈ খোজ কাঢ়োতে ৰাস্তাত হোৱা গাঁত এটাত তাই উজুতি খালে । বুঢ়া আঙুলিটোত যথেষ্ট দুখ পাইছে । কিন্তু তাতোকৈ ডাঙৰ ঘটনা এটা ঘটিল । এই দুৰ্ঘটনাটো যেতিয়াই তেতিয়াই ঘটি যাব পাৰে বুলি তাই অৱশ্যে জানিছিল । চেণ্ডেলপাতৰ ফিটাডাল ছিগি থাকিল । কি কৰে এতিয়া তাই ? তাই বৰ অসহায় অনুভব কৰিলে । ঘৰ পাবলৈ এতিয়াও ডেৰমাইলমান বাকী । খুদা ভৰিৰেনো যায় কেনেকৈ এতিয়া ? ৰাস্তাৰ দাঁতিলৈ আহি ছিগা চেণ্ডেলপাত হাতত লৈ তাই ক্ষন্তেকৰ বাবে বিবুধিত পৰি থিয় হৈ ৰ'ল । সেউজীয়া গাড়ী এখনত কলেজত তাইৰ লগত একেলগে পঢ়া চৌধুৰী ঠিকাদাৰৰ জীয়েক ৰুনজুন তাইৰ পিনে হাত জোকাৰি পাৰ হৈ গ'ল । তাই দেখিলেহে মাথোন, কোনো ধৰণৰ সঁহাৰি দিবলৈ তাইৰ প্ৰস্তুতিয়ে নহ'ল । ৰিক্সাত উঠি যাবলৈ হলেও এটকা লাগিব । আজি মাহৰ ২৫ তাৰিখে ৰিক্সাত টকা এটা খৰচ কৰিব তাই নোৱাৰে । দুজন ডেকা ল'ৰাই তাইৰ পিনে এক বিশেষ দৃষ্টি হানি পাৰ হৈ গ'ল । তাইৰ প্ৰচণ্ড খং উঠিল । এই চাৱনি তাইৰ পৰিচিত । তাইৰ ভীষণ ঘিণ লাগে । তহঁতৰোতো মা'ৰ ভনীয়েৰ আছে । মা'ৰ ভনীয়েৰক তহঁতে এনেকৈ চাৱনে ? কিহে বাৰু মানুহক ইমান কদৰ্য কৰে !

তাই চেণ্ডেলযোৰ লুটিয়াই বগৰাই চালে । এই চেণ্ডেলযোৰে যে যিকোনো মুহূৰ্ততে আপদ ঘটাব পাৰে, সেই ... তাই বহুত দিনৰে পৰা ভাবি আছিল ।

OKDISCD

এই মাহত নতুন চেণ্ডেল এযোৰ কিনা কথাও তাই ভাবিছিল । কিন্তু পূজাৰ মাহ । অৱশ্যে পূজা বুলিয়ে নহয়, বছৰটোৰ পৰা বছৰটোলৈ ভায়েক কেইটাক একোযোৰ কাপোৰ নিদিলেওতো নহয় । ফেষ্টিভেল এড্‌ভাঞ্চ দুশ টকা লৈছিল । তাৰে ভায়েক-ভনীয়েক কেইটাৰ কাপোৰ একোযোৰ কিনোতেই শেষ হ'ল । তাইৰ চেণ্ডেল কিনা নহ'ল । মাক আৰু ভনীয়েকে তাইক খুব জোৰকৈ কৈছিল চেণ্ডেলযোৰ কিনাৰ কথা । এতিয়া এইবোৰ ভাবি থকাৰ সময় নহয় । তাই চেণ্ডেলযোৰ ভৰিৰপৰা খুলি হাতত লৈ লাহে লাহে খোজ দিলে । সুদা ভৰিৰে শিলগুটি ওলাইপৰা ৰাস্তাটোত খোজ কাঢ়োতে তাইৰ কিছু কষ্ট হ'ল । সেই কষ্টই তাইক বিব্ৰত কৰা নাই । পুনৰ তাইৰ মনত সেই দুশ্চিন্তাটোৱে উকি মাৰিলে । আজিৰ ভিতৰত তাই টকা ৬০ টা যোগাৰ কৰিব লাগিব । তাইক টকা ৬০ টা লাগে । ভায়েকৰ ইউনিভাৰ্ছিটি পৰীক্ষাৰ ফৰ্ম ফিল-আপ কৰাৰ কাইলৈ শেষ দিন । বহু কষ্টেৰে তাই টকা ১৫০ টা জমা কৰিছিল । কিন্তু দুমাহ আগতে মাকৰ টান নৰীয়াত বহুতো খৰচ হ'ল । তাৰ পিচতে পৰিল দেউতাকৰ শ্ৰাদ্ধ । শ্ৰাদ্ধটোতো নাই বুলি ৪০/৫০ টকা খৰচ হ'ল । তাই মাকক বুজাইছিল । এইবোৰ অনৰ্থক কথা । জীয়াই থকা মানুহ কেইজনৰ স্বাস্থ্যৰ কাৰণে পইচা খৰচ কৰিবলৈ নাটনি হয়, তেনেস্থলত মৃত মানুহৰ কাৰণে খৰচ! যতমানে অযথা ছেণ্টিমেণ্ট । কিন্তু মাকহঁতক ক'ত বুজাব পাৰিব ? এইবোৰতে তাইৰ তীব্ৰ খং উঠে । সিহঁতৰ ঘৰত প্ৰতি বছৰে লক্ষ্মী পূজা পাতে । দেউতাকৰ দিনতো নহয়, তাৰো আগৰে পৰা ধুম ধূপালকৈ পূজা পাতে । দেউতাক থকালৈকে সেইদিনটো তাইৰ খুব বেয়া লগা নাছিল । তাইৰ লগৰ ছোৱালী দুই-চাৰিজনীকো মাতে আৰু সিহঁতৰ মিতিৰ-কুটুম কেইঘৰো আছে । ফূৰ্তি হয়, ভাল লাগে । সেয়া দেউতাক জীয়াই থকাৰ দিনৰ কথা । এতিয়া সেই দিন নাই । ঘৰখনৰ আৰ্থিক দায়িত্ব অধিকাংশই তাইৰ ওপৰত । পেটে-ভাতে মাহটো জোৰা মৰা কিমান দুৰূহ কাম তাই বুজি পায় । গতিকে প্ৰত্যেকবাৰেই এই লক্ষ্মীপূজাৰ সময়ত তাইৰ মূৰ গৰম হয় । মাকক তাই বুজাবৰ চেষ্টা কৰে । কি প্ৰয়োজন এইবোৰৰ ? পূজা কৰিনো আমাৰ কিটো হ'ব ? মাকে নামানে । বেছিকৈ ক'লে মাকে তাইক মুখেৰে একো নকয়, মন মাৰি বহি থাকে । ভনীয়েক আৰু ভায়েকৰ আগত দুখ কৰে, ছোৱালীজনী কিয় যে এনেকুৱা গুৰু-গোসাই নমনা হল ! পৰম্পৰাগত পূজাভাগ নকৰাকৈ থাকিলে অমংগল হ'ব । মাকৰ সৈতে তাইৰ বৰদেউতাকেও উজা[illegible] দিয়ে । গতিকে সামান্যভাবে হলেও পূজাভাগ ধাৰে ঋণে কৰিবলগীয়া হয় । ফলস্বৰূপে পিচৰ প্ৰায় তিনি-চাৰি মাহ তাই ধাৰ বিচাৰি ফুৰিব লাগে । তাইৰ ভীষণ খং উঠে । মনত পৰি আজিও খং উঠিল । কিন্তু এয়া তাইৰ বোবা, অক্ষম ক্ৰোধ তাই একো কৰিব নোৱাৰে ।

তাইৰ আজিকালি সকলোতে খং উঠে । সকলোতে মানে সকলোতে । কোনো কথা কোনো কামতে তাই যেন একো অৰ্থ বিচাৰি নাপায় । এই যে তাই দহ বজাৰপৰা অফিছটোত গৈ খট্‌খট্‌কৈ এসোপা কাগজ টাইপ কৰে, সেইবোৰ তাই কিয় কৰে, তাৰপৰা কি হয় তাই নিজেই নাজানে । অফিছাৰে কৈছে, গতিকে তাই কৰিছে । অফিছৰ বাকীবোৰ মানুহৰ ক্ষেত্ৰতো একেই কথা । অফিছাৰজনে বোধকৰো নিজেও নাজানে, তেওঁৰ ওপৰৱালাই কৈছে বোধকৰোঁ। সেইবাবেই তেওঁ কৰে । এই দৰে ভাবিলেই তাইৰ খং উঠে । সেই একেই নিস্ফল বোবা ক্ৰোধ ।

বৰষুণ এটোপ দুটোপ পৰিবলৈ আৰম্ভ কৰিছে । তাইৰ ঘৰ পাবলৈ বেছি দূৰ নাই । আনদিনা হোৱা হ'লে তাই পায়েই গ'লহেঁতেন । আজি সুদা ভৰিৰে খোজ কাঢ়িবলগীয়া হোৱাতহে দেৰী হৈছে । হৰিচৰণ বুঢ়াৰ পাণদোকানখন দেখিছে তাই গম পালে যে এই বাটছোৱা তাই নিজে গম নোপোৱাকৈ পাৰ হৈ আহিল । হৰিচৰণৰ পাণদোকানত কোনো গ্ৰাহক নাই । বুঢ়াই বিড়ি এটা হুপি হুপি বহি আছে । দেউতাকৰ দিনৰে পৰা সিহঁতৰ ঘৰখনৰ লগত বুঢ়াৰ ভাল সম্পৰ্ক । প্ৰায় ১৫ বছৰমান আগতে নদীৰ খহীনয়াত বুঢ়াৰ মাটি-ভেটি সকলো গ'ল । কেইবছৰমান দিন হাজিৰা কৰি চলিল । তাৰপিছত যোৱা দহ বছৰমানৰ পৰা বুঢ়াক এই পাণ-দোকানখনতে দেখি আহিছে । ওচৰতে থকা অফিছ কেইটাৰ কাৰণে বিক্ৰি ভালেই হয় । সৰুসুৰা চাবোন, টুথপেষ্ট জাতীয় বস্তু দুই-এপদো ৰাখে । বুঢ়াৰ ডাঙৰ ল'ৰাটো ঢুকাইছে, ছোৱালীজনীয়ে এইবাৰ মেট্ৰিক দিব । ছোৱালীজনীয়ে তাইৰ ওচৰলৈ পঢ়া শিকিব আহে । তাইৰ ভাল লাগে । ছোৱালীজনী মৰম লগা, বুদ্ধিও ভাল ।

দোকানৰ সমুখেৰে পাৰ হৈ যাওঁতে বুঢ়াই সদায়ে তাইক এবাৰ মাতে । কেতিয়াবা গ্ৰাহকৰ লগত ব্যস্ত থাকিলে অৱশ্যে মাতিবলৈ সময় নাপায় । বুঢ়াই তাইক মাজনী বুলি মাতে । আন মানুহ থাকিলে দোকানৰপৰা বুঢ়াই 'মাজনী' বুলি চিঞৰি মাতিলে তাই সাময়িকভাবে কিঞ্চিৎ বিৰক্ত হয় ।

তাই জানে বুঢ়াই তাইক খুব মৰম কৰে । বুঢ়াৰ কিছুমান কথাত তাইৰ কিন্তু লাজ [illegible] । যেনে, বুঢ়াই [illegible] তাইৰ নিচিনা পঢ়াই-শুনাই চোকা আৰু

OKDISCD

ভাল ছোৱালী দ্বিতীয় এজনী নাই । কেৱল তাইৰ কপালখন বেয়া বাবেই আজি এনেকুৱাকৈ আছে । দোকানৰ সন্মুখেৰে পাৰ হৈ আহোঁতে দোকানত থকা আন আন মানুহক বুঢ়াই কোৱা এনেধৰণৰ কথা তাইৰ কাণত পৰে ।

আজিও বুঢ়াই মাত দিলে, কি মাজনী আজি দেখোন অফিছলৈ গ'লা আৰু আহিলা ? কিবা অসুখ নেকি ? প্ৰশ্নত বুঢ়াৰ উৎকণ্ঠা তাই অনুভৱ কৰিলে। তাই জোৰকৈ হাঁহি এটা মাৰি উত্তৰ দিলে, এৰা হৰিকাই, গাটো ভাল লগা নাই ।

—ভালেই কৰিলা, ঘৰতে থাকাগৈ । সময়টো ভাল নহয়, অসুখ-বিসুখ হ'ব পাৰে । আমাৰ কমলাৰো কালিৰপৰা অলপ জ্বৰ উঠিছে ।

—এ, হয় নেকি ?

তাই পাৰ হৈ আহিল । ঘাই ৰাস্তাটোৰ পৰা ফাটি যোৱা সিহঁতৰ কেঁচা আলিটো পালেহি তাই । তিনি আলিটোৰ দাঁতিত প্ৰকাণ্ড দুমহলীয়া ঘৰটোৰ ফালে অনিচ্ছাকৃতভাৱে তাইৰ এবাৰ চকু পৰিল । সেইটো সিহঁতৰ মামাকৰ ঘৰ । দূৰৰ পৰাই তাই দেখা পালে বাৰান্দাত ইউনিভাৰ্ছিটিত পঢ়া মামাকৰ ডাঙৰজনী ছোৱালী ৰুণে বেতৰ চকী এখনত বহি কিবা এখন আলোচনী চাই আছে। কাষতে নোদোকা কুকুৰটো বহি আছে । মুহূৰ্ততে তাইৰ অনুভৱ হ'ল তাইৰ অলপ আগতে হৰিচৰণ বুঢ়াৰ কথা ভাবি কিঞ্চিৎ পাতল হোৱা মনটো পুনৰ যেন বিষাদেৰে ভৰি পৰিল । তাই গম পালে মুহূৰ্ততে তাইৰ মনত স্থিতি লোৱা এই বিষাদ দৰাচলতে বিমূৰ্ত নহয় । ইয়াৰ উৎস বহুদিনৰ পুৰণি ক্ষোভ আৰু ঘৃণা ।

তাইৰ মামাক নগৰৰ এজন ডাঙৰ ঠিকাদাৰ, গণ্য-মান্য ব্যক্তি । তাইৰ দেউতাক আছিল সাধাৰণ সহকাৰী । অফিছৰ সাধাৰণ সহকাৰী দেউতাকে মৃত্যুৰ সময়ত সিহঁতক বিশেষ একো দি থৈ যাব নোৱাৰিলে । কিন্তু দেউতাকৰ পৰা তাই যিটো বস্তু পালে সেয়া হ'ল এক সুক্ষ্ম আত্মসন্মানৰোধ । মামাকে দেউতাকক সেই সামান্য চাকৰি বাদ দি তেওঁৰ ঠিকাত নামিবলৈ কৈছিল । দেউতাকে মামাকক উত্তৰ দিছিল, ঠিকাত লাভ মানেইতো ঠগ, প্ৰৱঞ্চনা । ঠগ, প্ৰৱঞ্চনাৰ কাম মই নকৰোঁ । মামাকে খঙত জ্বলি পকি দেউতাকক একো নকৈ মাকৰ আগত ভোৰ ভোৰাইছিল, তোক এই পাগলটোৰ লগত বিয়া দিয়েই ভুল কৰিছিলো । খাবলৈ নাপায় মৰ, সেইকাৰণে এটা উপকাৰ কৰোঁ বুলি ভাবিছিলো, ওভোটগোৰে নচা মানুহৰ লগত উপায় নাই । তহঁত যেনেকৈ মৰ মৰিবি । মামাকক সেইদিনা অৱশ্যে সিহঁতৰ আপোন যেন লাগিছিল । মামাকে সিহঁতক সচাঁকৈ উপকাৰ কৰিম বুলিয়ে ভাবিছিল ।

এদিন দেউতাক ঢুকাল । বেচ স্বাস্থ্যবান মানুহটো হঠাতে ঢুকাই থাকিল । সিহঁতে কন্দা-কটা কৰিলে । সেইবুলিয়ে কন্দা-কটা কৰি থাকিলেতো আৰু নচলে । আচৰিতভাৱে সেইদিনাৰে পৰা তাইৰ এক নতুন উপলব্ধি হৈছিল । আনন্দ-স্ফূৰ্তি কৰিবলৈ যিদৰে মানুহক খোৱা-থকাৰ নিৰাপদ পৰিবেশ এটা লাগে ঠিক একেদৰে দুখ-শোক কৰিবলৈকো মানুহক তেনেকুৱা এটা পৰিবেশেই লাগে । এটা ঘটনা তাইৰ প্ৰায়েই মনত পৰে । দেউতাক তেতিয়া আছে । সিহঁতৰ ঘৰলৈ হাজিৰা কৰিবলৈ এজন মানুহ আহিছিল । পিচফালৰ বাঁহৰ বেৰ এখন দিয়া কাম । মানুহজন একেৰাহে দুদিন আহি কামখিনি আধা কৰা অৱস্থাতে এৰি তৃতীয় দিনা নাহিল । চতুৰ্থ দিনা কামলৈ আহোঁতে তাই সুধিলে, কালি কিয় নাহিলা ? মানুহজনে বাঁহ এডোখৰ কাটি থকা অৱস্থাত নিৰ্বিকাৰভাৱে উত্তৰ দিলে, এ, নকবা আৰু, মাজু ল'ৰাটোৰ কেবাদিনৰ পৰা জ্বৰ হৈ আছিল. যোৱা কালি সি মৰি থাকিল। তাক শ্মশানত পুতি থৈ আঁহো মানে দেৰীয়েই হৈ গ'ল । নাহিলো আৰু । কথাখিনি তাই যেন ঠিক বুজি নাপালে । তাই আকৌ সুধিলে, ল'ৰাজনৰ কি হল ? মানুহজনে একেই নিৰ্বিকাৰ সুৰত পূৰ্বৰ কথাখিনি পুনৰাবৃত্তি কৰি বাঁহডোখৰ লৈ গুছি গ'ল । পৰম বিস্ময়ত তাই পুনৰ সুধিলে, তোমাৰ দুখ লগা নাইনে ? কামলৈ কিয় আহিছা ? গোজ এটা কোবাই কোবাই পুতি থকাৰে পৰা মানুহজনে উত্তৰ দিলে, দুখ লাগিলেই দিয়া আই, দুখ কৰি বাহ থাকিলেতো পেটটো নভৰে । মৰাটোতো গ'লেই, জীয়াই থকা কেইটাইতো ভাত কেইটা খাই থাকিব লাগিব । দিনটোৰ টকা-কেইটাৰে কোনো মতেহে চাউলমুঠি যোগাৰ হয় ।

সেইদিনা মানুহজনৰ নিৰ্বিকাৰ মুখ-ভংগী দেখি তাইৰ ভাব হৈছিল সেই মানুহজন সঁচাকৈয়ে নিষ্ঠুৰ । নহলেনো নিজৰ পুতেকটোক পুতি থৈ আহি অকণো দুখ-শোক নকৰাকৈ আকৌ আগৰদৰে কাম কৰিব পাৰেনে ? কিন্তু আচৰিতভাৱে তাই এতিয়া নিজেই উপলব্ধি কৰে, এৰা থকা-খোৱাৰ নিৰাপত্তা নাথাকিলে দুখ-শোক কৰাটো এটা বিলাসিতাহে । দেউতাক ঢুকাওঁতে তাইৰো খুব দুখ লাগিছিল। পিচে দুখ কৰি বেচি দিন থাকিবলৈ নাপালে । ঘৰখনৰ দায়িত্ব তাই লবলগীয়া হ'ল । প্ৰথম প্ৰথম সিহঁতে স্বাভাৱিকভাৱে মামাকৰ ওচৰ চাপিছিল কিন্তু তাই অনুভৱ কৰিলে মামাকহঁতৰ ওচৰত সিহঁত যেন অবাঞ্ছিত । তাৰে ভিতৰতে

OKDISCD

মামাকে সিহঁতক যিখিনি সহায় টকা-পইচাৰে কৰে তাকো তাই অনুভব কৰিলে যে নিতান্ত পুতৌ বশতঃ মামাকে সিহঁতক সহায় কৰে। বহুদূৰ কুকুৰ-মেকুৰীক খাবলৈ দিয়াৰ দৰে। আৰু তাই ঠিক কৰিলে তাই কাৰোপৰা পুতৌ গ্ৰহণ নকৰে। মামাকৰ পৰাও! বহু কষ্ট কৰি এই চাকৰিটো তাই যোগাৰ কৰিলে। আৰু তেতিয়াৰেপৰা তাই বাস্তবৰ সৈতে যুঁজিছে।

চিন্তাত মগ্ন হৈ কেতিয়া তাই ঘৰ পালেহি তাই যেন ক'বই নোৱাৰিলে ঘৰ পোৱাৰ লগে লগে মাক আৰু ভনীয়েকে ব্যগ্ৰ হৈ সুধিলে, সোনকালে গুচি আহিলি দেখোন? নাই অ' মূৰটো কামুৰিছে, গুচি আহিলো। মাক আৰু ভনীয়েক তাইৰ লগে লগে ভিতৰলৈ আহিল। কাপোৰখিনি সলাই তাই বিচনাত পৰিল। মাকে আহি কপালত হাত দি চালেহি, জ্বৰ উঠিছে নেকি আকৌ? তাই কিঞ্চিৎ বিৰক্ত হ'ল। মাকক ক'লে, মই অলপ পৰ শুই লওঁ, শুলে ভাল পাম যা।

মাক আৰু ভনীয়েক আঁতৰি গ'ল। চকু মুদি বিচনাখনত তাই কিছুপৰ পৰি থাকিল। অলপ সময়ৰ বাবে তাই একো কথা চিন্তা নকৰিবলৈ চেষ্টা কৰিলে। তাইৰ ভাগৰ লাগিছে। অকল ভাগৰ নহয়, অবসাদো। কেতিয়াবা এইদৰে তাইৰ ভাগৰ লাগে। নিজকে ভাগি পৰা যেন লাগে। হ'ল বুলিনো কিমান এইদৰে যুঁজ কৰি থাকিব! মাকহঁতে তাইৰ বিয়াৰ কথাও চিন্তা কৰে। তাইৰ হাঁহি উঠে। তাইৰ বিয়া, তাইৰ সংসাৰ, তাইৰ ভৱিষ্যত! এই সকলোবোৰ তাইৰ চকুত ধূসৰ হৈ পৰে। মাকজনীলৈ তাইৰ বেয়া লাগে। তাই জানে তাইৰ বিয়াৰ কথা চিন্তা কৰি মাকে নিজে কিবা অপৰাধী বোধ কৰে। ছজনীয়া পৰিয়ালটোৰে সৈতে জীয়াই থকাৰ সংগ্ৰামত দৈনন্দিন সমস্যাবোৰে তাইক যেতিয়া জুৰুলা কৰে, তাই বৰ অসহায় অনুভব কৰে। বৰ নিঃসংগ। ভাৱ হয়, তাই যেন এক আচৰিত আবৰ্তত বন্দিনী। জীৱনৰ সেই নিষ্ঠুৰ আবৰ্তত ঘূৰি ঘূৰি তাই তিলে তিলে শেষ হৈ যাব! অথচ ইয়াকেই জীৱন বুলি মানি লবলৈকো যেন তাই টান পায়! আনহাতে ভাগ্যকেই বিশ্বাস কৰিব পৰা হ'লে হয়তো তাই ইমান যন্ত্ৰণাও নাপালেহেঁতেন! কিন্তু অইনক কৰা ঠগ প্ৰবঞ্চনাৰে নিজৰ জীৱন সুন্দৰ কৰা সকলক সকলোবোৰ ভাগ্যই দিছে বুলিনো তাই কেনেকৈ বিশ্বাস কৰে?

বহুদিনৰেপৰা তাই এটা কথা চিন্তা কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছে। পথে-ঘাটে সকলোতে তাই দেখা পায়, তাই লগ পায় বেছিভাগেই ঠিক সিহঁতৰ নিচিনা মানুহ। ঘানিৰ গৰুৰ দৰে দৈনন্দিন সমস্যা কিছুমানক কেন্দ্ৰ কৰি ঘূৰি থাকি জীৱনৰ নামত যন্ত্ৰণাৰ বোজা বহন কৰা মানুহ! কাৰোবাৰ নিষ্ঠুৰতাৰ বলি নিৰীত বন্দীৰ সমদল যেন! নহয়, নহয়. মানুহৰ জীৱন এয়া নহয়! তাই কি হ'ব বিচাৰিছিল হয়তো তাই ঠিক নাজানে, কিন্তু সেইবুলি তাই জীৱনৰ অৰ্থ ইয়াকেই বুলি যেন গ্ৰহণ কৰিব নোৱাৰে।

চকু মুদি বিচনাত পৰি থাকি তাইৰ আমনি লাগিল। ইমানপৰে টকাৰ চিন্তাৰ পৰা তাই বহুদূৰ আঁতৰি আহিছিল। পুনৰ মনত পৰিল। কিন্তু এইবাৰ আচৰিত ধৰণে তাই অনুভব কৰিলে যে অলপ আগলৈকে তাইৰ মন আচ্ছন্ন কৰি ৰখা তাইৰ স্নায়ুৰ ওপৰত প্ৰচণ্ড চাপ দিয়া চিন্তাটোৰ তীব্ৰতা যেন হ্ৰাস পাইছে। তাই যেন আপেক্ষিক নিৰ্বিকাৰ হৈ পৰিছে। তাইৰ মনৰ এই ভাবান্তৰ তাই নিজে এবাৰ বিশ্লেষণ কৰি চাবলৈ চেষ্টা কৰিলে। জীয়াই থকাৰ সমস্যা, কেইটা-মান টকাৰ অভাৱ এইবোৰকে লৈ তাই অকলেনো কিমান যন্ত্ৰণা ল'ব? তাইৰ এক বিশ্বাস বদ্ধমূল হৈছে এই যন্ত্ৰণাৰ বাবে অকলে কোনো দায়ী নহয়। অকলে কোনেও একো কৰিব নোৱাৰে। সামগ্ৰিকভাবে ক'ৰবাত কিবা এটা যেন ভুল হৈছে!

তাই বিচনাৰ পৰা উঠি আহিল। মাক আৰু ভনীয়েকে ব্যগ্ৰভাবে সুধিলে, অলপ ভাল পাইছনে? চাহ একাপ খা। তাই উঠি গৈ চকু-মুখ ধুই ল'লে। অলপ পিচত ভনীয়েকে চাহ একাপ আৰু মুৰি কেইটামান আনি দিলেহি। চাহ কাপ খাই উঠি তাইৰ ভাল লাগিল। মাকে তাইৰ মুখলৈ চাই সোধো নোসো-ধোকৈ সুধিলে, টকাৰ ক'ৰবাত ব্যৱস্থা হ'লনে? ৫০ টকা হলেই হ'ব। সি ক'ৰবাত ২০ টকা যোগাৰ কৰিছে। তাই শেঁতা হাঁহি এটা মাৰিলে। কিবা এটা হ'ব দে।

তিনিমান বজাত তাই ঘৰৰপৰা ওলাই আহিল। তাই আহি হৰিচৰণ দোকা-নীৰ ওচৰ পালেহি। ৰাস্তাৰ সিদাঁতিত খন্তেক ৰ'ল। দুজন মানুহে তামোল আৰু চিগাৰেট কিনিছে। মানুহ দুজন আতঁৰি যোৱাত তাই হৰিচৰণৰ ওচৰ চাপিল। হৰিচৰণ বুঢ়াই তাইক দেখি কিঞ্চিৎ আশ্চৰ্য প্ৰকাশ কৰি সুধিলে, কি মাজনী, গা অসুখ যদি আকৌ কিয় ওলাইছা?

—তোমাৰ ওচৰলৈকে আহিছো হৰিকাই।

—কোৱা, কি হ'ল?

তাই সৰু কাগজৰ টোপোলা এটা হৰিচৰণৰ ফালে আগবঢ়াই দি ক'লে এইটো লোৱা হৰিকাই, তুমি মোক এটা সহায় কৰি দিব লাগে। এটা বৰ বিপদত পৰি আহিছো।

OKDISCD

হৰিচৰণ বুঢ়াই আচৰিত হৈ কাগজৰ সৰু টোপোলাটো খুলি সুধিলে, এয়া কি কৰিব লাগে ? কোৱাচোন, খুলি কোৱা কথাটো ।

—মোক টকা ৬০ টা লাগে, কালি পুৱাৰ ভিতৰত, যেনে তেনে। তোমাৰ নিশ্চয় কোনোবা চিনাকী সোণাৰী আছে । এই দুলযোৰ দি টকা অলপ যোগাৰ কৰি দিয়া ।

হৰিচৰণে বিবুধিত পৰাৰ দৰে তাইৰ মুখলৈ এবাৰ চালে। বুঢ়াক মুহূৰ্ততে যথেষ্ট চিন্তিত দেখা গ'ল । দুলযোৰ পুনৰ কাগজত মেৰুৱাই সি তাইক সুধিলে, তোমাক কিমান টকা লাগে বুলিলা ?

—৬০ টকা ।

—কেতিয়া লাগে ?

—কাইলৈ পুৱাৰ ভিতৰত ।

—ঠিক আছে, এইযোৰ তুমি ৰাখা । মই যোগাৰ কৰিম ।

—তুমি ক'ৰপৰা যোগাৰ কৰিবা ? নালাগে নালাগে, তুমি এইযোৰকে বেচি মোক যি পোৱা আনি দিবা ।

—ৰাখাচোন মাজনী, বস্তু বেচিলে আমি আৰু নতুনকৈ কিনিব নোৱাৰো। মোৰ হাতত অলপ টকা আছে দোকানৰ বস্তু অলপ কিনাৰ কথা আছিল। ঠিক আছে মই কেইদিনমান পিচত কিনিম । মই গধূলিকৈ টকাখিনি তোমাক ঘৰত দি থৈ আহিম। এতিয়া যোৱা, তোমাৰ গা ভাল নহয়, ঘৰত জিৰণি লোৱাগৈ। ময়ো দোকান বন্ধ কৰি যাবলৈ ওলাইছিলো। কমলাৰ হেনো জ্বৰ অলপ বেচি হৈছে ।

গোটেই ঘটনাটো যেন পূৰ্ব পৰিকল্পিতহে আছিল, ঠিক তেনেকৈ তাই ঘৰ পালেহি । ঘৰ পাই বাৰান্দাৰ চকীখনতে বহিল । অলপ আগলৈকে নিপীড়ন কৰি থকা এটা চিন্তাৰপৰা তাই হাত সাৰিল । এটা সমস্যা অন্ততঃ সমাধান হ'ল । অপ্ৰত্যাশিতভাবে তাইৰ বাবে ইমান বিৰাট আকাৰ ধাৰণ কৰা টকা ৬০ টাৰ সমস্যাটো এইদৰে সমাধান হোৱাত মূৰৰপৰা যেন এক গধুৰ বোজাহে পাতলি গ'ল। খুব স্বাভাবিকভাবে তাইৰ ভাল লাগিব লাগিছিল । কিন্তু আচৰিতভাবে ভাল লগাৰ পৰিবৰ্তে তাই অনুভব কৰিলে ক্ৰমে ক্ৰমে যেন এক গভীৰ দুখে তাইৰ মন ছানি পেলাবলৈ আৰম্ভ কৰিছে। প্ৰকৃততে এনেকুৱা এক দুখবোধে বহুদিনৰে ৰা যেন অতি নিভৃতে তাইক পীড়ন কৰি আহিছে। এনেবোৰ মুহূৰ্ততে তাই মৰ্ষ হয়। তাইৰ এই দুখ, তাইৰ এই বিমৰ্ষতাৰ কাৰণ তাই কাকো ক'ব নোৱাৰে। তাই অতি সংগোপনে অতীৱ নিসংগভাৱে যন্ত্ৰণা পায়। তাই নিজক ভাল পায়।

শেষাংশ ৮০ পৃষ্ঠাত চাওক

শ্লোগান, অজলা আশাবাদ আৰু এই দশকৰ অসমীয়া প্ৰগতিশীল কবিতা

ৰাজেন কলিতা

এই দশকত অসমীয়া প্ৰগতিশীল কবিতাৰ ধাৰাটো সবাতোকৈ জনপ্ৰিয় আৰু প্ৰভাৱশীল। কিন্তু কোনো কোনো মহলত প্ৰগতিশীল কবিতা সম্পৰ্কে কেতবোৰ অভিযোগ আছে ।

পোনতে মই এই কবিতাসমূহ সম্পৰ্কে যিবোৰ নেতিবাচক মন্তব্য সচৰাচৰ শুনা যায় সেইবোৰ এটা এটাকৈ আলোচনা কৰিম। লগে লগে এটা ধাৰা হিচাপে প্ৰগতিশীল কবিতাৰ প্ৰভাৱশীলতাও প্ৰতিপন্ন কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিম।

প্ৰগতিশীল কবিতা সম্পৰ্কে এটা অভিযোগ হ'ল এই কবিতা কবিতা নহয়— শ্লোগানহে। এই অভিযোগটো আহিছে বুৰ্জোৱা কাব্যদৰ্শৰ প্ৰবক্তাসকলৰ পৰা আৰু তাতে মাজে মাজে উজান দিছে বুৰ্জোৱা কাব্যদৰ্শৰ প্ৰভাৱৰ পৰুৱাই পোৱা প্ৰগতিশীল বুলি পৰিচিত কোনো কোনো ব্যক্তিয়েও। এওঁলোকৰ মতে প্ৰগতিশীল কবিতাৰ নামত যিবোৰ বস্তু ওলাইছে সেইবোৰ মাথোঁ ৰাজনৈতিক শ্লোগান, ৰাজনৈতিক বক্তব্যৰে ভাৰাক্ৰান্ত সেইবোৰ কবিতা নামৰ অকবিতাই কবিতা কুৱঁৰীৰ নিৰীহ নিষ্কলুষ শৰীৰত কালিমা সানিছে। এওঁলোকৰ মতে কবিতা হ'ব লাগিব কবিৰ অবচেতন বা হতচেতনত একান্ত, অলৌকিক, নিৰ্জন মুহূৰ্তত লাগি যোৱা খেলিমেলিৰ শব্দময় প্ৰকাশ। সেই শব্দবোৰৰ, বাক্যাংশৰ, বাক্যসমূহৰ পোনপটীয়া কোনো অৰ্থ নাই, আছে ব্যাপক ব্যঞ্জনা। সংস্কৃত চেতনাসম্পন্ন এমুঠি লোকে অমানবীয় আৰু অপাৰ্থিৱ সেই শব্দৰ মাজৰ পৰা আহৰণ কৰিব তেওঁলোকৰ মন আৰু হৃদয়ৰ আহাৰ। লক্ষ্যৰ কবলৰ পৰা মুক্ত সেই কবি অৰ্থৰ বান্ধোনৰ মাজতো সোমাই নাথাকিব। সেই কবিতাৰ বিচাৰ মা কবিতাৰ মাধ্যমেৰেই। অৰ্থৰ মাধ্যমেৰে, আদৰ্শৰ মাধ্যমেৰে, লক্ষ্যৰ মাধ্যমে সেই কবিতা সমালোচনা কৰিলে সমালোচক হ'ব গদ্যাশ্ৰয়ী মানসিকতাৰ অধিকা

OKDISCD

কবিতাৰ নিজস্ব চৰ্তসমূহ সেই সমালোচকে নুবুজে। কবিতাৰ এই নিজস্ব চৰ্তসমূহ কি ? সেইবোৰো কবিতাবোৰৰ দৰেই ঐন্দ্ৰজালিক, ধৰিব নোৱাৰি, চুব নোৱাৰি, বিমূৰ্ত।

প্ৰগতিশীল কবিতাত কিন্তু আমি দেখোঁ উদ্দেশ্যৰ স্পষ্ট ঘোষণা, অৰ্থৰ ঘনত্ব আৰু তীব্ৰতা, শব্দৰ তেজাল শৰীৰি স্পষ্টতা। কবিতা প্ৰগতিশীল কবিৰ বাবে অবচেতন হতচেতনৰ অচিনাকী অনিশ্চিত পৃথিবীৰ হাঁহাকাৰ নহয়, ই হ'ল দ্বন্দ্বময় বাস্তবৰ পৰা আহৰণ কৰা তেজাল অভিজ্ঞতাৰ শাণিত প্ৰকাশ। সেইবুলি ই মাথোঁ উকা বাস্তবৰ প্ৰতিফলন বা ব্যাখ্যা নহয় ঃ বাস্তবক কবিয়ে চাই ঐতিহাসিক বস্তুবাদৰ দৃষ্টিৰে ; সেইফালৰ পৰা ই বাস্তবৰ পূৰ্ণসৃষ্টি।

কবিতাৰ নিজস্ব চৰ্ত,, কাব্যিক সত্য আদি কিবা থকাৰ কথা প্ৰগতিশীল কবিয়ে নাভাবে। সাহিত্যৰ আন আন শাখাৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰযোজ্য চৰ্তবোৰেই ইয়াতো খাটে। কবিতাৰ বাহ্যিক ৰূপটোৰ কথা কোৱা নাই ; কবিতাৰ আবেদন এক বিশেষ ধৰণৰ বস্তু নহয়। বিশেষ ধৰণৰ আবেদন কি ? ইয়াৰ গতি প্ৰকৃতি কেনে ? এইবোৰ আহুকলিয়া প্ৰশ্নৰ সমূখত বিশেষ আবেদনৰ তত্ত্ব যে ঠাৰৰিব পাৰিব মনে নধৰে

মুঠ কথা হ'ল, কবিতাৰ এখন নিজস্ব বেলেগ জগত নাই বা ইয়াৰ আবেদনো বিশেষ ধৰণৰ নহয়— তেনে আবেদনৰ প্ৰতি সহাৰি জনাবলৈ পাঠকজন অতি সংস্কৃত, বিস্তৃত অধ্যয়নশীল নহলেও চলে। কবিতাৰ আবেদন হ'ল সত্যৰ আবেদন, কবিতা পাঠৰ পৰা আহৰণ কৰা আনন্দ হ'ল সত্য উপলব্ধিৰ আনন্দ। সেই সত্যোপলব্ধিয়ে অনুপ্ৰাণিত কৰে, উদ্বুদ্ধ কৰে, জীৱনক গতি দিয়ে। প্ৰশ্ন হ'ল কবিতাৰ এই অনুপ্ৰেৰণা দিব পৰা, গতি দিব পৰা, সত্য দেখুৱাব পৰা শক্তিৰ উৎস ক'ত ? ইয়াৰ বিশেষ শব্দ বাচনিত, ছন্দ-ধ্বনি-লয়ৰ নিখুঁট বিন্যাসত, নে ইয়াৰ বক্তব্যত ?

সাহিত্যৰ আন আন শাখাৰ দৰেই ইয়াৰ আবেদন নিহিত হৈ থাকে ইয়াৰ বক্তব্যত। বিশুদ্ধ কাব্যৰ প্ৰবক্তাসকল গুজৰি উঠিলেও উপায় নাই। বিশুদ্ধ কাব্য এটা ভুৱা ধাৰণা। আজিলৈকে যিমান মহান কবিতাৰ সৃষ্টি হৈছে সকলোৰে আবেদন নিহিত হৈ আছে বক্তব্যত। যি কবিতাৰ বক্তব্য নাই, আছে মাথোঁ [illegible]ৰ কছৰৎ, তেনে কবিতা সৃষ্টি কৰা সকলৰ জীৱনলৈও মন কৰা উচিত। [illegible]তা দেখা পাম সেই একেই নিঃস্বতা, চমকপ্ৰদ অভিনয়ৰে ঢাকি ৰখা জীৱন। চোৱা যাওক অসমীয়া প্ৰগতিশীল কবিতাৰ যোৱা পাঁচবছৰত কিমান শ্লোগান [illegible] হৈছে। কাৰোবাৰ অবসৰ বিনোদনৰ সামগ্ৰী যোগাবলৈ, অথবা অমানবীয় নিঃসংগ জগতত বাস কৰা কোনো জড়াগ্ৰস্ত মানসিকতাৰ বুদ্ধিজীৱীৰ আত্মাৰ আহাৰ যোগাবলৈ প্ৰগতিশীল কবিয়ে কবিতা নিলিখে। তেওঁ কবিতা লিখে এইখন পৃথিৱীৰ মাটি ঘাম বোকা পানীৰ মানুহৰ বাবে, অস্তিত্ববাদ অতিবাস্তববাদৰ বিকাৰত নোভোগা সংগ্ৰামী জনগণৰ বাবে। তেনেবোৰ তথাকথিত আধুনিক 'বাস্তু'ৰ গোন্ধ নোপোৱা বাবেই যদি কোনোবাই এইবোৰ কবিতাক শ্লোগান বোলে তেন্তে তেনে মহাপুৰুষ, মহাপণ্ডিত, মহাৰসজ্ঞ সকললৈ পুতৌ জন্মে।

যদি প্ৰগতিশীল কবিসকলৰ কবিতা জীৱনৰ উত্তৰণৰ, জনগণৰ সংগ্ৰামী জীৱনৰ শ্লোগান হয় তেন্তে বিশুদ্ধ কাব্যৰ প্ৰবক্তাসকলৰ কবিতা অস্তিত্ববাদৰ, অতিবাস্তববাদৰ প্ৰতীকবাদৰ, কিমিতিবাদৰ তথাকথিত পয়ালগা আধুনিকতাৰ শ্লোগান।

মই নকওঁ যে শ্লোগানবোৰ কবিতা। কিন্তু জীৱনৰ সমস্যাবোৰৰ কথা ক'লেই, সংগ্ৰামলৈ আহ্বান কৰিলেই যে কবিতাবোৰ শ্লোগান হৈ যাব সেই কথা মানিবলৈ মই নাৰাজ। ইতিমধ্যেই বহুতো উন্নতমানৰ প্ৰগতিশীল কবিতা সৃষ্টি হৈছে। সেই-বোৰ কবিতাতো বুৰ্জোৱা নন্দনতাত্ত্বিক দৃষ্টিৰে চালে শ্লোগান বিচাৰি পোৱা যাব। বুৰ্জোৱা নন্দনতত্ত্বৰ মায়া অঞ্জন আঁতৰাই চালে অবশ্যেই তাত আমি পাম গভীৰ জীৱনবোধ আৰু সংগ্ৰামী চেতনাৰ প্ৰকাশ। যোৱা পাঁচবছৰে প্ৰকাশিত গোটেইবোৰ প্ৰগতিশীল কবিতা মই গোটাব পৰা নাই। কিন্তু 'সাময়িক কবিতা' 'অসমীয়া কবিতা,' 'চিৰন্তন', 'ৰণক্ষেত্ৰত কবিতা' আদি আলোচনীৰ যিবোৰ সংখ্যা মোৰ হাতত আছে তাতে মোৰ বক্তব্যৰ সমৰ্থনত যথেষ্ট সমল আছে।

প্ৰগতিশীল কবিৰ কবিতাই কি ক'ব খোজে ? নতুন দিনৰ মানুহৰ কথা, জনগণৰ অসীম সম্ভাবনাৰ কথা, এখন সুস্থ সবল সুন্দৰ পৃথিৱীৰ কথা ! উৰুলি যোৱা সমাজখনৰ মৃত্যু সংকেত ঘোষণা কৰে প্ৰগতিশীল কবিতাই। অন্যায় অত্যাচাৰ অমানবীয়তাৰ বিপক্ষে বজ্ৰনিৰ্ঘোষে গৰজি উঠে প্ৰগতিশীল কবিৰ কণ্ঠ। সমসাময়িক জীৱনৰ যন্ত্ৰণা আৰু পীড়াবোধে মনত পেলাই দিয়ে যুগ যুগৰ শোষণ নিপীড়নৰ ইতিহাস, বঞ্চনা আৰু চক্ৰান্তৰ স্মৃতি। সেয়ে প্ৰগতিশীল কবিৰ কবিতা জুই হৈ জ্বলি উঠে। তেওঁ উচ্চকণ্ঠে ঘোষণা কৰে ঃ

'মই কবি কাৰ কোনেও আৰু
ক'তো নুসুধিবা।
'সৰ্বগ্ৰাসী অগ্নিদাহত সব পুৰি দিম
কাৰো ক্ষমা নাই'
'কাণৰ কাষতে প্ৰবঞ্চিতৰ দল। হাড় আৰু ছাল।

কাণৰ কাষতে চিঞৰি উঠে প্ৰহৰে
ইতিহাস মেলি পঢ়িছানে এনে ধৰ্ষণ কাহিনী
ইতিহাস মেলি পঢ়িছানে এনে...
ইতিহাস মেলি...... ?
সময়ৰ মানচিত্ৰত মই জ্বলি আছোঁ।
মোক নুসুধিবা মই কবি কাৰ।'
'কবি সিহঁতৰ— যাৰ বাবে কোনো ঐতিহাসিকে
কোনো কালতেই লিখা নাই এটি পাত।'

('লাগ্নিক,' যতীন্দ্ৰ কুমাৰ বৰগোহাঞি)

(প্ৰগতিশীল কবিৰ লক্ষ্য ঘোষণাৰে স্থানাভাৱত এইবাৰলৈ আলোচনা থ'লো। পৰৱৰ্তী সংখ্যাত আলোচনা কৰিম সেই লক্ষ্য পূৰণত আমাৰ কবি কিমানদূৰ সফল হৈছে —লেখক।)

---

৭৬ পৃষ্ঠাৰ পিচৰ অংশ

নিজক খুব সন্মান কৰে। তাই হৰিচৰণ বুঢ়াক ভাল পায়, বুঢ়াক তাই সন্মান কৰে। তাই তাইৰ অফিছৰ সহকৰ্মী কেইজনক ভাল পায়। তাই মানুহক খুব ভাল পায়। মানুহক তাই ভাল পাবলৈ বিচাৰে, শ্ৰদ্ধা কৰিবলৈ বিচাৰে। তাই একান্তভাবে অনুভৱ কৰে তাইৰ দুখৰ উৎস তাইৰ এই ভাল পোৱা। মানুহক ভাল পাই তাই দুখ পাই'ছে। তাই ভাল পোৱা মানুহবোৰ বন্দী। তাই ভাল-পোৱা মানুহবোৰ বিছিন্ন। কি যে এক নিৰ্ষ্ঠুৰ শক্তিয়ে মানুহক এইদৰে বন্দী কৰিছে, বিছিন্ন কৰিছে! তাই ভাগ্য বুজি নাপায়, ঈশ্বৰ বুজি নাপায়। তাই বুজি পায় মানুহক। গতিকে এই মানুহক চিঞৰি চিঞৰি কবৰ মন যায়, তোমা-লোক বন্দী, তোমালোক বিছিন্ন; দুসাজ ভাতৰ সমস্যা বা জীয়াই থকাৰ যন্ত্ৰণাৰ নাম জীৱন নহয়; জীৱন তাতোকৈ সুন্দৰ। মানুহে জীৱন সুন্দৰতৰ কৰিব পাৰে। তোমালোক মুক্ত হোৱা। তোমালোক মুক্ত হোৱা। তোমালোক মুক্ত হ'বই লাগিব। মোৰ দুখ তোমালোকৰ দুখ।

তাই কিমানপৰ এইদৰে প্ৰায় বিমূৰ্ত বিষাদৰ মাজত ডুবি আছিল ক'ব নোৱাৰে। ভনীয়েকে মাত দিয়াত তাই চক খাই উঠিল। ভনীয়েকে তাইক ...ৰে সুধিলে, কি হৈছে বাইদেউ তোৰ? তাই ভনীয়েকৰ উৎকণ্ঠভৰা ...ল-চাই জোৰকৈ হাঁহি এটা মাৰিলে আৰু ক'লে একো হোৱা নাই অ'। কিবা ... ভাবিছিলো। ভনীয়েকজনীলৈ খুব মৰম লাগিল তাইৰ + +

ইতিহাস, শ্ৰেণীচেতনা আৰু সাহিত্য

ৰঞ্জিৎ কুমাৰ দেৱ গোস্বামী

জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালা আৰু বিষ্ণুপ্ৰসাদ ৰাভাৰ ৰচনাৱলীত বৈজ্ঞানিক সমাজবাদৰ যি চিন্তাই জাতীয় জীৱনৰ এক সন্ধিক্ষণত ঐতিহাসিক কাৰ্যকাৰণৰ কঠোৰ নীতি সাৰোগত কৰিয়ে পুষ্টি লাভ কৰিব পৰা নাছিল, ভবানন্দ দত্ত আৰু কেদাৰনাথ গোস্বামী প্ৰমুখ্যে চিন্তাবিদৰ মাজেদি সিয়েই পৰিশ্ৰুত হৈ সত্তৰৰ অসমত এক নতুন ভাৱশক্তি ৰূপে পৰিচিত হ'বলৈ ধৰিছে। সাম্ৰাজ্যবাদী শক্তিৰ বিৰুদ্ধে ভাৰতীয় জনগণৰ প্ৰস্ফুটিত বিদ্ৰোহ জাতীয় বুৰ্জোৱাৰ ভ্ৰান্তিকৰ নেতৃত্বত এক বিস্তৰ খেলিমেলিত জাহ গ'ল। কিন্তু তাৰ প্ৰবল উদ্যম আজি চালিত হৈছে অৰ্ধ সামন্তবাদী–অৰ্ধ পুঁজিবাদী, জাতীয় অৰ্থনীতিৰ বিৰুদ্ধে। আৰু আগন্তক বিপ্লৱৰ প্ৰস্তুতিপৰ্ব ৰূপে সাতচল্লিশৰ পৰা আজিলৈকে চলি থকা যুগটো সেয়েহে সৃষ্টিপূৰ্ণ খেলিমেলিৰ যুগ। জ্যোতিপ্ৰসাদ, বিষ্ণুৰাভা আৰু ভবানন্দ দত্তৰ বাবে অনুপ্ৰেৰণাৰ উৎস আছিল ৰুছ বিপ্লৱ, আৰু নিৰ্দিষ্ট ঐতিহাসিক পৰিস্থিতিৰ বাবেই বহু সমস্যা অনুধাবন কৰা তেওঁলোকৰ পক্ষে সম্ভৱ নাছিল। কিন্তু ছোবিয়েট কমিউনিষ্ট পাৰ্টিৰ বিংশতিতম কংগ্ৰেছ আৰু স্তালিনৰ বিপৰীতে তাৰ শোধনবাদী বিচ্যুতি, চীনা বিপ্লৱৰ ঐতিহাসিক তাৎপৰ্য আৰু মাও-ছে-তুঙৰ সাংস্কৃতিক লাইন, বিশ্বপুঁজিবাদৰ সংকট আৰু সমাজবাদী অৰ্থনীতিৰ ফলপ্ৰসূতা প্ৰভৃতি ঘটনাৰাজিৰ আধাৰত সত্তৰৰ অসমত অভূতপূৰ্ব উদ্দীপনাৰ মাজেৰে চলিব ধৰিছে এক ভাবাদৰ্শগত সংগ্ৰাম, য'ত ডঃ হীৰেণ গোহাঁইৰ ভূমিকা সৰ্বজনবিদিত আৰু স্বীকৃত। তেওঁৰ পৰিশীলিত মনন আৰু ৰচনাৰীতিৰ কষ্টহীন মহিমা, সজাগ জিজ্ঞাসা আৰু চেতনা, অধ্যয়নৰ বিস্তৃতি আৰু অন্তৰ্দৃষ্টিয়ে শেহতীয়া কিতাপখনক * আধুনিক অসমীয়া চিন্তাশীল গদ্যৰ এক উল্লেখযোগ্য ... পৰিণত কৰিছে। কোৱা বাহুল্য মাথোন যে কিতাপখনৰ সকলো ব... শ্ৰদ্ধেয় আৰু পতিয়ন নিয়াব পৰা নহয়, আৰু জনগণৰ নিষ্পেষিত ...

---

*সাহিত্য আৰু চেতনা. আগষ্ট ১৯৭৬, প্ৰকাশক, গুৱাহাটী

OKDISCD

ক্ষাৰ সৰব প্ৰবক্তা হৈও লেখকে কোনো কোনো সময়ত বুৰ্জোৱা মানসিকতাৰ খোলা ভাঙি ওলাই আহিব পৰা নাই : 'তাৰ কাৰণ সদায় মোৰ নিজৰ দুৰ্বলতা বুলি নাভাবো' (পৃঃ ৮), তেওঁ কয়। বহু সময়ত তেওঁ সকলো সমস্যাৰে বিচাৰৰ নিৰ্ভৰযোগ্য, অন্তিম মাপকাঠি ৰূপে টোওঁৱা 'জনগণ'ৰ স্বৰূপো অস্পষ্ট, সংজ্ঞাহীন (undefined) আৰু বিভ্ৰান্তকাৰী। কিন্তু এই কথা অস্বীকাৰ কৰা উচিত নহ'ব যে সামগ্ৰিকভাবে এই কিতাপখনে আমি কোৱা ভাবাদৰ্শগত সংগ্ৰামত এক মহৎ ভূমিকা পালন কৰিব তাত উত্থাপিত গুৰুত্বপূৰ্ণ সমস্যাবোৰৰ জৰিয়তে। সামাজিক বাতাবৰণৰ নিৰ্দিষ্ট ৰূপটোৰ বাবেই নিশ্চয় লেখকৰ পৰা আমি সকলো সমস্যাৰে নিশ্চিত সমাধান বিচৰাটো সংগত নহ'ব। কিন্তু সমস্যাবোৰ প্ৰত্যাহ্বানমূলক, অন্তৰ্দৃষ্টিপূৰ্ণ, প্ৰাসংগিক। আৰু সেয়েহে সাহিত্য আৰু চেতনা এটা যুগৰ আশা-আকাংক্ষা আৰু জিজ্ঞাসু চিন্তাৰ নিষ্ঠাবান দলিল। জনগণক বিভ্ৰান্ত কৰিব খোজা শোধনবাদী ষড়যন্ত্ৰ যি সময়ত প্ৰায় সকলো ফালেই লেঠেৰি নিছিগাকৈ ক্ৰিয়াশীল, 'সাহিত্য আৰু চেতনা'ই সেই সময়ত ডাঙি ধৰিছে এক সংগ্ৰামী প্ৰত্যাহ্বান আৰু তাতেই তাৰ সাৰ্থকতা।

সাহিত্য আৰু মতাদৰ্শৰ সমস্যাৰ আলোচনা, আধুনিক অসমীয়া সাহিত্য আৰু বৌদ্ধিক চিন্তাৰ বিচাৰৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় ঐতিহাসিক পৰিস্থিতিৰ অবলোকন আৰু মাৰ্ক্সবাদৰ তাত্ত্বিক দিশত আলোকপাত—কিতাপখনত সন্নিবিষ্ট সোতৰটা প্ৰবন্ধক মূলতঃ এই তিনিভাগত ভাগ কৰি আমি আলোচনা আৰম্ভ কৰিম।

[১]

নতুন অধ্যয়নৰ পোহৰত কৰা আত্মসমালোচনাই 'সাহিত্য আৰু চেতনা'ৰ প্ৰাথমিক বৈশিষ্ট্য। তেওঁৰ প্ৰাক্ মাৰ্ক্সীয় ৰচনাত স্পষ্ট উচ্চাভিলাসী সংস্কৃতিৰ সংজ্ঞা তথা মাৰ্ক্সবাদী স্তৰৰ ভিতৰতো হোৱা তেওঁৰ মানসিক পৰিবৰ্তনৰ ইংগিত দি পাতনিত লেখকে কৈছে, গীয়ৰ্গ লুকাচ্চৰ ৰচনাৱলীৰ প্ৰতি তেওঁৰ পূৰ্বৰ আগ্ৰহ আৰু আজি নাই; তেওঁৰ নতুন সাংস্কৃতিক নেতা মাও-ছে-তুং। প্ৰকৃততে মাৰ্ক্সীয় নন্দনতত্ত্বলৈ মাও-ছে-তুঙৰ যুগান্তকাৰী অবদানৰ কথাটো ন-দি ক'বলৈ গৈয়েই বোধকৰোঁ লুকাচ্চে প্ৰতি লেখকে দুই এটা ইংগিতৰ জৰিয়তে কিছু অবিচাৰ ... কথা হ'ল, লুকাচ্চেই জানো সংস্কৃতিক শ্ৰেণী-নিৰপেক্ষ বুলি ভাবিছিল? ... ৰাজনীতিত প্ৰগতি আৰু শ্ৰেণীসংগ্ৰামৰ কথা কৈ কলা-সংস্কৃতিত উচ্চ... ল-চাই লো... আৰু বিশুদ্ধ কলাৰ উপাসক আছিল? 'লুকাচ্চৰ চিন্তাধাৰা বুৰ্জোৱা ... ভাবিছিলো ... ত অধিক নিবিড়ভাবে জড়িত। তেওঁৰ ভাষাও বুৰ্জোৱা দৰ্শনৰ

আকৰ্ষণীয় বিমূৰ্ত্ত তাত্ত্বিক ভাষাৰে ঠেঁতুলি। সেয়ে লুকাচ্চ আমাৰ বাবে আছিল অধিক আদৰণীয়।' (পৃঃ ২) প্লেটোৱে এসময়ত কবিতা ভালপাই কৰা পাপ **Republic** ৰ দশম অধ্যায়ত যি নিষ্ঠাৰে স্বীকাৰ কৰিছে, ডঃ গোহাঁইৰ স্বীকাৰোক্তিতো তাৰ চাপ নথকা নহয়। কিন্তু বৰ্তমান সংকলনতে এনে বহু অভিমত আছে যিবিলাকৰ ঠিক জনক নহ'লেও অনুপ্ৰেৰণাৰ উৎস গীয়ৰ্গ লুকাচ্চ। বুৰ্জোৱা সংস্কৃতিৰ অংগীকৰণৰ প্ৰশ্নটো গুৰুত্বসহকাৰে আৰু পতিয়ন নিয়াব পৰাকৈ প্ৰথমে উত্থাপন কৰে গীয়ৰ্গ লুকাচ্চেই। দ্বিতীয়তে, মাৰ্ক্সবাদৰ মৰ্মস্থলত নিহিত আন্তৰ্জাতিকতাৰ সত্যত বিশ্বাসী লুকাচ্চৰ দৰে আন এজন নন্দনতাত্ত্বিক নাই। এনেকি তেওঁৰ সকলো অন্তৰ্ভেদী তীক্ষ্ণতা সত্ত্বেও মাও-ছে-তুঙৰ ৰচনাৱলীতে ইউৰোপীয় বাস্তববাদ আৰু তাৰ জটিল সম্প্ৰসাৰণৰ প্ৰশ্নবোৰ বিবেচনা কৰা হৈছে নে?

গীয়ৰ্গ লুকাচ্চক বুৰ্জোৱা মানবতাবাদী ৰূপে তুলি ধৰাৰ প্ৰচেষ্টা আপত্তিকৰ। এই ক্ষেত্ৰত লেখকে 'official' মাৰ্ক্সীয় নন্দনতত্ত্বৰ ওপৰত উঠিব পৰা নাই। লুকাচ্চৰ বৌদ্ধিক বিকাশৰ ধাৰা প্ৰকৃততে ইমান জটিল যে বিচ্ছিন্ন দুই এটা খবৰৰ ভিত্তিতে তেওঁক বুৰ্জোৱা মানবতাৰ প্ৰতিভূ ৰূপে থিয় কৰাব সহজেই পাৰি, আৰু লিখৎহাইম প্ৰভৃতি শোধনবাদী মাৰ্ক্সবিশাৰদে তেনে কাম নকৰাও নহয়। পাহৰিলে নচলিব যে তেওঁৰ তথাকথিত 'বুৰ্জোৱা মানৱতাবাদ'ৰ বলতেই লুকাচ্চে এসময়ত উদ্ঘাটন কৰিব পাৰিছিল তৰুণ মাৰ্ক্সক। ব্ৰেখ্‌টৰ তুলনাত সনাতন (orthodox) মাৰ্ক্সবাদী যেন লাগিলেও স্তালিনৰ লগত লুকাচ্চৰ সম্পৰ্ক আছিল দ্ব্যৰ্থবোধক। চল্লিশৰ দশকত ঝড্‌নভে যেতিয়া পাশ্চাত্যৰ বুৰ্জোৱা সাহিত্যৰ বিৰুদ্ধে ছোবিয়েট লেখকসকলক সাবধান কৰি দিয়ে, লুকাচ্চে তেতিয়া ছোবিয়েট চিন্তাৰ সেই পৰিবেশতে ফিলডিং, বালজাক আৰু টমাছ মানৰ ইউৰোপীয় বুৰ্জোৱা সাহিত্যৰ পৰম্পৰাৰ মহিমা উদ্ঘাটন কৰে, আৰু ঝড্‌নভৰ অধ্যাদেশৰ বিৰুদ্ধে টলষ্টয় আৰু পুছকিনৰ গুণ গায়। ইয়াতে বোধকৰোঁ কেলেংকাৰী Blum Theses ৰ অস্পষ্ট সুৰৰ ধ্বনি শুনি লুকাচ্চৰ এসময়ৰ ভক্ত, আৰু ঝড্‌নভৰ হাংগেৰীয় সংস্কৰণ, জোছেফ ৰিভায়ে লুকাচ্চৰ প্ৰতি তীব্ৰ বিষোদ্গাৰ কৰিছিল।

অৰ্থাৎ তেওঁৰ প্ৰচ্ছন্ন স্তালিন-বিৰোধী মনোভংগীৰ বাবেই লুকাচ্চক বুৰ্জোৱা মানবতাবাদী ৰূপে তুলি ধৰাৰ চেষ্টা কৰা হৈছে। আৰু যদি সেয়ে হয় টলষ্টয়ৰ বিষয়ে লেনিনৰ প্ৰসিদ্ধ ৰচনাখনৰ ভিত্তিত লেনিনকো, আৰু **A Contri... to the Critique of Political Economy (1859)** ... মিনা কাউৎস্কীলৈ লিখা চিঠিৰ ভিত্তিত মাৰ্ক্স আৰু এংগেলছকো ... বাদী ৰূপে দেখুৱাবলৈ বেছি সময় নালাগিব।

OKDISCD

দ্বিতীয়তে লুকাচ্চৰ ভাষা। বিষয়ৰ বস্তুনিষ্ঠ, বৌদ্ধিক বিশ্লেষণৰ বাবে লুকাচ্চে এনে এটা ঠাঁচ গ্ৰহণ কৰিছে য'ৰ পৰা ৰম্যৰচনা-সুলভ পাতলতা স্বেচ্ছাই, যথাযথ কঠোৰতাৰে বৰ্জিত। কিন্তু কৌশলগত (tactical) কাৰণতো লুকাচ্চে বহু সময়ত আপাতদুৰ্বোধ্য, 'বুৰ্জোৱা দৰ্শনৰ বিমূৰ্ত্ত তাত্ত্বিক ভাষা' ব্যৱহাৰ কৰিছে। এই বিষয়ে যথেষ্ট সমালোচনা হৈছে, আৰু জৰ্জ ষ্টাইনাৰ, ফ্ৰেডাৰিক জে'ম্‌ছন প্ৰভৃতি লেখকে তাৰ যথাযথ উত্তৰো দিছে। থ্যডৰ এডোৰ্ণো, ৱাল্টাৰ বে'ঞ্জামিন, হাৰ্বাৰ্ট মাৰ্কুৰ্জা, আৰ্নষ্ট ব্লখ, ছাত্ৰে আৰু লুকাচ্চৰ ভাষাত সাংবাদিকতাসুলভ সৰলতা অৱশ্যেই নাই। কিন্তু তাত্ত্বিক আলোচনাত সদায় সেই সৰলতা বিচাৰিলে স্বয়ং এংগেলছক ৰক্ষা কৰাও সহজ নহ'ব। লুকাচ্চৰ প্ৰতি শ্ৰদ্ধা সত্ত্বেও টমাছ মানে তেওঁৰ সম্পৰ্কে কৈ যোৱা দুটামান কথা বা The Magic Mountain উপন্যাসৰ নেফ্‌তাৰ চৰিত্ৰৰ মাজেৰে কৰা একাডেমিক বিপ্লবীৰ সমালোচনাই লুকাচ্চৰ প্ৰতি সুবিচাৰ কৰা নাই। অন্ততঃ তেওঁৰ শেহতীয়া সাক্ষাৎকাৰ কেইটাত লুকাচ্চে আপাততঃ চকুত নপৰা, সাধাৰণ ঘটনা কেতবোৰৰ উদাহৰণৰ দ্বাৰা জটিল, তাত্ত্বিক দৃষ্টিকোণ স্পষ্ট কৰাৰ যি প্ৰচেষ্টা চলাইছে, তাৰ আধাৰত টমাছ মানৰ গোচৰ ভিত্তিহীন প্ৰমাণিত হয়। সি যি কি নহওক লাগে, 'জনগণৰ চহকী, জীয়া ভাষা'ৰ বিষয়ে কিছু আলোচনাৰ দ্বাৰাই লেখকে লুকাচ্চৰ ভাষাৰ সমালোচনা আগবঢ়োৱা হ'লে ভাল আছিল। সমস্যাটো গুৰুত্বপূৰ্ণ, কাৰণ ভাষায়ো সামাজিক অস্তিত্ব নিৰূপণ কৰে। জনগণৰ জীয়া ভাষাৰ সংজ্ঞাৰ আগে 'জনগণ'ৰ স্পষ্ট সংজ্ঞা লাগিব, কাৰণ মাৰ্ক্সীয় বিশ্ববীক্ষাত 'জনগণ' কোনো বিমূৰ্ত, অতিভৌতিক ধাৰণা নহয়; ঐতিহাসিক পৰিস্থিতিয়ে নিৰ্দিষ্ট স্থানত, নিৰ্দিষ্ট কালত ঠিৰাং কৰা এটা কনক্ৰিট সত্য। চীনা বিপ্লৱৰ সময়ত সেয়েহে মাও-ছে-তুঙে বিশেষ পৰিস্থিতিত জনগণৰ নতুন সংজ্ঞা দিব লগা হৈছিল। (অসমাপ্ত)

চীনৰ জনস্বাস্থ্য আৰু কৃষক

মূল : জে, এছ হৰ্ণ ॥ অনু : দিলীপ দাস

চীনৰ বৰ্তমান যুগটোক বুজাৰ কাৰণে অতীতলৈ ঘূৰি চাব লাগিব। যি চীন দেশৰ মুঠ জনসংখ্যাৰ পাঁচ ভাগৰ চাৰিভাগ মানুহ গাঁৱত বাস কৰে সেই চীন দেশখন সদায়ে এখন কৃষিপ্ৰধান দেশ বুলিয়ে বিবেচিত হৈ আহিছে। অকণো অতিৰঞ্জন নকৰাকৈ ক'ব পাৰি যে মুক্তিৰ আগৰ কালছোৱাত বেচিভাগ চীনা কৃষকৰ আধুনিক ঔষধৰ লগত চিনাকী নাছিল আৰু পৰম্পৰাগত (traditional) ঔষধৰ লগতো বৰ ক্ষীণ পৰিচয়হে আছিল। আধুনিক 'type' ডাক্তৰ বিলাক চহৰবোৰত গোট খাইছিল আৰু টকা অৰ্জাত লাগি গৈছিল। পৰম্পৰাৰক্ষী ডাক্তৰ (traditional doctor) বিলাকক সাধাৰণতে বিজ্ঞান আৰু কলাৰ সকলো দিশতে authority বুলি ধৰিলোৱা হৈছিল আৰু তেওঁলোকৰ ঘনিষ্ঠ সম্পৰ্ক আছিল জমিদাৰ আৰু চাকৰিয়ালসকলৰ লগতহে। তেওঁলোকৰ বহুতেই আকৌ চহৰসমূহত বাস কৰিছিল আৰু গাঁওবিলাকত তেওঁলোকৰ অনুপস্থিতিয়ে তেওঁলোকক দুখীয়া কৃষকৰপৰা সামৰ্থৰ বাহিৰৰ মাচুল দাবী কৰিবলৈ সুবধা দিছিল। তেওঁলোকৰ বনৌষধি চিকিৎসা সাধাৰণতে বৰ ব্যয়বহুল আছিল, কাৰণ সেই প্ৰিয় ঔষধবিলাকৰ তুলনাত সস্তীয়া ঔষধবিলাক অকাৰ্যকৰী বুলি প্ৰমাণিত হৈছিল।

কিছুমান traditional ডাক্তৰে বিনামাচুলে কৃষকৰ ঘৰত গৈ চোৱাচিতা কৰাৰ কাৰণে প্ৰস্তুত আছিল; কিন্তু কিছুমানে মাচুল আৰু যাতায়াত ব্যৱস্থা দাবী কৰিছিল। মোৰ পৰিচিত অঞ্চলটোত যাতায়াত ব্যৱস্থা কিছুমান ৰক্ষীৰ তত্বাৱধানত আৰামদায়ক গাদীযুক্ত গাধৰ দ্বাৰা নতুবা দোলাভাৰীয়ে কঢ়িওৱা আচ্ছাদিত চকীৰ দ্বাৰা কৰা হৈছিল। পৰম্পৰা মনাটো অপৰিহাৰ্য আছিল। প্ৰচলিত প্ৰথা আছিল যে, ৰোগী চাবলৈ যোৱা ডাক্তৰজনক ৰোগী চোৱাৰ আগতে মদ আৰু খাদ্যৰে আপ্যায়িত কৰিব লাগিব। অঘোষিত হলেও এই বিলাসিতা সহজে বোধগম্য আছিল। কোনো ডাক্তৰ যদি দূৰ ভ্ৰমণলৈ যাবলীয়া হৈছিল ... ভ্ৰমণকালত বতৰ বেয়া হৈছিল তেনেহলে তেওঁৰ মৰ্যাদা অনুসাৰে তে... ইচ্ছা সিমান দিনলৈকে আতিথ্য বিচৰাৰ অধিকাৰ আছিল। এই ... হৈছিল কেৱল জমিদাৰ শ্ৰেণীটোৰ কাৰণেহে। সাধাৰণ ...

OKDISCD

ডাক্তৰ এজন মাতিব পাৰিছিল কেৱল জমিদাৰ এজনৰ দয়াৰ যোগেদিহে। যদি এজন কৃষকে তেওঁৰ বিনম্ৰ প্ৰাৰ্থনা বৈষয়িক প্ৰলোভনৰ সৈতে উপস্থাপন কৰিব পাৰিছিল তেতিয়াহে জমিদাৰজনে ডাক্তৰ মতাৰ সন্মতি প্ৰদান কৰিছিল। প্ৰকৃতপক্ষে কৃষকজনক চাবলৈহে ডাক্তৰজনক মতা হৈছিল যদিও দেখাত জমিদাৰজনৰ পৰিয়ালৰ কাৰোবাক চোৱা হিচাবেহে ডাক্তৰজনক মতা হৈছিল। এই ক্ষেত্ৰতো কিছুমান অলিখিত ৰীতি-নাতিৰ বান্ধোন আছিল। কথাবিলাকে এনেধৰণে সজোৱা হৈছিল যে ডাক্তৰজনৰ পৰ্যবেক্ষকৰ দৃষ্টি থকা কাৰণেহে যেনিবা তেওঁ পিচফালে চটফটাই পৰি থকা কৃষকজনৰ কষ্টকৰ অৱস্থাটো দেখিবলৈ পাইছে আৰু তেওঁৰ এখনি দৰদী অন্তৰ থকা কাৰণেহে যেনিবা তেওঁ কৃষকজনক চিকিৎসা কৰিবলৈ সন্মতি দিছে। অতিথিসংকাৰী জমিদাৰজনে ডাক্তৰজনৰ প্ৰতিফলিত যশস্যাত নিজেও উদ্ভাসিত হৈছিল আৰু প্ৰথমতে ৰীতিগতভাৱে আপত্তি দৰ্শালেও পিচত অতি উদাৰভাৱে কৃষকজনৰ হৈ ডাক্তৰজনৰ মাচুল দিছিল। হিচাব-নিকাচ কিন্তু পিচত কৰা হৈছিল আৰু ইয়ে হয়তো কৃষকজনক অনাগত কেইবাটা বছৰলৈ জমিদাৰজনৰ ধাৰত পোত খুৱাই ৰাখিছিল।

এনেকুৱা পংগু অৰ্থনৈতিক আৰু সামাজিক বোজাৰ অৱস্থিতিৰ ফলস্বৰূপে যদিও বহু traditional ডাক্তৰে ৰোগ নিৰ্ণয়নত আৰু চিকিৎসাত বিশেষ পাৰদৰ্শিতা দেখুৱাব পাৰিছিল আৰু যদিও তাৰে কিছুসংখ্যকে তেওঁলোকৰ পাৰদৰ্শিতা মুক্তভাৱে জনসাধাৰণৰ সেৱাত নিয়োগ কৰিছিল তথাপি কৃষকসকলে আন ক'ৰবাতহে তেওঁলোকৰ কষ্ট লাঘৱৰ উপায় বিচাৰিছিল।

বহু গাঁৱত আকিউ।ংচাৰ (acupuncture) বা তাৰ প্ৰয়োগত পাৰদৰ্শিতা থকা কৃষক এজ়নেই যশস্যা লাভ কৰিব পাৰিছিল আৰু তেওঁকেই বেমাৰী চিকিৎসা কৰিবলৈও মতা হৈছিল। সাধাৰণতে তেওঁ নিজৰ পুতেকক সেই সম্পৰ্কে শিক্ষা দিছিল আৰু সময়ত পুতেকজনে বনৌষধ চিনাক্ত আৰু প্ৰয়োগ কৰিবলৈ শিকি নিজৰ পাৰদৰ্শিতা বৃদ্ধি কৰিছিল। যদিও এই গ্ৰাম্য 'ডাক্তৰ'বিলাক অশিক্ষিত আছিল আৰু পেশাদাৰী traditional ডাক্তৰবিলাকৰ ঘৃণাভাজন হৈছিল, আৰু যদিও তেওঁলোকে ব্যৱহাৰ কৰা ঔষধবিলাক অশোধিত আৰু অনুন্নত আছিল তথাপি তেওঁলোকে জনসাধাৰণৰ কিছু হলেও উপকাৰ সাধন কৰিছিল ... ৰে ...লোকেই পৰবৰ্তীকালৰ প্ৰকৃত কৃষক ডাক্তৰসকলৰ শিক্ষাৰ এটা সামা...ল-চাঁই ...োৰ গঢ়ি তুলিছিল।

... ভা...ছিলো ...ক্ত ক্ৰিয়া-কলাপৰ প্ৰচলন আছিল বিস্তৰ। যাদু জনা ডাক্তৰ (witch doctor) বিলাকে, বিশেষকৈ জপৰা চুলিৰ ভয়োদ্ৰেক কৰা চেহেৰাৰ অৰ্ধ পাগলিনী মাইকী মানুহ বিলাকে বেমাৰক প্ৰেতাত্মা, চয়তান আৰু পাপাত্মাৰ কাৰ্য বুলি ব্যাখ্যা দিছিল আৰু সিহঁতে সিবোৰক খেদি পঠোৱাৰ বা শান্ত কৰাৰ চেষ্টা কৰিছিল। প্ৰেতাত্মাবিলাকক শান্ত কৰিবলৈ প্ৰয়োজন হৈছিল পোৱালী কুকুৰাৰ উৎসৰ্গ বা আন বিলাসীতাৰ; কিন্তু দ্ৰাৰিদ্ৰপীড়িত মানুহৰ বাবে সেয়া সম্ভৱ নাছিল। সেইদৰে পাপাত্মাবিলাকক খেদি পঠিয়াব পৰা হৈছিল কেৱল যাদুকৰী প্ৰাৰ্থনা আৰু আচহুৱা অস্বাভাৱিক আচৰণৰ দ্বাৰাহে। এইবিলাকে পাপাত্মাবিলাকক ভয় খুৱাব নোৱাৰিলেও ৰোগীজনক আৰু মন্ত্ৰমুগ্ধ দৰ্শকক নিশ্চয় ভয় খুৱাইছিল।

দ্ৰৰিদ্ৰতা আৰু অজ্ঞতাই স্পষ্টৰূপে ধাৰণ কৰিছিল স্বাস্থ্যৰক্ষাৰ বিধিব্যৱস্থাৰ পূৰ্ণ অভাৱত। স্বাস্থ্যবিধিৰ অভাৱ হেতু মাখি আৰু পানীয়ে সৃষ্টি কৰা বেমাৰ যেনে, টাইফয়েদ, কলেৰা, গ্ৰহণী আদিৰ বিস্তৰ প্ৰাদুৰ্ভাব হৈছিল। মানুহ আৰু জন্তুৰ পৰা উদ্ভূত সাৰ অশোধিত অৱস্থাত মাটি সাৰুৱা কৰাৰ প্ৰধান অপৰিহাৰ্য আছিল হিচাপে ব্যৱহৃত হোৱাৰ ফলত পোক পৰুৱাৰ বিস্তৰ প্ৰাদুৰ্ভাব হৈছিল প্ৰকৃততে সৰ্বত্ৰ। মানুহবিলাকে প্ৰায় অনাহাৰে দিন কটাইছিল আৰু ইয়াৰ ফলত তেওঁলোকৰ শৰীৰৰ বেমাৰ প্ৰতিৰোধ ক্ষমতা ইমান হ্ৰাস পাইছিল যে প্ৰতিবছৰে মহামাৰীয়ে হাজাৰ হাজাৰ মানুহৰ মৃত্যু ঘটাইছিল। ১৯৩৫ চনত চীনৰ জনজীৱনৰ গড় দৈৰ্ঘতা ২৮ বছৰ বুলি কোৱা হৈছিল। প্ৰাক্-মুক্তি যুগৰ চীনৰ নিৰ্ভৰযোগ্য স্বাস্থ্য-তথ্য পোৱা কঠিন যদিও সংৰক্ষণশীল গণনামতে শান্তিৰ সময়ছোৱাত প্ৰতি হাজাৰত মৃত্যুৰ হাৰ ৩০ৰ পৰা ৪০ জনৰ ভিতৰত আৰু শিশু মৃত্যুৰ হাৰ প্ৰতি হাজাৰত ১৬০ৰ পৰা ১৭০ জনৰ ভিতৰত বুলি কোৱা হৈছিল। নাৰী আৰু শিশুৰ দুৰৱস্থা বৰ্ণনাতীত আছিল। পুৰুষসকলে পথাৰত কাম কৰাৰ উদ্দেশ্যে শক্তি আহৰণ কৰিবলৈ ঘৰত যি অলপ শস্য আছিল গোটেইখিনিকে খাইছিল। নাৰীবিলাকে, বিশেষকৈ ল'ৰা ছোৱালীৰ যত্ন লবলৈ ঘৰত থকা নাৰীবিলাকে পনীয়া শস্যজোল (gruel), ঘাঁহ আৰু পাত খাইছিল। তেওঁলোক পুষ্টিহীনতাত ইমান বেচি ধৰণে ভুগিছিল যে মাজ বয়স পোৱাৰ লগে লগে তেওঁলো... দাঁত বোৰ সৰি গৈছিল আৰু বৰ্ধক্যৰ আঁচোৰে তেওঁলোকক পংগু কৰি... বহু যুৱতী ছোৱালীৰ কেলছিয়াম আৰু 'ডি' ভিটামিনৰ অভ... (Pelvic bones) সমূহ কোমল আৰু ঠেক হৈ আহিছিল।

OKDISCD

এই শিতান লেখক আৰু পাঠকৰ মতামত প্ৰকাশৰ কাৰণে মুকলি থাকিব। সাহিত্য-সংস্কৃতি বিষয়ক যি কোনো চিন্তাই পত্ৰ-লেখকে ব্যক্ত কৰিব পাৰে। ব্যক্তিগত কথাৰ টনা-আঁজোৰাক কোনো ক্ষেত্ৰতে প্ৰশ্ৰয় দিয়া নহ'ব। যি কোনো চিঠি প্ৰকাশ কৰা-নকৰাৰ অধিকাৰ সম্পাদকৰ। মতামতৰ বাবে সম্পাদক দায়ী নহ'ব।

ভূপেন হাজৰিকা প্ৰসংগত

সম্পাদক,

যোৱা সংখ্যাৰ 'সাংস্কৃতিকী' শিতানত ভূপেন হাজৰিকা সম্পৰ্কিত আলোচনাটোৰ বাবে অভিনন্দন জনাইছোঁ। ভূপেন হাজৰিকাৰ এই বিশ্লেষণধৰ্মী আৰু বস্তুনিষ্ঠ মূল্যায়ন প্ৰগতিশীল সংস্কৃতিৰ ক্ষেত্ৰত নিশ্চয় এটি গুৰুত্বপূৰ্ণ অবদান। তথাপি আলোচনাৰ বাবে আমি পাঠক সমাজৰ ওচৰত কিছুমান প্ৰশ্ন ৰাখিব খোজোঁ ঃ

(১) আপুনি ভূপেন হাজৰিকাৰ বিচ্যুতিৰ বাবে একেধাৰে ভূপেনৰ নিজৰ সুবিধাবাদী চৰিত্ৰ আৰু মধ্যবিত্তশ্ৰেণীৰ সামগ্ৰিক দুৰ্বলতাক জগৰীয়া কৰিছে। প্ৰশ্ন হ'ল এজন শিল্পীৰ দায়িত্ব মধ্যবিত্তশ্ৰেণীৰ ভাব-অনুভূতি যান্ত্ৰিকভাবে প্ৰতিফলিত কৰাতে সীমাবদ্ধ নেকি? মধ্যবিত্তশ্ৰেণীৰ চেতনাৰ ভিত্তিত এজন শিল্পীৰ প্ৰগতিশীলতাৰ বিচাৰ কৰিব পাৰি নেকি? দোদুল্যমানতা, মেৰুদণ্ডহীনতা আৰু সংকীৰ্ণ-সুবিধাবাদ মধ্যবিত্তশ্ৰেণীৰ শ্ৰেণী-বৈশিষ্ট্য। গতিকে একমাত্ৰ এই শ্ৰেণীৰ প্ৰতিনিধি বুলি ধৰিলে এজন শিল্পীক প্ৰগতিশীল শিল্পী হিচাপে বিবেচনা কৰিব নোৱাৰি। মধ্যবিত্তশ্ৰেণীৰ দুৰ্বলতাৰ পৰা নিজকে উৰ্ধ্বত তুলিব পাৰিলেহে এজন শিল্পীক প্ৰগতিশীল শিল্পী হিচাপে বিবেচনা কৰিব পাৰি। এজন প্ৰগতিশীল শিল্পীৰ চেতনা [illegible]শিল্পী মানস মধ্যবিত্ত চেতনাৰ গণ্ডীতে সীমাবদ্ধ থাকিব নোৱাৰে। কাৰণ তেতিয়া [illegible] চেতনাক উন্নত আৰু সমৃদ্ধ কৰিব নোৱাৰিব; তেওঁৰ কোনো প্ৰগতিশীল [illegible]ল-চাই লেকিব। আপুনি ভূপেন হাজৰিকাৰ বিপৰীতমুখী যাত্ৰাৰ দায়-দায়িত্ব [illegible] ভাগিছিলো পৰতে জাপি দি ভূপেনৰ ব্যক্তিগত সুবিধাবাদক প্ৰশ্ৰয় দিয়া নাই নে?

(২) আপুনি ভূপেন হাজৰিকাৰ বিবৰ্তনত গণনাট্য সংঘৰ ভূমিকাৰ কথা ক'বলৈ গৈ কিছুমান স্ব-বিৰোধী মন্তব্য কৰিছে। এঠাইত মন্তব্য কৰিছে, 'গণনাট্য সংঘৰ ইতিহাস মূলতঃ আপোচৰ ইতিহাস।' গণনাট্য সংঘৰ কাৰ্যকলাপৰ বস্তু-[illegible] বিশ্লেষণ নকৰাকৈ কৰা এনেধৰণৰ মন্তব্য নিশ্চয় উপৰুৱা মন্তব্য হৈছে। গণনাট্য সংঘৰ লগত সংশ্লিষ্ট ব্যক্তিয়ে নিশ্চয় এই ধৰণৰ মন্তব্যৰ সমুচিত জবাব দিবলৈ আগবাঢ়ি আহিব। ইয়াত আমি মাথোন ইয়াকেই আঙুলিয়াই দিব খোজোঁ যে, আপুনি নিজেই এটা পৰিচ্ছেদত স্বীকাৰ কৰিছে গণনাট্য সংঘৰ সেই-সময়ৰ প্ৰগতিশীল ভূমিকাৰ কথা; স্বীকাৰ কৰিছে সেই সময়তে ভূপেনকে ধৰি বৰ্তমানৰ আন বহুতো প্ৰখ্যাত শিল্পীৰ শ্ৰেষ্ঠ ৰচনাসমূহ সৃষ্টি হৈছিল। বস্তুতঃ গণনাট্য সংঘই সেই সময়ত ভাৰতীয় শিল্পী-সাহিত্যিকৰ মাজত যি প্ৰগতিশীল চেতনাৰ জোৱাৰ আনিছিল পৰবৰ্তী যুগত তেনে সাংস্কৃতিক জাগৰণ আৰু দেখা নগ'ল। এই কথা বিভিন্ন প্ৰগতিশীল শিল্পীয়ে বিভিন্ন সময়ত উল্লেখ কৰিছে। গণনাট্য সংঘৰ সেই প্ৰগতিশীল ভূমিকাক একে আষাৰেই নস্যাৎ কৰি দিয়াৰ চেষ্টাক আমি বাহ্‌বা দিব নোৱাৰিলো। এই কথা সঁচা, গণনাট্য সংঘ নিজেই পৰবৰ্তী কালত ভ্ৰান্ত নীতিৰ কবলত পৰিল। ৰাজনৈতিক নেতৃত্বৰ ভ্ৰান্তি তাৰ বাবে নিশ্চয় দায়ী। কিন্তু তথাপিও এই কথা পাহৰা উচিত নহয় যে, এজন শিল্পীৰ নিজস্ব দায়িত্ববোধ আৰু বিবেকবোধকো ইমান সহজেই ৰেহাই দিব নোৱাৰি। সুযোগ সন্ধান আৰু সুবিধাবাদক ভুল ৰাজনীতিৰ লগত একাকাৰ কৰি পেলালে গুৰুতৰ বিভ্ৰান্তিৰ সৃষ্টি হ'ব পাৰে।

(৩) ভূপেন হাজৰিকাৰ প্ৰগতিশীলতাৰ সীমাবদ্ধতা সম্পৰ্কে আৰু স্পষ্ট আৰু বলীষ্ঠ আলোচনাৰ প্ৰয়োজন আছিল। তেওঁৰ গীতত যে মেহনতী জনগণ সংগ্ৰামী নায়ক নহয় ('পানেই-পোনাটিৰ' বাদে) বৰং কৰুণাৰহে পাত্ৰ, এই কথাবোৰৰ স্পষ্ট আলোচনা হলে পৰবৰ্তী যুগৰ শিল্পীসকলে বাট চিনি লওঁতে সুবিধা হ'ব।

(৪) আলোচনাত যেন অপ্ৰাসংগিকভাবেই আহি পৰিছে বাৰ্টোল্ট ব্ৰেখটৰ নাটকত ভূপেন হাজৰিকাৰ সংগীত পৰিচালনাৰ প্ৰসংগ। কোনোবা প্ৰগতিশীল অনুষ্ঠানৰ উদ্যোক্তাসকলে নিজৰ মনতে ভাবি ল'ব পাৰে যে ভূপেন[illegible] ল'লে প্ৰগতিশীল কৃষ্টি 'অশুদ্ধ' হৈ নপৰে। কিন্তু কথাটো সিমা[illegible] নাযায়। নিজে বিবেচনা কৰা কথাটোকে অবিসম্বাদী সত্য বুলি [illegible] জইনৰ ওপৰত তাৰ কি প্ৰতিক্ৰিয়া সেই সম্পৰ্কেও কিছু মন-ক[illegible] বোধেৰে প্ৰগতিশীল কৃষ্টি আৰু জনগণ দুয়োৰে উপকাৰ হ'ব।

সাম্প্ৰতিক

OKDISCD